

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Σχολή Ανθρωπιστικών
Επιστημών και Πολιτισμικών
Σπουδών

Τμήμα Φιλολογίας

Διαπανεπιστημιακό και Διατμηματικό
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

"Ηθική Φιλοσοφία"

Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Φιλοσοφική Σχολή

Τμήμα Φιλοσοφίας,
Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ-ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

της

Γαρυφαλλιάς Π. Κουντούρη,

Πτυχιούχου της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και
Δρος Θεολογίας του Πανεπιστημίου του Birmingham, Ηνωμένου
Βασιλείου

Επιβλέπων Καθηγητής: Λαμπρινός Ευστ. Πλατυπόδης,
Δρ Φιλοσοφίας, Διδάσκων στο ΔΔΠΜΣ «Ηθική Φιλοσοφία» των
Τμημάτων Φ.Π.Ψ. του ΕΚΠΑ και Φιλολογίας του Πανεπιστημίου
Πελοποννήσου

Συνεπιβλέποντες Καθηγητές: Παναγιώτης Πανταζάκος, Καθηγητής
Φιλοσοφίας του Τμήματος Φ.Π.Ψ. του ΕΚΠΑ

Ελένη Βολονάκη, Επίκουρος Καθηγήτρια Αρχαίας Ελληνικής
Φιλολογίας του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου
Πελοποννήσου

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2016

Θερμές ευχαριστίες εκφράζονται προς τον Επιβλέποντα Καθηγητή κ. Λαμπρινό Πλατυπόδη και στους Συνεπιβλέποντες Καθηγητές κ. Παναγιώτη Πανταζάκο και Ελένη Βολονάκη για τις κατευθύνσεις και υποδείξεις τους κατά τη σύνταξη της παρούσας εργασίας χωρίς τις οποίες, θα ήταν αδύνατη η ολοκλήρωσή της.

Η εργασία αφιερώνεται στην οικογένειά μου, στο σύζυγό μου Κωνσταντίνο Δημητρίου, και στα παιδιά μας, Μαρία και Χρήστο, για την αμέριστη αγάπη, υπομονή και υποστήριξη που μου παρείχαν κατά τη διάρκεια και την ολοκλήρωση του Διαπανεπιστημιακού Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών.

ΓΠΚ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	σ. 5
Εισαγωγή	σ. 6
Κεφάλαιο Α'	
Ο Πλάτων και η εποχή του	σ.10
Η προσωπικότητα του Πλάτωνος	σ. 10
Οι ιστορικές συνθήκες της εποχής του	σ. 14
Τα φιλοσοφικά ρεύματα της εποχής του	σ. 15
Κεφάλαιο Β'	
Η Πολιτεία	σ. 22
Τόπος, χρόνος, αιτία συγγραφής του έργου.	σ. 22
Το φιλολογικό είδος του έργου	σ. 23
Το περιεχόμενο του έργου και ο στόχος του	σ. 27
Κεφάλαιο Γ'	
Η εκπαίδευση και οι στόχοι της στην Πολιτεία	
Η παιδεία στην Πολιτεία	σ. 38
Το εκπαιδευτικό σύστημα στην Πολιτεία	σ. 40
Εκτροπές του ιδανικού πολιτικού συστήματος	σ. 63

Κεφάλαιο Δ'

Οι εκπαιδευτικές αρχές της Πολιτείας στο σύγχρονο κόσμο σ. 67

Σύγχρονα εκπαιδευτικά συστήματα, η φιλοσοφία και οι στόχοι τους. σ.67
Σύγκριση του εκπαιδευτικού συστήματος της Πολιτείας με τα σύγχρονα.
σ.73

Επιλεγόμενα σ. 77

Βιβλιογραφία σ. 80

Πρόλογος

Η *Πολιτεία*, έργο της ώριμης ηλικίας του Πλάτωνος , αποτελεί την έκφραση των αρχών που θα πρέπει να κυριαρχούν σε μία ευνομούμενη πολιτεία. Το έργο, είναι καρπός εμπειρίας χρόνων και υποδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο μπορούμε να φθάσουμε στην «ιδανική» πολιτεία, εκπαιδεύοντας για τον σκοπό αυτό τους πολίτες. Ο Πλάτων διακρίνει τους πολίτες σε κοινωνικές τάξεις ακολουθώντας τη φυσική διάκριση των ανθρώπων σύμφωνα με τις ικανότητές τους, παρέχοντας σε όλους, χωρίς διάκριση, κοινή παιδεία.

Κατά καιρούς διατυπώθηκε η άποψη, ότι ο Πλάτων εκφράζει αριστοκρατικές αντιλήψεις. Στο έργο του όμως αυτό διακρίνεται ο γνήσιος και αμιγής «δημοκρατικός» προσανατολισμός του, αφού κάνει λόγο για κοινή εκπαίδευση ανεξαρτήτως φύλων και κοινωνικής προέλευσης. Απώτερος στόχος του είναι η δημιουργία υπεύθυνων και συνειδητοποιημένων πολιτών, οι οποίοι μέσα από την κατάλληλη και ουσιαστική εκπαίδευση θα αναδείξουν και θα ενισχύσουν τις φυσικές τους ικανότητες, τις οποίες και θα θέσουν στην συνέχεια στην υπηρεσία του γενικού συμφέροντος.

Το έργο απηχεί τη γενικότερη αρχή του Σωκράτη, που στη συνέχεια καταγράφηκε από τον Πλάτωνα, ότι δηλαδή η εκπαίδευση συνιστά το κύριο μέσο για την καλλιέργεια της αρετής, η οποία εξασφαλίζει την κοινωνική δικαιοσύνη, δηλαδή την επικράτηση της αρμονίας μέσα στην κοινωνία.

Η *Πολιτεία* αναμφισβήτητα αποτελεί ένα έργο που δεν αφήνει κανέναν ασυγκίνητο, ιδιαίτερα όταν αυτός διδάσκει για πολλές δεκαετίες στον ευαίσθητο χώρο της εκπαίδευσης. Ήταν φυσικό επομένως, να αποτελέσει για μένα ως μαχόμενη εκπαιδευτικό, αφορμή, για μια πιο ενδελεχή μελέτη στα μέτρα των δυνατοτήτων και ενδιαφερόντων μου.

Είναι γεγονός βέβαια, ότι η *Πολιτεία* έχει σχολιαστεί από Έλληνες και ξένους διανοητές, όμως πάντα υπάρχει κάτι ελάχιστο για μια νέα θεώρηση, στο πνεύμα βέβαια της πλατωνικής φιλοσοφίας και της ερμηνείας της από τους κορυφαίους σχολιαστές της.

Εισαγωγή

Οι αντιλήψεις του Πλάτωνος περί παιδείας και εκπαιδευτικού συστήματος, διατυπώνονται κυρίως στα έργα του: *Πολιτεία* και *Νόμοι*. Στην παρούσα εργασία, θα ασχοληθούμε και θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε τα περί παιδείας και εκπαιδευτικού συστήματος, στην *Πολιτεία*. Ειδικότερα, στην *Πολιτεία*, στα βιβλία Β' και Γ', γίνεται αναφορά στην εκπαίδευση των «φυλάκων», δηλαδή των στρατιωτών, οι οποίοι πρέπει να λαμβάνουν τόσο σωματική εκπαίδευση δια της γυμναστικής, όσο και πνευματική δια της μουσικής, η οποία συμπεριλαμβάνει και τη λογοτεχνία. Για τον Πλάτωνα είναι σημαντική η εκπαίδευσή τους, αφού κάποιοι από αυτούς θα βοηθούν τους «άρχοντες» στη λήψη αποφάσεων και θα ονομαστούν «επίκουροι», ενώ κάποιοι άλλοι θα γίνουν «άρχοντες». Στα βιβλία ΣΤ' και Ζ' επίσης, γίνεται λόγος για την παιδεία των «φιλοσόφων». Αναλυτικότερα, παρουσιάζεται η φιλοσοφία, οι αρχές, οι αρετές, ο προσανατολισμός της, καθώς και η εκπαιδευτική μέθοδος που θα συμβάλει στην επίτευξη των στόχων της. Βεβαίως, όλα τα βιβλία του έργου, εκτός από τα προαναφερθέντα, αναφέρονται, κατά τη γνώμη μας, έμμεσα, στην εκπαίδευση η οποία προβάλλεται ως κατεξοχήν βάση της επίτευξης του στόχου του, δηλαδή της «ιδανικής» πολιτείας, που θα εξασφαλίσει τελικά και την ευτυχία των πολιτών. Επομένως, επειδή η ιδέα της εκπαίδευσης διατρέχει όλο το έργο της *Πολιτείας*, γι' αυτό και στην πραγμάτευση της εργασίας μας θα ληφθούν υπόψη και τα 10 (δέκα) βιβλία του έργου. Βέβαια, τα βιβλία που αναφέρονται αποκλειστικά στα θέματα της παιδείας και της εκπαίδευσης, θα τα παρουσιάσουμε αναλυτικότερα.

Η μέθοδος εργασίας που θα ακολουθηθεί είναι αναλυτική, δεδομένου ότι θα εξετασθούν ένα προς ένα τα βιβλία που σχετίζονται άμεσα με το θέμα της εκπαίδευσης και ακολούθως συνθετική, όσον αφορά στη σύγκριση του εκπαιδευτικού συστήματος που προτείνει, με το σύγχρονο.

Τα κύρια θέματα που πραγματεύεται η *Πολιτεία* είναι τα ακόλουθα: ο τρόπος με τον οποίο μπορεί ένας άνθρωπος να κερδίσει την αιώνια λύτρωση, οι θεσμοί και η κατάλληλη εκπαίδευση που οδηγούν σ' αυτή σε αντιδιαστολή προς τους θεσμούς και την εκπαίδευση που απομακρύνουν από αυτήν και οδηγούν στη δυστυχία. Ο «φιλόσοφος» είναι ο άνθρωπος που βρήκε την οδό της ευτυχίας, αλλά δεν μπορεί να την κερδίσει αν δεν την προσφέρει στην κοινωνία του, γι' αυτό και δέχεται να γίνει βασιλιάς.

Ο Πλάτων ουσιαστικά τοποθετεί το αρχικό πλαίσιο για την απόκτηση της αιώνιας λύτρωσης και στη συνέχεια αναλύει τους τρόπους με τους οποίους μπορεί αυτή να επιτευχθεί. Ειδικότερα γίνεται λόγος για την αρετή που ταυτίζεται με τη γνώση, τον ιδανικό άνθρωπο και την ιδανική κοινωνία, το μετρημένο βίο σε σχέση με την πλεονεξία, την «ενάρετη» συμπεριφορά και το ιδανικό κράτος, την ηθική και την πολιτική, τις οποίες και ταυτίζει, τους νόμους του δικαίου που είναι ίδιοι για όλες τις κοινωνικές τάξεις της πόλης και τα άτομα. Σημειωτέον ότι στον Πλάτωνα προηγείται η ατομική ηθική, ενώ η πολιτική έπεται αυτής. Η δικαιοσύνη εκφράζει κατά τον Πλάτωνα την αρμονία και ισορροπία που υπάρχει ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις και στην περίπτωση της ατομικής δικαιοσύνης εκφράζει την ισορροπία μεταξύ της τριμερούς διαίρεσης της ψυχής του ανθρώπου. Όσον αφορά στο εκπαιδευτικό σύστημα εισηγείται τις εκπαιδευτικές αντιλήψεις του Σωκράτη, που απευθύνονται εξίσου προς όλους τους πολίτες αδιακρίτως, άνδρες και γυναίκες. Αξιοσημείωτο τυγχάνει το γεγονός ότι η διαίρεση της κοινωνίας σε ομάδες γίνεται επί τη βάση της τριμερούς διαίρεσης της ψυχής, δηλ. τη διάκρισή της σε λογιστικό, θυμοειδές και βουλευτικό-επιθυμητικό. Αντιστοίχως η κοινωνική πυραμίδα διαμορφώνεται ως εξής : «φιλόσοφος-βασιλιάς», «φύλακες» και οι «δημιουργοί» στη βάση. Η εκπαίδευση για όλες τις ομάδες είναι κοινή ξεκινώντας με τα βασικά μαθήματα της μουσικής, η οποία περιλαμβάνει τη λογοτεχνία και τη μουσική-μελωδία, τη δωρική και τη φρυγική. Ας σημειωθεί ότι από τη λογοτεχνία εξαιρείται η μυθολογία και η ποίηση που εμπνέεται από αυτή. Στην εκπαίδευση συναριθμούνται η γυμναστική για την εκγύμναση του σώματος, τα μαθηματικά που περιλαμβάνουν τη γεωμετρία, τη στερεομετρία και την αστρονομία και τέλος η διαλεκτική, που αποτελεί το ανώτατο στάδιο εκπαίδευσης, κατάλληλο για τον «βασιλιά-φιλόσοφο». Στην *Πολιτεία* η εκπαίδευση, όπως την περιγράψαμε, συμβάλλει στη διατήρηση της αρμονίας ανάμεσα στα τρία προαναφερθέντα μέρη της ψυχής, όπως και στις αντίστοιχες κοινωνικές τάξεις.

Για τους «φύλακες» οι θεμελιώδεις αρετές είναι η ανδρεία, δηλαδή η μεγαλοφροσύνη, η σοβαρότητα, η φιλαλήθεια, η σωφροσύνη, η αφιλοχρηματία, η ευσέβεια, οι οποίες καλλιεργούνται με την κατάλληλη εκπαίδευση.

Στη συνέχεια απαριθμούνται οι αρετές των «βασιλέων» μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται η φιλομάθεια, το αφιλοχρήματο, η μεγαλοφροσύνη, η πραότητα, το μέτρο, η δυνατότητα απομνημόνευσης, η αποφυγή του ψεύδους, η σωφροσύνη και η ευχάριστη διάθεση. Αυτοί, δηλαδή οι «φιλόσοφοι», αξιώνονται και της θέας του Αγαθού.

Στην τάξη των «δημιουργών» ανήκουν οι πολίτες εκείνοι που δεν διαθέτουν τα φυσικά προσόντα ώστε να προχωρήσουν στα επόμενα στάδια εκπαίδευσης. Είναι αυτοί που εκπαιδεύτηκαν στοιχειωδώς, κατέχουν δηλαδή, τις βασικές γνώσεις, εκείνες που τους είναι απαραίτητες για την ενασχόλησή τους με τις τέχνες και το εμπόριο. Η τάξη αυτή, εξασφαλίζει τα «προς το ζην» στις άλλες δύο τάξεις, οι οποίες απαγορεύεται να έχουν ιδιοκτησία και να εργάζονται χειρωνακτικά για την επιβίωσή τους.

Ακολουθεί η περιγραφή των τεσσάρων κυριοτέρων πολιτευμάτων ως το αποτέλεσμα της διαφθοράς και της δυσαρμονίας των βάσεων του υγιούς πολιτικού βίου. Ειδικότερα γίνεται λόγος για την τιμοκρατία, την ολιγαρχία, τη δημοκρατία και την τυραννίδα που χαρακτηρίζεται ως η «κακίστη».

Συνοψίζοντας θα λέγαμε, ότι ο Πλάτων στην *Πολιτεία* του οραματίζεται να διαπλάσσει μέσω της εκπαίδευσης, τον ολοκληρωμένο άνθρωπο, που θα φθάσει στα ανώτατα ύψη τελειότητας, ώστε να θεαθεί το Αγαθό, να αποκτήσει τη γνώση της απόλυτης αλήθειας. Στο σημείο τούτο έγκειται και η διαφοροποίηση των σύγχρονων εκπαιδευτικών συστημάτων από το πλατωνικό, αφού προτάσσουν την επιστημονική εξειδίκευση, την κατάρτιση, με άλλα λόγια την εκπαίδευση ατόμων που πρωτίστως θα παράγουν περισσότερα και πιο ποιοτικά αγαθά με το λιγότερο δυνατό κόστος. Το μεν πλατωνικό σύστημα υπηρετεί την Ιδέα, την Αλήθεια, τον Άνθρωπο, ενώ το ισχύον, την οικονομία κυρίως. Οι σύγχρονες κοινωνίες αν και απέκτησαν περισσότερα και πιο ποιοτικά αγαθά είναι γεγονός ότι σε μεγάλο βαθμό έχουν χάσει την ανθρωπιά τους, και τούτο δεν είναι άσχετο από τον προσανατολισμό των εκπαιδευτικών συστημάτων των τελευταίων δεκαετιών. Αν και η *Πολιτεία* του Πλάτωνος αποτελεί ένα ιδεατό πρότυπο διακυβέρνησης αλλά και εκπαίδευσης των πολιτών, αναμφισβήτητα αποτελεί το ιδανικό εκείνο που όλες οι πολιτείες και όλα τα εκπαιδευτικά συστήματα πρέπει να θέτουν έστω και αν για κάποιους είναι ουτοπικό. Σ' αυτό συνίσταται

και η κύρια και ουσιαστική διαφορά του εκπαιδευτικού συστήματος του Πλάτωνος με το σύγχρονο. Το σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα δεν οικοδομεί υγιείς-ολοκληρωμένες προσωπικότητες που στη συνέχεια θα διαπαιδαγωγήσουν υπεύθυνους πολίτες και κατ' επέκταση αυτοί θα συγκροτήσουν σωστά δομημένες πολιτείες που θα σέβονται και θα υπηρετούν τους πολίτες στο σύνολό τους. Στο ισχύον εκπαιδευτικό σύστημα απουσιάζει κατά κανόνα η ιδέα της πειθαρχίας, η καλλιέργεια των αρετών του μέτρου και της σωφροσύνης και όλων εκείνων των αρετών που θα εξασφαλίσουν στους πολίτες την απαιτούμενη ισορροπία, ώστε να φθάσουν σε υψηλά επίπεδα αυτογνωσίας και τελικά ολοκλήρωσης και επομένως αρμονίας με τον εαυτό τους, την κοινωνία και τις δυνάμεις της φύσεως. Στην περίπτωση του Πλάτωνος ο άνθρωπος-πολίτης προσβλέπει στη λύτρωση της ψυχής του, στην υπέρτατη ευτυχία που ξεπερνάει την εμπειρία. Αντίθετα ο σύγχρονος άνθρωπος αντιμετωπίζεται ως μέρος του ιστορικού γίνεσθαι και προσβλέπει στην πρόοδο και την ευημερία εντός της ιστορίας κυρίως με υλικούς όρους.

Κεφάλαιο Α'

Ο Πλάτων και η εποχή του

Η προσωπικότητα του Πλάτωνος

Ο Πλάτων γεννήθηκε το 427 π.Χ. στην Αθήνα. Η γέννησή του συνέπεσε με την αρχή του Πελοποννησιακού πολέμου. Καταγόταν από παλαιά αριστοκρατική οικογένεια της πόλης. Από τον πατέρα του Αρίστωνα η καταγωγή του αναγόταν στο βασιλιά Κόδρο και απ' αυτόν στον θεό Ποσειδώνα ενώ από τη μητέρα του, Περικτυόνη, έφτανε μέχρι τον Δρωπίδη, σύγχρονο και στενό φίλο του Σόλωνα¹. Όπως ο ίδιος ο Πλάτων περιγράφει στην έβδομη επιστολή του², αισθάνθηκε από πολύ νωρίς την ανάγκη να αναμειχθεί στην πολιτική ζωή.

Έτυχε επιμελημένης παιδείας, όπως τα παιδιά των πλουσίων οικογενειών. Σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευσή του έπαιξε ο Κράτυλος, ο οποίος τον έφερε σε επαφή με τον Ηράκλειτο. Ο Πλάτων από τα νεανικά του χρόνια έδειξε ότι είχε κλήση προς την τέχνη, την οποία ποτέ του δεν εγκατέλειψε, όπως και τη ροπή του προς την πολιτική. Αυτό που παρατηρείται στον Πλάτωνα είναι, ότι έθεσε την τέχνη-ποίηση στην υπηρεσία της φιλοσοφίας που στη συνέχεια ετέθη στην εξυπηρέτηση των πολιτικών του αντιλήψεων³.

Καθοριστικής σημασίας για την πνευματική εξέλιξη του Πλάτωνος στάθηκε η γνωριμία του με τα Σωκράτη. Αυτός, άσκησε βαθύτατη επιρροή στην ψυχή του νεαρού άνδρα, που από τότε έμεινε πιστός στις αξίες του διδασκάλου του, του οποίου το έργο και συνέχισε. Ο Σωκράτης ενέπνευσε τη ζωή και τη σκέψη του Πλάτωνος. Τον εισήγαγε στην αναζήτηση της γνώσης του αγαθού, ως του σκοπού προς τον οποίο

¹ Κ. Δ. Γεωργούλη, *Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας*, τόμ. Α', εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1975, σ. 170. Πρβλ. Πλατ. *Τίμαιος*, 20Δ.

² Κ. Δ. Γεωργούλη, *ένθα ανωτέρω* σ.170. Πρβλ. Πλάτωνος, *Ζ' Επιστολή*, 324 C -326B. Επίσης Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλου, *Πλάτωνας*, σ. 69-72.

³ Ν. Ι. Λούβαρι, *Ιστορία της Φιλοσοφίας*, τομ. Α', εκδ. Ελευθερουδάκη, Αθήνα χ.χ., σ. 81.

οφείλει να στρέφεται ο ανθρώπινος βίος⁴. Τον μύησε στη μέθοδο του διαλόγου, των ερωτήσεων δηλαδή και των απαντήσεων επί συγκεκριμένων θεμάτων της ζωής, ως μέσο αναζήτησης της αλήθειας. Ο μαθητής Πλάτων, όντας προικισμένος νους, συνδύασε και συνέθεσε τις διδασκαλίες του διδασκάλου με όλα τα προηγούμενα και σύγχρονα φιλοσοφικά ρεύματα δημιουργώντας το δικό του φιλοσοφικό σύστημα.

Ο διακαής πόθος του Σωκράτη για το αγαθό που περνάει μέσα από την αρετή και τη γνώση που είναι διδακτική και αποτελεί το κύριο γνώρισμα του αττικού πνεύματος, απετέλεσαν και για τον Πλάτωνα πηγή έμπνευσης. Αυτή η αρμονική σύζευξη της θεωρίας με την πράξη, της ατομικής με την κοινωνική ζωή, διατρέχουν όλο το έργο του Πλάτωνος και παραμένει γι' αυτόν σταθερό σημείο αναφοράς.

Το πόσο μεγάλη επίδραση άσκησε η προσωπικότητα του Σωκράτη σε αυτό που μορφώθηκε στη συνέχεια ο Πλάτων, φαίνεται σαφέστατα στα έργα του «Φαίδων», «Συμπόσιο» και «Φαίδρος», καθώς παρατηρείται ότι για τον Πλάτωνα η έμπνευση των ιδεών οφειλόταν στον έρωτά του προς τον διδάσκαλό του, ο οποίος αποτελεί προσωποποίηση της «Ιδέας». Για τον Πλάτωνα ο Σωκράτης είναι η ένσαρκη Ιδέα, η οποία δεν μένει αποκλειστικά στη σφαίρα του μύθου, αλλά υπεισέρχεται στο χώρο των ανθρώπων και της ιστορίας τους. Χαρακτηριστικό απόσπασμα, ως έκφραση των προηγουμένων είναι ο ύμνος που πλέκει ο Αλκιβιάδης στο Σωκράτη στο «Συμπόσιο» (215E-216 E) : «Όταν κανείς σ' άκούη ή άκούει τά λόγια σου από κανέναν άλλον, κι' άς είναι και άσήμαντος εκείνος πού τά λέει, και είτε γυναίκα σ' άκούη είτε άνδρας, είτε έφηβος, μένομε έκστατικοί και συνεπαρμένοι...Όταν τόν άκούω (τό Σωκράτη) και ή καρδιά μου σκιρτάει πιό πολύ από τόν κορυβαντικῶν χορευτῶν και χύνω και δάκρυα έξαιτίας τῶν λόγων, πού αυτός έδῶ λέει. Και βλέπω πώς κι' άλλοι πάρα πολλοί παθαίνουνε τά ίδια.. . . Όμως αυτός έδῶ ό Μαρσύας πολλές φορές μέ φέρνει στό σημείο νά πιστέψω, πώς δέν είναι νά ζῶ, έφ' όσον είμαι, όπως είμαι... Άκούστε όμως κι' άλλα από μένα, νά ιδείτε πόσο θαυμαστή δύναμη έχει.. . . Βλέπετε δά πώς ο Σωκράτης έχει έρωτα για τούς όμορφους, και πώς πάντα είναι γύρω τους και μένει έκστατικός, κι' από τ' άλλο μέρος του είναι όλα άγνωστα και τίποτε δέν ξέρει, όπως δείχνει τό φέρισμό του. Αυτό δέν είναι τρόπος Σειληνού; Πάρα πολύ.

⁴ N. I. Λούβαρι, *ένθα ανωτέρω*, σ. 83.

Τοῦτο τό σκέπασμα ἔχει βάλει ἀπ' ἔξω, ὅπως ὁ κρυφοσκαλισμένος Σειληνός. Ἀπό μέσα ὅμως, ὅταν ἀνοίξει, μέ πόση, λέτε, φρονημάδα εἶναι γεμᾶτος, ἀγαπητοί σύντροφοι στό κρασί; Μάθετε, πώς οὔτε ἂν εἶναι κανείς ὁμορφος τόν μέλει καθόλου, ἀλλά τοῦ δείχνει τόση καταφρόνια, ὅση κανείς δέν θά πίστευε, οὔτε ἂν κανείς εἶναι πλούσιος, οὔτε ἂν ἔχει κανένα ἄλλο χάρισμα ἀπ' ἐκεῖνα πού καλοτυχίζει τό πλῆθος.. . . Ἄμα ὅμως μιλήσει στά σοβαρά κί' ἀνοίξει τό ἐσωτερικό του, δέν ξέρω ἂν ἔχει κανείς ἰδεῖ τ'ἀγάλματα μέσα του. Ἐγώ ὅμως τά εἶδα κάποτε, καί μοῦ φάνηκαν νά εἶναι τόσο θεϊκά καί χρυσά καί πανώρια καί θαυμάσια, πού ἔνοιωσα πώς δίχως ἄλλο θά ἔπρεπε νά κάνω ὅτι κί' ἂν μέ πρόσταζε ὁ Σωκράτης»⁵.

Ο Πλάτων εἶδε μέσα στο Σωκράτη την ομορφιά, τη σωφροσύνη, την καλοσύνη. Ο ιστορικός Σωκράτης, ἀπετέλεσε την αἰτία της δημιουργίας του Σωκράτη του πλατωνικού έργου. Με τα μάτια της ψυχῆς του ο Πλάτων ως μαθητής του Σωκράτη βλέπει στο δάσκαλό του τη μορφή της ατελεύτητης, διαχρονικῆς, ἀθάνατης αξίας του ἀγαθοῦ που υπερβαίνει το άτομο, το οποίο εντάσσεται στο σύνολο της πόλης⁶.

Κατά τη νεαρή του ηλικία γνωρίζει την πτώση του δημοκρατικού πολιτεύματος (404 π. Χ) και την ἀνοδο της τυραννίδας (Τριάκοντα Τύραννοι). Στο καθεστώς αυτό συγκαταλέγονταν ο Κριτίας και ο Χαρμίδης, συγγενεῖς του, τους οποίους συχνά ἀναφέρει στο ἔργο του. Το νέο καθεστώς τον γέμισε με ἐλπίδες και αισιοδοξία για την βελτίωση των πολιτικῶν πραγμάτων και την ἀποκατάσταση της δικαιοσύνης στην πόλη. Διαψεύστηκε, ὅμως, σύντομα και κατέληξε στο συμπέρασμα ὅτι το προηγούμενο πολίτευμα ἦταν «χρυσός», ὅπως ομολογεί ο ἴδιος στην *Ἐβδομη Ἐπιστολή* του : «Ἐφαντάσθην ὅτι αὐτοί (οι τριάκοντα), ἐπαναφέροντες τήν πολιτείαν ἀπό κάποιον ἄδικον βίον εἰς μίαν δικαίαν νοοτροπίαν, θά διοικήσουν τήν πόλιν. Καί ὅμως εἶδον ὅτι ἐντός ὀλίγου χρόνου ἔδειξαν ὅτι τό προηγούμενον πολίτευμα ἦτο χρυσός. Τήν αὐτήν ἀπογοήτευσιν ἠσθάνθην καί ἐκ τῆς γενομένης μεταπολιτεύσεως τῆς δημοκρατίας»⁷.

⁵ I. N. Θεοδωρακόπουλου, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, 5^η ἔκδοση, Αθήναι 1970, σ. 66-67.

⁶ I. N. Θεοδωρακόπουλου, *ἐνθα ἀνωτέρω.*, σ. 68-69.

⁷ Κ. Δ. Γεωργούλη, *ἐνθα ἀνωτέρω.* σ.171.

Ο θάνατος του Σωκράτη (399 π.Χ.) υπήρξε καθοριστικός για το μαθητή του. Η απουσία του από τη ζωή του φαίνεται ότι τον ώθησε να ταξιδέψει σε πολλά μέρη εντός και εκτός Ελλάδας. Αρχικά ταξίδεψε στα Μέγαρα με άλλους μαθητές του Σωκράτη κοντά στον Ευκλείδη. Το ταξίδι του εκεί διεκόπη με το ξέσπασμα του Κορινθιακού πολέμου, στον οποίο συμμετείχε. Στη συνέχεια επισκέφθηκε την Αίγυπτο και την Κυρήνη, όπου ασχολήθηκε με τα μαθηματικά και γνώρισε τους εκεί σοφούς, μεταξύ των οποίων τον έξοχο μαθηματικό Θεόδωρο τον Κυρηναίο⁸.

Σημαντικής σημασίας απεδείχθη για τον Πλάτωνα το ταξίδι του στην Κάτω Ιταλία, όπου ήρθε σε επαφή με τους Πυθαγόρειους, με σημαντικότερο από αυτούς τον φιλόσοφο, μαθηματικό, πολιτικό και μηχανικό, Αρχύτα. Εκεί επίσης ήλθε σε επαφή με τους Ελεάτες φιλοσόφους και κυρίως τον Παρμενίδα. Ισχυρή, επίσης, επίδραση στη σκέψη του Πλάτωνος άσκησαν και οι Ορφικοί⁹. Από εκεί μετέβη στη Σικελία, όπου συνήψε σχέσεις με τον τύραννο των Συρακουσών Διονύσιο Α'. Οι σχέσεις τους όμως διαταράχθηκαν και ο Διονύσιος τον παρέδωσε στον πολιτικό απεσταλμένο της Σπάρτης Πόλιδα. Αυτός χαρακτήρισε τον Πλάτωνα αιχμάλωτο πολέμου και τον πούλησε ως δούλο στην αγορά της Αίγινας. Εκεί τον βρήκε ο Αννίκερις από την Κυρήνη, ο οποίος τον εξαγόρασε πληρώνοντας τριάντα μνες και τον βοήθησε να επιστρέψει στην Αθήνα. Το ποσό εξαγοράς του Πλάτωνος συγκέντρωσαν οι φίλοι του προκειμένου να το επιστρέψουν στον Αννίκερι, εκείνος όμως δεν το δέχθηκε. Με τα χρήματα αυτά αγοράστηκε ένα μικρό κτήμα κοντά στο ιερό του ήρωα Ακάδημου, όπου ιδρύθηκε μετέπειτα η σχολή της Ακαδημίας¹⁰. Στην Ακαδημία προσήλθε μεταξύ των άλλων και ο Δίων ο Συρακούσιος, αδελφός της συζύγου του Διονυσίου Α', Αριστομάχης, ο οποίος ασκούσε μεγάλη επιρροή στον Διονύσιο Β', που διαδέχθηκε τον Διονύσιο Α'.

Το ενδιαφέρον του Πλάτωνος για την πολιτική ζωή τον έκανε να αναζητά συνεχώς πολιτικούς που θα ήταν πρόθυμοι να εφαρμόσουν τις πολιτικές του μεταρρυθμίσεις. Έτσι απέστειλε στον βασιλιά της

⁸ Κ. Δ. Γεωργούλη, *ένθα ανωτέρω*, σ.171.

⁹ Ν. Ι. Λούβαρι, *ένθα ανωτέρω*, σ. 82-83.

¹⁰ Κ. Δ. Γεωργούλη, *ένθα ανωτέρω*, σ.172.

Μακεδονίας Περδίκκα, το μαθητή του Ευφραίο. Επίσης, επωφελούμενος από τη γνωριμία του με το Δίωνα, μετέβη για δεύτερη φορά στη Σικελία, το 366 π.Χ. Εκεί, προσπάθησε επίσης να υλοποιήσει το όνειρό του ως προς την πολιτική. Οι προσπάθειές του όμως παρέμειναν άκαρπες και έτσι επέστρεψε στην Αθήνα το 365 π.Χ. Τέσσερα χρόνια αργότερα το 361 π.Χ. θα μεταβεί στη Σικελία για τρίτη και τελευταία φορά με σκοπό να συμφιλιώσει το Δίωνα με το Διονύσιο. Οι σχέσεις των δύο ανδρών στο μεταξύ, είχαν διασαλευθεί. Δυστυχώς στο τέλος περιέπεσε και ο ίδιος στη δυσμένεια του τυράννου Διονυσίου Β', ο οποίος τον φυλάκισε, αλλά με την διαμεσολάβηση του Αρχύτα του επέτρεψε να επιστρέψει στην Αθήνα το 360 π.Χ. Αυτή υπήρξε η τελευταία φορά που ο Πλάτων ασχολήθηκε με την ενεργό πολιτική. Από τότε περιορίστηκε στη διδασκαλία και την επιστημονική έρευνα¹¹. Περίφημη ήταν η διάλεξή του «περί του αγαθού», όπου συστηματοποιούσε τις αριθμολογικές του θεωρίες τις οποίες ανέπτυξε περί τα τέλη του βίου του. Λίγα χρόνια μετά τη δολοφονία του φίλου του Δίωνα, τον οποίο πένθησε, ακολούθησε και ο δικός του θάνατος το 348 π.Χ, έτος κατά το οποίο ο Φίλιππος Β' της Μακεδονίας άρχισε τον πόλεμο εναντίον της Αθήνας που κατέληξε δέκα χρόνια αργότερα στη μάχη της Χαιρώνειας και την απώλεια της ανεξαρτησίας της πόλης των Αθηνών.

Οι ιστορικές συνθήκες της εποχής του

Όπως αναφέραμε η γέννηση του Πλάτωνος το 428/427 π.Χ. συνέπεσε με την έναρξη του Πελοποννησιακού πολέμου. Το τέλος του πολέμου το 404 π.Χ. με τις θλιβερές συνέπειες δηλ. την αποδυνάμωση της Αθήνας, την υποταγή της στους Σπαρτιάτες, την κατάλυση της δημοκρατίας και την άνοδο της τυραννίδας, επηρέασαν βαθύτατα το νεαρό τότε Πλάτωνα. Η πολιτική αυτή κατάσταση τον προβλημάτισε ιδιαίτερος και τον ώθησε στην ανάπτυξη ιδεών που σχετιζόνταν με τη δίκαιη οργάνωση της πολιτείας, με την κατάκτηση του αγαθού δια της υγιούς και ορθής εκπαίδευσης που οδηγεί στην μόρφωση υπεύθυνων πολιτών. Το γεγονός ότι ο θάνατος του Σωκράτη συνέβη την περίοδο που το δημοκρατικό πολίτευμα κυριαρχούσε στην Αθήνα στάθηκε αφορμή να προβληματιστεί εντονότερα και να διερωτηθεί για την αξία του και τα αγαθά που προσφέρει στους πολίτες. Ο προβληματισμός διατρέχει το σύνολο του

¹¹ Κ. Δ. Γεωργούλη, *ένθα ανωτέρω*, σ.173.

έργου του και διαφαίνεται κυρίως στην *Πολιτεία*, που συγγράφει την εποχή αυτή. Επειδή θεωρεί ότι η καταδίκη του Σωκράτη ήταν αποτέλεσμα της επικράτησης των δημαγωγών στην Αθήνα, πάντα εν ονόματι της δημοκρατίας, ο Πλάτων εκφράζεται επικριτικά γι' αυτό το πολίτευμα. Η απογοήτευσή του από το δημοκρατικό πολίτευμα τον ώθησε να εναποθέσει τις ελπίδες του στο αναδυόμενο πολιτικό σύστημα που διαδέχθηκε το προηγούμενο. Ο ενθουσιασμός του οφειλόταν και στο γεγονός ότι δύο από τους Τριάκοντα Τυράννους, ο Κριτίας και ο Χαρμίδης, ανήκαν στο στενό οικογενειακό του περιβάλλον όπως συχνά αναφέρεται στο έργο του. Η απογοήτευση όμως δεν άργησε να έλθει και σύντομα ομολόγησε ότι το προηγούμενο καθεστώς υπήρξε «χρυσός» σε σύγκριση με το ισχύον.

Τα φιλοσοφικά ρεύματα της εποχής του.

Την εποχή του Σωκράτη ήταν έντονη η παρουσία των Σοφιστών. Αυτοί, υπόσχονταν να εκπαιδεύσουν τους νέους χρησιμοποιώντας τη διαλεκτική μέθοδο διδασκαλίας, την οποία έθεσαν στην υπηρεσία του ατόμου και ήταν εισηγητές του απόλυτου υποκειμενισμού. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αποτελεί ο Πρωταγόρας ο οποίος θεωρεί τον άνθρωπο ως το απόλυτο κριτήριο¹² για τα πάντα. Οι σοφιστές χρησιμοποιούσαν τη ρητορική ως διδακτικό μέσο και έκαναν επίδειξη των διαλέξεών τους γι' αυτό και η μέθοδός τους ονομάστηκε επιδεικτική¹³ ενώ αρκετές φορές κατέληγε εριστική, διότι ο λόγος που πρώτα ήταν ενωτικός για τους ανθρώπους, με τους σοφιστές τώρα γίνεται διχαστικός¹⁴.

Η απολυτοποίηση του ατόμου σε σχέση με το σύνολο, οδήγησαν τους Σοφιστές στη δημιουργία δημαγωγών, διότι η εκπαίδευσή τους στόχευε στην προβολή του ατόμου, που θα σαγήνευε, θα παραπλανούσε και θα απομάκρυνε από την αντικειμενική αλήθεια τους νέους και γενικότερα τους πολίτες. Με τον τρόπο αυτό εξυπηρετούσαν τις προσωπικές φιλοδοξίες εκείνων που τρέφονταν από το αίσθημα της φιλαυτίας και του εγωκεντρισμού και υπέτασσαν την κοινή λογική στο

¹² I. N. Θεοδωρακόπουλου, *ένθα ανωτέρω*, σ. 36-47.

¹³ J.de Romilly, *Αρχαία Ελληνική Γραμματολογία*, εκδ. 2^η, εκδ. «Καρδαμίτσα», Αθήνα 2010, σ. 147 κ.εξ.

¹⁴ I. N. Θεοδωρακόπουλου, *ένθα ανωτέρω*, σ. 36-47.

ατομικό συμφέρον. Έτσι λοιπόν επέβαλλαν το δικό τους νόμο στους υπάρχοντες νόμους της πολιτείας χειραγωγώντας τους νέους και οδηγώντας τους στην εκτροπή¹⁵.

Με τον τρόπο που καλλιεργούσαν την παιδεία αναδείχθηκαν σε απλούς εγκυκλοπαιδιστές σωρεύοντας ουσιαστικά μόνο γνώσεις στους μαθητές τους, απομακρύνοντάς τους από την αυτογνωσία και την ουσιαστική απόκτηση γνώσεων μέσω της μελέτης του εαυτού τους και του περιβάλλοντός τους. Επειδή οι Σοφιστές δίδασκαν επ' αμοιβή, η γνώση μετατρεπόταν σε εμπόρευμα και γινόταν πλέον επιφανειακή¹⁶. Δεν ήταν τυχαίο επίσης το γεγονός ότι ο κύκλος των μαθητών τους απαρτιζόταν από τους πλούσιους νέους της εποχής που πίστευαν ότι θα αποκτούσαν δύναμη και επιρροή πάνω στους συμπολίτες τους. Το γεγονός ότι οι Σοφιστές μετακινούνταν από πόλη σε πόλη ανάλογα με το οικονομικό τους συμφέρον που ήταν κριτήριο και γνώμονάς τους, αποδεικνύει ότι η διδασκαλία τους στόχευε στο ατομικό συμφέρον και όχι στο κοινό συμφέρον της πόλης, τα οποία και διαφοροποιούσαν. Αυτό σε αντίθεση προς τη θέση του Σωκράτη-Πλάτωνα οι οποίοι ταύτιζαν το ατομικό συμφέρον με το συμφέρον της πόλης.

Ο Πρωταγόρας¹⁷ που καταγόταν από τα Άβδηρα υπήρξε ο Σοφιστής με τον οποίο ασχολήθηκε ο Πλάτων στα έργα του *Μένων* και *Πρωταγόρας*. Ο Πρωταγόρας ήταν σχετικιστής. Χωρίς να είναι άθεος δήλωνε ότι για τους θεούς δεν εγνώριζε αν υπάρχουν ούτε αν δεν υπάρχουν ούτε ποια είναι η μορφή τους. Κέντρο του σύμπαντός του είναι ο άνθρωπος, θέμα που απασχόλησε αρχικά το Σωκράτη και στη συνέχεια τον Πλάτωνα, όπως φαίνεται από τους προαναφερθέντες διαλόγους του «Μένων» και «Πρωταγόρας». Γνωστό είναι το ακόλουθο απόφθεγμα του Πρωταγόρα: «άνθρωπος μέτρον χρημάτων απάντων, των μεν όντων ως έστι των δε ουκ όντων ως ουκ έστι.» Το ανωτέρω χωρίο αποδεικνύει ότι αφενός ο άνθρωπος τίθεται στον πυρήνα του κόσμου του Πρωταγόρα, αφετέρου ότι η θεώρηση των πάντων είναι καθαρώς υποκειμενική, επομένως τα πάντα

¹⁵ I. N. Θεοδωρακόπουλου, *ένθα ανωτέρω.*, σ. 36-47.

¹⁶ I. N. Θεοδωρακόπουλου, *ένθα ανωτέρω.*, σ. 36-47, Κ. Δ. Γεωργούλη, *ένθα ανωτέρω.*, σ. 116-120.

¹⁷ Τά έργα του ίδιου έχουν απωλεσθεί. Το πιο φημισμένο είναι η *Αλήθεια* που μάλλον συγχέεται με το έργο *Καταβάλλοντες*, J.de Romilly, *ένθα ανωτέρω.*, σ. 148.

είναι σχετικά. Η ανωτέρω θέση έγινε αφορμή για πολλές συζητήσεις εκ μέρους του Πλάτωνος, ο οποίος θεωρούσε ότι επρόκειτο για θέμα ερμηνείας. Άλλοτε φαίνεται ότι πρόκειται για τον άνθρωπο καθ' εαυτόν και στο σύνολο του, για την ανθρώπινη φύση και άλλοτε για τον άνθρωπο ως άτομο¹⁸. Ο Σωκράτης και ο Πλάτων είχαν στραφεί προς τον άνθρωπο, φεύγοντας από την κοσμολογία των Ιώνων φιλοσόφων, αντιμετώπιζοντάς τον όμως ως αυταξία και στο σύνολό του και όχι ως υποκείμενο.

Ας σημειωθεί ότι ο υποκειμενισμός των Σοφιστών οφείλεται στο γεγονός ότι αντιμετώπιζαν τον άνθρωπο ως μεμονωμένο υποκείμενο, το οποίο παίρνει θέση έναντι του «είναι» ερμηνεύοντάς το αναλόγως κάθε φορά. Επομένως, δεν μπορεί να γίνεται λόγος για το αντικειμενικώς «είναι», αλλά για το «φαίνεσθαι». Επίσης ο Πλάτων καταδίκασε τη χρήση της ρητορικής ως μέσο διαστρέβλωσης της πραγματικότητας και αντετίθετο στο ισχυρό επιχείρημα του Πρωταγόρα ότι μέσω αυτής δύναται κανείς, μεταξύ δύο επιχειρημάτων, να προβάλει ως ισχυρότερο το εξ αντικειμένου ασθενέστερο. Με άλλα λόγια να διαστρέψει την πραγματικότητα, σύμφωνα με το ίδιο συμφέρον.

Οι Πυθαγόρειοι-Αρχύτας.

Το πρώτο ταξίδι του Πλάτωνος στην Κάτω Ιταλία τον έφερε σε επαφή με τους Πυθαγορείους διά του Αρχύτα. Συχνά υπερτονίζεται η επίδραση που άσκησε ο Αρχύτας στον Πλάτωνα, αλλά είναι πιθανότερο αυτή να ήταν αμφίδρομη. Στο πνεύμα της αλληλεπίδρασης φαίνεται ότι ο Αρχύτας δέχθηκε επιρροή από τη «διαλεκτική» του Πλάτωνος που την θεωρεί ως την ανώτατη των επιστημών, την ονομάζει δε στα συγγράμματά του ως «λογιστική». Στην *Πολιτεία* ο Πλάτωνας, πιθανότατα υπονοεί τον Αρχύτα, όταν αναφέρεται στον «δεινό στίς μαθηματικές ἐπιστῆμες καί στόν ἄξιο νά θεωρηθεῖ καί διαλεκτικός»¹⁹. Ο Αρχύτας, σύμφωνα με τους ερευνητές, θεωρείται ως ο «ϊστορικά

¹⁸ J.de Romilly, *ένθα ανωτέρω.*, σ. 149.

¹⁹ Κ.Ι. Δεσποτόπουλου, *Φιλοσοφία και Διαλεκτική, Μελετήματα*, έκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 135-145.

ύπαρκτός, πολεμικός τε και φιλόσοφος», «παντελής φύλαξ» της Πολιτείας του Πλάτωνος²⁰.

Θεωρούμε ότι είναι πολύ πιθανό, εκτός του Αρχύτα, να ενσάρκωσαν το πρότυπο του «βασιλιά-φιλοσόφου», όπως αυτό περιγράφεται στην Πολιτεία, οι μεταγενέστεροι του Πλάτωνος βασιλείς της Μακεδονίας Φίλιππος Β' και Αλέξανδρος Γ', παρότι ο τελευταίος δεν ανέλαβε την ηγεσία του κράτους στην ώριμη ηλικία των 50 χρόνων, αλλά μόλις στα είκοσί του, βεβαίως λόγω των συνθηκών.

Η πυθαγόρεια κοινότητα ιδρύθηκε στον Κρότωνα της Κάτω Ιταλίας από τον Πυθαγόρα, ο οποίος σύμφωνα με τις επικρατέστερες πληροφορίες καταγόταν από τη Σάμο. Εκεί μετέβη επειδή διαφωνούσε με το τυραννικό καθεστώς του Πολυκράτη. Η κοινότητα αυτή συνδεόταν πνευματικά με τις θρησκευτικές ιδέες των Ορφικών και επεδίωκε σκοπούς ηθικούς, θρησκευτικούς, πολιτικούς. Βασική θρησκευτική ιδέα τους ήταν η μετενσάρκωση, την οποία δεν παρέλαβε ο Πυθαγόρας από τους Αιγύπτιους όπως υποστηρίζεται από τον Ισοκράτη, διότι, όπως παρατηρεί ο Ν. Λούβαρις, οι Αιγύπτιοι την αγνοούσαν²¹. Οι Πυθαγόρειοι πρέσβευαν τον αυστηρό τρόπο ζωής, την αποχή από ορισμένα είδη τροφών, και ηδονών, την υπακοή στους διδασκάλους, ενώ ως προς τις πολιτικές τους ιδέες έκλιναν προς το αριστοκρατικό πολίτευμα, γεγονός που απετέλεσε και πιθανή αιτία της απομάκρυνσής τους εκτός πόλης από τους δημοκρατικούς.

Η παρατήρηση των ουρανίων σωμάτων και η μουσική έγιναν οι βάσεις της κοσμοθεωρίας του Πυθαγόρα. Η αστρονομία τον οδήγησε στο συμπέρασμα ότι ή νομοτέλεια στη φύση εκφράζεται μέσα από αριθμητικές σχέσεις. Η αρμονία και το μέτρο στη μουσική αποδίδονταν με αριθμούς, καθώς σ' αυτούς έβρισκε την αποτύπωση της φύσης των όντων. Τα πάντα, λοιπόν, γί' αυτόν είναι αριθμοί. Αυτοί αποτελούν την αληθινή ουσία των όντων. Τα αισθητά αποτελούν ατελή απεικόνιση του πνευματικού κόσμου των αριθμών. Πίσω από τον κόσμο των αισθήσεων υπάρχει ο υπεραισθητός κόσμος των αριθμών. Η κανονικότητα, η τάξη και η αρμονία είναι ο σκοπός όλων των όντων. Η αρμονία αυτή

²⁰ Κ.Ι. Δεσποτόπουλου, *ένθα ανωτέρω.*, σ.146-160 .

²¹ Ν. Ι. Λούβαρις, *ένθα ανωτέρω.* , σ. 40.

πραγματοποιείται μέσα στο σύμπαν, στη σχέση μεταξύ των ουρανίων σφαιρών, αλλά και στο πεδίο της ηθικής. Η αρετή ορίζεται κατά τους Πυθαγορείους ως αρμονία μεταξύ του λογικού και του αλόγου μέρους της ψυχής, διότι, κατ' αυτούς, η ψυχή είναι το ον εκείνο στο οποίο πρωτίστως πραγματοποιείται η αρμονία των αριθμών. Αυτό μεταδίδει στη συνέχεια την αρμονία αυτή στο σώμα που θεωρείται το δεσμοκτήριο της ψυχής. Οι Πυθαγόρειοι πρόβλεψαν ακόμη ότι και οι ηθικές έννοιες εκφράζονταν με αριθμούς, όπως λ.χ., η δικαιοσύνη διά του 4 ή η φιλία δια του αριθμού 2. Η επίδραση που άσκησαν οι Πυθαγόρειοι στη σκέψη του Πλάτωνα είναι ουσιαστική, καθώς τον ώθησαν να εκφράσει τις σχέσεις μεταξύ των ιδεών με αναλογίες μαθηματικού τύπου. Όπως φαίνεται στο έργο του *Πολιτεία*, η τριμερής διαίρεση μεταξύ των μερών της ψυχής, των πολιτών και των αρετών, μας παραπέμπει σ' αυτές τις μαθηματικού τύπου αναλογίες²².

Ο Σωκράτης.

Τη βαθύτερη όλων, όμως, επίδραση στον Πλάτωνα άσκησε ο Σωκράτης με την αξεπέραστη διδακτική δεινότητα και συγκεκριμένα με τη χρήση της μαιευτικής μεθόδου. Ο Σωκράτης, αθηναίος πολίτης, γεννήθηκε το 379 π.Χ. Ήταν γιος του Σωφρονίσκου και της Φαιναρέτης, καταγόταν από πτωχή οικογένεια²³, εξέφραζε όμως με τους στοχασμούς του το γνήσιο αθηναϊκό πνεύμα, το οποίο συνδύαζε αρμονικά το γνήσιο ατομικό συμφέρον με το συμφέρον της πόλης, το μέτρο, την αποφυγή της υπερβολής και των ακροτήτων, τη σεμνότητα, την ανδρεία, τη σωφροσύνη το ήθος εν γένει.

Παρά τη δυσμορφία του ο Σωκράτης κατόρθωσε να επιβληθεί στο αθηναϊκό κοινό με τη σαγήνη του λόγου του και με τη συνέπεια του βίου του. Ενσάρκωνε τις αρετές για τις οποίες μιλούσε, με αποτέλεσμα να γίνεται αξιέραστος από τους νέους προς τους οποίους, κυρίως, απευθυνόταν. Ως έφηβος ο Σωκράτης δεν απασχόλησε την πόλη των Αθηνών, δεν είχε κάνει αισθητή την παρουσία του. Η εικόνα που έχουμε για τον Σωκράτη είναι από την ώριμη, προφανώς, ηλικία και την γεροντική.

²² J.de Romilly, *ένθα ανωτέρω.*, σ. 229.

²³ Ν. Ι. Λούβαρι, *ένθα ανωτέρω.*, σ. 64-79, Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλου, *ένθα ανωτέρω.*, σ. 47-64, Κ. Δ. Γεωργούλη, *ένθα ανωτέρω.*, 138-149.

Ο Σωκράτης παρέμεινε ανά τους αιώνες το πρότυπο του δασκάλου, που δεν μεταδίδει απλώς γνώσεις, αλλά μνεί τους μαθητές του στον τρόπο σκέψης και ανακαλύπτει τη γνώση και την αλήθεια, αναζητώντας τες στον ίδιο τους τον εαυτό. Ο Σωκράτης βρισκόταν στον αντίποδα της σοφιστικής διδασκαλίας, καθώς επεδίωκε την αληθινή και ουσιαστική παιδεία για τους νέους, η οποία κατ' αυτόν θα επιτυγχανόταν δια της καλλιέργειας της αρετής και του ήθους που θα ήταν σαφώς προσανατολισμένη προς το αγαθό. Προβάλλοντας ο Σωκράτης το προσωπικό του παράδειγμα, ως σεμνού και ανεπιτήδευτου δασκάλου και ακούραστου υπηρέτη της αλήθειας, έγινε ο γνήσιος εκφραστής του ψυχικού κάλλους, του απέριττου βίου σε αντίθεση προς τη φιλαυτία, τη φιλοδοξία, την επιδειξιμανία που καλλιεργούσαν και προέβαλλαν οι Σοφιστές στους μαθητές τους,²⁴ κολακεύοντάς τους.

Η μαιευτική μέθοδος που χρησιμοποιούσε ο Σωκράτης, του παρείχε τη δυνατότητα να διεισδύσει στην ψυχή των νεαρών μαθητών του με τα ερωτήματα που τους έθετε και να βγάλει στην επιφάνεια την ομορφιά της νεανικής ψυχής. Στη συνέχεια δια του λόγου και αυτή θα ετίθετο σε έλεγχο, όχι από επιτιμητική διάθεση αλλά από αγάπη για την αλήθεια, ώστε να αποδειχθεί η καθαρότητά της και να επιτευχθεί η εκπαίδευση του νέου. Ο Σωκράτης ξεκινούσε από τη βάση της παντελούς άγνοιας και δια της μαιευτικής, χωρίς επίδειξη της υπεροχής του έναντι του μαθητή και χωρίς αλαζονεία, κατέτεινε στην αληθινή γνώση²⁵. Ο Σωκράτης δεν εισήγαγε ένα δικό του σύστημα φιλοσοφικών ιδεών, ούτε όφειλε τις γνώσεις του σε κάποιους δασκάλους. Ανέλαβε το έργο του κατ' εντολή του μαντείου των Δελφών. Υπήρξε εκφραστής του απολλώνιου πνεύματος σε αντίθεση προς το διονυσιακό από το οποίο διαπνεόταν ο λόγος των Σοφιστών. Ο Σωκράτης υποκινείτο από τον πραγματικό «έρωτα» του δασκάλου προς τον μαθητή του. Επιθυμούσε να οδηγήσει τον ερώμενο μαθητή προς την ανακάλυψη της αλήθειας με λιτό και απέριττο τρόπο. Σ' αυτό του το στόχο έχει βοηθό και σύμβουλο το

²⁴ Ν. Ι. Λούβαρι, *ένθα ανωτέρω*, σ. 64-79, Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλου, *ένθα ανωτέρω*, σ. 47-64, Κ. Δ. Γεωργούλη, *ένθα ανωτέρω*, 138-149.

²⁵ Ν. Ι. Λούβαρι, *ένθα ανωτέρω*, σ. 64-79, Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλου, *οπ. π.*, σ. 47-64, Κ. Δ. Γεωργούλη, *ένθα ανωτέρω*, 138-149.

«δαιμόνιο», για το οποίο κατηγορήθηκε από τους συγχρόνους του και τέλος θανατώθηκε.

Ο Σωκράτης χρησιμοποιώντας το διάλογο προσπαθούσε να κατευνάσει τα πάθη των πολιτών, τα οποία εξήπταν οι Σοφιστές απομακρύνοντάς τους από το γνήσιο αττικό πνεύμα και οδηγώντας την πόλη προς τη βέβαιη καταστροφή. Άρα «ό διάλογος γίνεται για τό Σωκράτη μιά βαθειά πολιτική ανάγκη. Μοχθοῦσε μ' αὐτόν νά ανοίξη στους πολίτες τό δρόμο πρὸς τό πνεῦμα τῆς ολότητας. Ἦταν ὁ κατ' ἔξοχὴν Ἀθηναῖος καί τοῦτο ἔδειξε καί μέ τό θάνατό του»²⁶.

²⁶ I. N. Θεοδωρακόπουλου, *ένθα ανωτέρω*, σ. 62.

Κεφάλαιο Β'

Η Πολιτεία

Τόπος, χρόνος και αιτία συγγραφής του έργου.

Μετά το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου η πόλη της Αθήνας υπέστη σημαντικότερες υλικές καταστροφές, ενώ η ενότητα των Ελλήνων επλήγη ανεπανόρθωτα. Κύρια αιτία για το διχασμό των ελληνικών πόλεων και τη διαίρεση του Ελληνισμού θεωρήθηκαν το πολίτευμα, οι κοινωνικές αρχές, τα επικρατήσαντα φιλοσοφικά συστήματα, η θρησκεία που δεχόταν κριτική από την κωμωδία την εποχή εκείνη και όλοι οι παράγοντες του δημόσιου βίου²⁷.

Όπως ήδη αναφέραμε, η πολιτική αυτή κατάσταση μαζί με την ηθική παρακμή της πόλης ώθησαν τον Πλάτωνα να αναλογισθεί τα βαθύτερα αίτια που συνέτειναν στη συνολική παρακμή της πόλης, να καταλήξει σε κάποια συμπεράσματα και στη συνέχεια να τα καταγράψει. Το έργο στο οποίο κυρίως διατυπώνονται οι προβληματισμοί του Πλάτωνος περί πολιτικής, δικαιοσύνης²⁸, ηθικής και παιδείας είναι η *Πολιτεία* του. Σημειωτέον ότι, ο Πλάτων, όπως ήδη αναφέραμε, απογοητευμένος από την τροπή που πήρε η πολιτική κατάσταση στην πόλη του και πικραμένος από την καταδίκη του διδασκάλου του Σωκράτη, έλαβε την απόφαση να μην αναμειχθεί ποτέ στην ενεργό πολιτική. Παρ' όλα αυτά παρέμεινε σε όλη του τη ζωή βαθύτατα πολιτικά σκεπτόμενος.

Ενώ η *Πολιτεία* συνεγράφη στην Αθήνα μετά το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου, τα διαδραματιζόμενα σε αυτήν γεγονότα απηχούν την περίοδο της Νικίειας ειρήνης (421 π.Χ.) ή της εκχειρίας που προηγήθηκε αυτής, το 422 π.Χ. Αυτό φαίνεται από τα όσα περιγράφονται στην *Πολιτεία*, διότι τίποτε δεν αναφερόταν σε πολεμικές δραστηριότητες και ακόμη φαίνεται ότι η Αθήνα βρισκόταν στο απώγειο της δόξας της²⁹.

²⁷ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, έκδοσις Β', Βιβλιοθήκη Παπύρου, Έν Αθήναις 1960,

²⁸ Περί δικαιοσύνης στον Πλάτωνα βλ. γενικότερα Patrick Coby, 'Mind Your Own Business: The Trouble with Justice in Plato's 'Republic'', 31 (2003), 37-58.

²⁹ Α.Ε. Taylor, *Πλάτων: ο άνθρωπος και το έργο του*, δεύτερη έκδοση, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1992, σ. 310.

Ουσιαστικά η *Πολιτεία* είναι το αποτέλεσμα της κριτικής και τελικά επικριτικής στάσης του Πλάτωνος έναντι της πολιτικής και εν γένει της κοινωνικής κατάστασης της εποχής του. Η εκτροπή του πολιτεύματος, η έκλυση των ηθών, η απουσία υγιούς θρησκευτικής ευσέβειας, η εν γένει διαφθορά, με αποκορύφωμα την καταδίκη του Σωκράτη, έδωσαν το έναυσμα στον Πλάτωνα να απεικονίσει στο έργο του την πολιτική ως το όραμα ενός καλύτερου κόσμου. Το όραμα αυτό, μπορεί, ως τέλειο, να μην είναι πραγματοποιήσιμο στο παρόν. Αποτελεί όμως κίνητρο για τον άνθρωπο, ο οποίος πάντοτε εντείνει τις προσπάθειές του προκειμένου να το φθάσει στο βαθμό που μπορεί. Ως μέσο επίτευξης αυτού του οράματος σύμφωνα με τον Πλάτωνα, μπορούσε να χρησιμοποιηθεί η αληθινή παιδεία και η εκπαίδευση των πολιτών.

Όσον αφορά στο θέμα της χρονολόγησης της *Πολιτείας* σημαντικότατο ρόλο έπαιξε η μελέτη της γλώσσας του κειμένου της. Παρά το γεγονός ότι η γλώσσα σε πολλά σημεία παρουσιάζεται ενιαία, υπάρχουν σημεία τα οποία τη διαφοροποιούν. Άλλωστε θεωρείται ως έργο της ώριμης ηλικίας του Πλάτωνος, γεγονός που αποτυπώνεται στο κείμενο. Κατά το παρελθόν έγιναν αρκετές προσπάθειες να χρονολογηθούν οι Πλατωνικοί διάλογοι, αρχικά από τους Αλεξανδρινούς, οι οποίοι έθεσαν πρώτοι το θέμα της χρονολόγησής τους, αργότερα στην περίοδο της Αναγέννησης και στη σύγχρονη εποχή με κύριους εκπροσώπους Tennemann, Schleirmacher και von Willamovitz. Κατά τον I.N. Θεοδωρακόπουλο ο χρόνος συγγραφής του έργου όπως και ο *Θεαίτητος* τοποθετούνται ανάμεσα στο 388-366, δηλ. μεταξύ του πρώτου και δεύτερου ταξιδιού του Πλάτωνος στην Σικελία. Πιο συγκεκριμένα τοποθετείται μεταξύ ετών 374 έως και πριν το 369, δεδομένου ότι το έτος αυτό θεωρείται χρόνος συγγραφής του διαλόγου *Θεαίτητος*, ως μνημόσυνο στον ομώνυμο ήρωα που πέθανε στη μάχη των Αθηναίων με τους Θηβαίους.

Το φιλολογικό είδος του έργου .

Η *Πολιτεία* του Πλάτωνος έχει γραφεί υπό την μορφή διαλόγου. Ο Πλάτων γνώριζε το είδος αυτό, ήδη από το διδάσκαλό του Σωκράτη, που χρησιμοποίησε τον προφορικό διάλογο στη διδασκαλία του.

Ο διάλογος είναι φιλοσοφικό είδος, με λογοτεχνική ανάπτυξη του θέματος, ή λογοτεχνικό είδος όπου η έκθεση των απόψεων του συγγραφέα παρουσιάζεται ως πόρισμα συζητήσεως (βλ. Διάλογοι του Πλάτωνος)³⁰.

Η μέθοδος της διαλεκτικής³¹ ή αποδεικτικής ορίζεται από τον Σουΐδα ως «ἐπιστήμη ἀληθῶν καὶ ψευδῶν καὶ οὐδετέρων. Τυχάνει δ' αὐτὴ περὶ σημαίνοντα καὶ σημαινόμενα ἢ οὕτως. Μέθοδος δὲ ἐνδόξων περὶ παντός τοῦ προκειμένου συλλογιστική, καλεῖται δέ διαλεκτική ἀπὸ τοῦ διαλέγεσθαι. Τό δέ διαλέγεσθαι ἐν ἐρωτήσῃ τε καὶ ἀποκρίσει»³². Ο ίδιος τη συνδέει με τον διάλογο που τον προσδιορίζει ως λόγο «ἐξ ἐρωτήσεως καὶ ἀποκρίσεως συγκείμενο, περὶ τινος τῶν φιλοσοφουμένων καὶ πολιτικῶν, μετὰ τῆς πρεπούσης ἠθοποιΐας τῶν παραλαμβανομένων προσώπων καὶ τῆς κατὰ τὴν λέξιν κατασκευῆς. Διαλεκτικὴ δέ ἐστὶ τέχνη λόγων, δι' ἧς ἀνασκευάζομεν τι ἢ κατασκευάζομεν, ἐξ ἐρωτήσεως καὶ ἀποκρίσεως τῶν προσδιαλεγομένων, τοῦ δέ λόγου τοῦ Πλάτωνος δύο εἰσὶ χαρακτῆρες οἱ ἀνωτάτω»³³.

Σύμφωνα, επομένως, με τους ανωτέρω ορισμούς βασικός κορμός στο διάλογο και στη μέθοδο της διαλεκτικής είναι η ερώτηση και η απόκριση. Τα πρωταγωνιστούντα πρόσωπα του διαλόγου είναι τουλάχιστον δύο· συνήθως, όμως, ο διάλογος είναι προσωπικός, αφού το ερωτώμενο πρόσωπο, ο μαθητής, είναι ένα και αυτό συνάγεται από τους τίτλους των έργων του Πλάτωνος (*Φαίδων*, *Φαίδρος* κ.α). Εξ αφορμής αυτού μπορούμε να πούμε ότι η παιδεία στον Πλάτωνα αποκτά εξατομικευμένο χαρακτήρα.

³⁰ Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, έκδοση Γ', Αθήνα 2008, σ. 485.

³¹ «Ο Σωκράτης εξίσωσε τη διαλεκτική με την μαιευτική μέθοδό του, ενώ ο Πλάτων την ανήγαγε στη μέθοδο εκείνη μέσω της οποίας μπορεί να προσεγγίσει και να γνωρίσει κανείς τις ιδέες, τα πραγματικά όντα. Ο όρος «διαλεκτική» επίσης, χρησιμοποιήθηκε από τον Πλάτωνα αλλά και τον Αριστοτέλη ως ισοδύναμος όρος ως προς τη λογική. . . . Οι εκπρόσωποι της σοφιστικής κίνησης στην αρχαιότητα μεταχειρίστηκαν τη διαλεκτική ως μέθοδο της ρητορικής, της τέχνης της πειθούς, ενώ τα μέλη της μεγαρικής σχολής την εξίσωσαν με την εριστική τέχνη.» Θεοδ. Ν. Πελεγράνη, «Διαλεκτική», *Λεξικό της Φιλοσοφίας*, έκδ. «Πεδίο», Αθήνα 2013, σ. 173.

³² Th.Gaisfordum (ed.), *Suidae Lexicon Graece et Latinae*, tomus prior, Halle 1853, στ. 1291.

³³ Th.Gaisfordum (ed.), *Suidae Lexicon Graece et Latinae*, tomus prior, Halle 1853, στ. 1291.

Ιδιαίτερος στην *Πολιτεία* ο όρος «διαλεκτική», ο οποίος και αποδίδεται στον Πλάτωνα, άλλες φορές χρησιμοποιείται για να δηλώσει την πορεία του πιο ευγενικού στοιχείου της ψυχής προς την ερωτική του ένωση με το «ὄντος ὄν» και άλλοτε είναι η μέθοδος με την οποία αναιρούνται οι υποθέσεις των επιστημών προκειμένου να αποδείξει την ύπαρξη της μιας και μόνης αρχής, σε αντιδιαστολή προς τις επιστήμες των μαθηματικών που στηρίζονται πάνω σε αναπόδεικτες αρχές. Σε άλλο σημείο φαίνεται ως η νοητική πορεία που οδηγεί τον άνθρωπο στην κατάκτηση της αλήθειας που κείται πέραν των μαθηματικών³⁴. Η «διαλεκτική» χαρακτηρίζεται ως δύναμη, ως επιστήμη και σε άλλο σημείο της *Πολιτείας* αποδίδεται με το απαρέμφατο «διαλέγεσθαι» ή ακόμη και με τη λέξη «διάλεκτος», και σε άλλο σημείο χαρακτηρίζεται ως το υπέρτατο μάθημα που προορίζεται για αυτούς που έχουν την ικανότητα να γίνουν «βασιλείς-φιλόσοφοι»³⁵.

Αυτό που παρατηρεί κανείς στον Πλάτωνα είναι ότι θέτει το διάλογο στην υπηρεσία της φιλοσοφίας. Τον χρησιμοποιεί ως μέσο για την αναζήτηση της αλήθειας. Η φιλοσοφία δεν είναι κάτι εξωπραγματικό και εξωκόσμιο, αλλά είναι διάλογος με τη ζωή, «ἔμψυχος λόγος» που γίνεται ανάμεσα στον ώριμο-διδάσκαλο και στον ανώριμο νεαρό-μαθητή³⁶. Πρόκειται για το απαύγασμα των εμπειριών του διδασκάλου, ο οποίος κινούμενος από έρωτα προς τον νεαρό μαθητή του χρησιμοποιεί το διάλογο ως μέσο, ώστε ο μαθητής να φθάσει στην κατάκτηση της αλήθειας, τη θέα του αγαθού και της ιδέας. Ας σημειωθεί ότι ο διάλογος δεν σημαίνει μόνον την εξωτερική διαδικασία ερωταποκρίσεως μεταξύ διδασκάλου-μαθητή. Πρόκειται ταυτόχρονα και για τον εσωτερικό διάλογο που καλείται να διεξάγει με τον εαυτό του, ώστε να φθάσει στην αποκάλυψη της αλήθειας που υπάρχει μέσα του και έχει περιπέσει σε λήθη από τότε που η ψυχή κατοίκησε στο σώμα του. Ο Πλάτων λοιπόν, προσπαθεί να αποτινάξει τη λήθη και να προκαλέσει την ανάμνηση της γνώσης, διότι κατά τον Πλάτωνα η γνώση υπάρχει μέσα στον άνθρωπο

³⁴ Κ.Ι. Δεσποτόπουλου, *ένθα ανωτέρω.*, σ. 135-145.

³⁵ Κ.Ι. Δεσποτόπουλου, *ένθα ανωτέρω.*, σ. 135-145

³⁶ Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλου, *ένθα ανωτέρω.*, σ. 174-199.

και δύναται να ανακαλυφθεί, αν ο ίδιος στραφεί προς τον εσωτερικό του κόσμο³⁷.

Πρέπει να σημειωθεί ακόμη ότι η διαλεκτική εκτός από την αποριτική της διάσταση έχει και αναιρετική, διότι δι' αυτής καθίσταται φανερός ο υποθετικός χαρακτήρας των επιμέρους επιστημών. Στην *Πολιτεία* καταδεικνύεται ο υποθετικός και δογματικός χαρακτήρας των επιστημών, παίρνοντας ως παράδειγμα την επιστήμη των μαθηματικών που είναι η πιο ακριβής όλων³⁸. Σε αντίθεση με την μαθηματική επιστήμη, η «διαλεκτική», ελέγχει και εξετάζει τις θεμελιώδεις βάσεις των επιστημών αποδεικνύοντας το δογματικό τους χαρακτήρα³⁹.

Γι' αυτό παρατηρείται, ότι η μαθηματική σκέψη άσκησε σημαντική επίδραση στον τρόπο έκφρασης του Πλάτωνος. Αυτό επιβεβαιώνεται όχι μόνο από την ακρίβεια της διατυπώσεως των συλλογισμών του, αλλά και από τον τρόπο που χειρίζεται εκάστοτε τα διάφορα διανοήματα, όπως οι επιστήμονες τους αριθμούς. Ο Πλάτων αποδίδει τις αντιλήψεις του για τις ιδέες με αναλογίες μαθηματικού τύπου. Η εμμονή του Πλάτωνος να τηρεί αυστηρά την τριμερή διαίρεση της ψυχής, των αρετών και κατ' αναλογία της πολιτείας, στο ομώνυμο έργο του, δηλώνει τον μαθηματικό του τρόπο σκέψης και ανάλυσης. Εδώ, επίσης ο Πλάτων, χρησιμοποιεί ένα σύστημα διακρίσεως των τεχνών του σώματος και των τεχνών των σχετικών με την ψυχή, διατυπώνοντάς το με μαθηματικό τρόπο. Δημιουργεί κλάσματα που ως αριθμητή αναφέρει τέχνες που προάγουν τον άνθρωπο στο καλό και ως παρονομαστή αναφέρει τέχνες που κολακεύουν τον άνθρωπο και τον απομακρύνουν από το καλό: γυμναστική/καλλωπισμός, ιατρική/μαγειρική, νομοθετική/σοφιστική, δικαιοσύνη (των δικαστηρίων) ρητορική⁴⁰.

Τέλος παρατηρείται ότι σε κανένα από τους Διαλόγους του δεν εμφανίζεται ο Πλάτων ως πρόσωπο, όπως συμβαίνει και με την *Πολιτεία*,

³⁷ Κ. Δ. Γεωργούλη, *ένθα ανωτέρω*, σ. 201-215. Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι δεν πρόκειται για εμπειρική γνώση, αλλά για γνώση που αντλείται από την ενεργητικότητα του πνεύματος.

³⁸ Κ. Δ. Γεωργούλη, *ένθα ανωτέρω*, σ. 203.

³⁹ Κ. Δ. Γεωργούλη, *ένθα ανωτέρω*, σ. 204.

⁴⁰ J.de Romilly, *ένθα ανωτέρω*, σ. 229, Κ. Δ. Γεωργούλη, *ένθα ανωτέρω*, σ. 195-200.

έργο επίσης σε μορφή διαλόγου. Συνήθως κρύβεται πίσω από το διδάσκαλο-Σωκράτη. Εκφράζει προσωπικές του απόψεις, τις οποίες αποδίδει σ' εκείνον, γι' αυτό και είναι δυσδιάκριτη η απόδοση των λεγομένων στον Σωκράτη ή στον Πλάτωνα. Μόνον στην *Εβδόμη Επιστολή* του παρουσιάζεται ο Πλάτων ως ενεργούν πρόσωπο.

Ο Πλάτων χειριζόταν όλα τα είδη του λόγου. Γνώριζε ακόμη και την τέχνη της σοφιστικής, την οποία συνήθως απέφευγε. Την χρησιμοποιούσε μόνο σε κάποιες περιπτώσεις για να αντιμετωπίσει τους Σοφιστές.

Το περιεχόμενο του έργου και ο στόχος του (φιλοσοφικές και ηθικές ιδέες).

Στην *Πολιτεία* του ο Πλάτων κάνει μία ανάλυση του πολιτικού βίου του ανθρώπου προβάλλοντας τα υψηλά ιδεώδη και τα πρότυπά του, τονίζοντας ότι η δημιουργία της πολιτείας είναι φυσική ανάγκη του ανθρώπου. Κατά τον Πλάτωνα, η πολιτεία έχει λόγο υπάρξεως, όταν λειτουργεί επί τη βάσει της αρετής της δικαιοσύνης, η οποία συνέχει αλλά και προϋποθέτει τις άλλες τρεις αρετές, δηλ. τη σοφία, την ανδρεία και τη σωφροσύνη.

Ο Πλάτων ονομάζει δικαιοσύνη την υφιστάμενη αρμονία ανάμεσα στο λογιστικό, θυμοειδές και επιθυμητικό, τις τρεις δηλ. δυνάμεις της ανθρώπινης προσωπικότητας, σύμφωνα με την τριμερή διαίρεση της ψυχής και κατ' αναλογία προς τη διαίρεση των τάξεων των πολιτών. Στην *Πολιτεία* δεν γίνεται διάκριση ανάμεσα στο ιδανικό κράτος και την ιδανική συμπεριφορά, γιατί το δίκαιο αφορά εξίσου τις πόλεις, τις κοινωνικές τάξεις και τα άτομα. Κύριο ερώτημα που τίθεται ήδη στο πρώτο βιβλίο και τελικά απαντάται οριστικά και με πληρότητα, στο δέκατο, είναι αυτό περί της δικαιοσύνης που θα πρέπει να διέπει τη ζωή του ανθρώπου.

Το Πρώτο Βιβλίο της *Πολιτείας* αποτελεί εισαγωγή στο όλο έργο. Δίνει τις βασικές ιδέες που αφορούν στον ιδανικό άνθρωπο και στην ιδανική πολιτεία. Στη συνέχεια παρουσιάζει μέσω του διαλόγου του πλούσιου, ηλικιωμένου μετοίκου Κέφαλου και του γιου του Πολέμαρχου

με το Σωκράτη, τις εκφάνσεις της δικαιοσύνης⁴¹. Ως πρώτη τοποθέτηση έναντι της δικαιοσύνης έχουμε την θέση του Κέφαλου⁴² και του Πολέμαρχου, φιλοσόφητων, αλλά εντίμων ανθρώπων που εκπροσωπούν τη συμβατική δικαιοσύνη, καθώς και την απάντηση του Θρασύμαχου⁴³ που δίνει και πολιτική διάσταση στην άποψή του. Ακολουθεί η άποψη του Σωκράτη, ο οποίος μιλά για τις αρχές της δικαιοσύνης και της αδικίας και ταυτίζει τη δικαιοσύνη με την ηθική⁴⁴. Αντίθετα, ο Σωκράτης θεωρεί την αδικία υπεύθυνη για τις έριδες και τη διαίρεση τόσο όσον αφορά στην πόλη, ως σύνολο των πολιτών, όσο και στα μεμονωμένα άτομα. Γι' αυτό τη θεωρεί στοιχείο αδυναμίας και δυστυχίας.

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι ορισμένοι⁴⁵ από τους σύγχρονους ερευνητές θεωρούν ότι ο Πλάτων δεν στοχεύει στον ορισμό της δικαιοσύνης στο συγκεκριμένο έργο του. Θεωρούμε όμως αβάσιμες τις απόψεις αυτές για τους ακόλουθους λόγους: α) Οι σύγχρονοι ερευνητές ξεκινούν από διαφορετική βάση από αυτή που ξεκινά ο Πλάτων. Γι' αυτόν υπάρχει αντικειμενική αλήθεια η οποία δεν έχει να κάνει με το υποκείμενο. Η δικαιοσύνη εν προκειμένω είναι πάντα η ίδια ανεξάρτητα από τις συνθήκες και τους ανθρώπους, β) Ο δεύτερος τίτλος του έργου «Περί δικαίου ή πολιτικός» δηλώνει το ενδιαφέρον του Πλάτωνος να προσδιορίσει τι είναι δικαιοσύνη. γ) Ο συσχετισμός της ατομικής δικαιοσύνης (τριμερής διαίρεση της ψυχής) με τη δικαιοσύνη της πόλης (τρεις κοινωνικές τάξεις), ακόμη κι αν έχει κάνει λάθος σε ό,τι αφορά την τριμερή διαίρεση της ψυχής αποτελεί τον κύριο άξονα της πλατωνικής-σωκρατικής πολιτείας. Η ισορροπία και η αρμονία ανάμεσα στις δυνάμεις

⁴¹ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου, μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, Αθήνα 1977, σ. 11-12. Βλ. Πλάτωνος *Πολιτεία*, μεταφρ. Ι. Ν. Γρυπάρη, Πρόλογος Ε. Παπανούτσος I-II, Βιβλιοθήκη Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων, Αθήναι χ.χ. Εκδ. Ζαχαρόπουλος, σ. 4.

⁴² Ο Κέφαλος ήταν μέτοικος από τις Συρακούσες, πατέρας του Πολέμαρχου του ρήτορα Λυσία και του Ευθυδήμου, βιομήχανος στον Πειραιά.

⁴³ Ο Θρασύμαχος ήταν γνωστός ρήτορας και σοφιστής από τη Χαλκηδόνα.

⁴⁴ A.E. Taylor, *ένθα ανωτέρω.*, σ. 312-313.

⁴⁵ "Do we know", *Method in Plato's Republic*, σ. 1-23. Αναρτήθηκε στην ιστοσελίδα: http://www.academia.edu/documents/in/Platos_Republic.

της κοινωνίας, αλλά και του ίδιου του ανθρώπου, αποτελούν βασική ιδέα, κατά μία έννοια, της ελληνικής φιλοσοφίας ήδη από την εποχή των προσωκρατικών και ο Σωκράτης υπήρξε φορέας όλης αυτής της σκέψης. δ) Ο Πλάτων-Σωκράτης είναι εκφραστής του γνήσιου αρχαιοελληνικού πνεύματος που ταυτίζει το ατομικό συμφέρον με το συμφέρον της πόλης. Ο πολίτης είναι μέρος ενός συνόλου. Για να είναι υγιές το σύνολο πρέπει και τα μέλη να είναι υγιή. ε) Ορισμένοι από τους σύγχρονους μελετητές εκφράζουν περισσότερο τις αντιλήψεις των Σοφιστών, τις οποίες ο Πλάτων-Σωκράτης αντιμαχόταν. στ) Χωρίς τη δικαιοσύνη με τον τρόπο που την αντιλαμβάνεται και την ορίζει ο Πλάτων σε όλο του το έργο και φυσικά και στην *Πολιτεία*, δεν υπάρχει πλατωνική φιλοσοφία. Κλονίζεται ολόκληρη η πλατωνική φιλοσοφία, αν δεν δεχθούμε τον ορισμό του Πλάτωνος περί δικαιοσύνης⁴⁶. Η δικαιοσύνη του Πλάτωνος σχετίζεται με την ιδέα του αγαθού, συνεπώς και με την ευτυχία⁴⁷. ζ) Ο πλατωνισμός δεν περιορίζεται στην εμπειρία. Την υπερβαίνει και στοχεύει στο αγαθό που είναι υπεράνω της εμπειρίας και αποτελεί την αντικειμενική αλήθεια και για τον Πλάτωνα είναι αναλλοίωτη και αμετάβλητη στους αιώνες.

Στο Β' Βιβλίο του έργου, ο Γλαύκων, αδελφός του Πλάτωνος, επειδή δεν δόθηκε ένας πλήρης ορισμός της δικαιοσύνης, επαναλαμβάνει και διευρύνει την απάντηση του Θρασύμαχου, ότι δηλ. η αδικία είναι ισχυρότερη της δικαιοσύνης, ενώ ο άδικος συνήθως είναι πιο ευτυχισμένος και επιβάλλει την άποψή του περί του δικαίου στην κοινωνία. Ο Σωκράτης θέλοντας να υπερασπισθεί τη δικαιοσύνη, αναφέρεται όχι στην ατομική, αλλά στη δικαιοσύνη της πόλης, του συνόλου. Στην προσπάθειά του αυτή, κάνει λόγο για τη δημιουργία της πόλης που προέκυψε από την έμφυτη κοινωνικότητα του ανθρώπου. Συν τω χρόνω, με την αύξηση των αναγκών, καθώς εξελισσόταν, η πόλη ανέλαβε ως όφειλε, να προσφέρει ασφάλεια στο σύνολο των πολιτών της. Το έργο αυτό το ανέθεσε σε μια ειδικά γι' αυτό το σκοπό, εκπαιδευμένη κοινωνική ομάδα –τάξη, τους «φύλακες». Η εκπαίδευση των «φυλάκων» περιελάμβανε τη Μουσική και τη Γυμναστική για την μόρφωση τόσο της

⁴⁶ Βλ. Gr. Vlastos, *Platonic Studies*, second edition, Princeton University Press, 1973, σ. 126. Πρβλ. N. Smith, "An Argument for the Definition of Justice in Plato's Republic", *Philosophical Studies* 35(1979), σσ. 373-383.

⁴⁷ Πλάτωνος *Πολιτεία*, μεταφρ. Ι. Ν. Γρυπάρη, σ. 9'.

ψυχής, όσο και του σώματος εξ ίσου. Εξαιρείτο η Ποίηση⁴⁸, επειδή κατά τη γνώμη του ασκούσε αρνητική επίδραση στην ψυχή των νέων παραπλανώντας τους με το μύθο.⁴⁹

Στο Γ' Βιβλίο ο Σωκράτης συνεχίζει με τα περί της παιδείας των «φυλάκων». Εμμένει στην αρχική του άποψη περί της βλαβερής επιδράσεως της ποιήσεως. Τούτο εξηγείται διότι παρουσιάζει τους θεούς χωρίς τις αξίες και τις αρετές εκείνες, οι οποίες θα κοσμούν τους «φύλακες», όπως είναι η ανδρεία, δηλ. η μεγαλοφροσύνη, η σοβαρότητα, η φιλαλήθεια, η σωφροσύνη, η αφιλοχρηματία και η ευσέβεια. Αντίθετα, ο Όμηρος και οι άλλοι ποιητές διδάσκουν τις αντίθετες προς αυτές τις αρετές, κακίες. Το ίδιο ισχύει και για τη Μουσική. Από αυτήν πρέπει να εξαιρεθούν οι θρηνώδεις, οι συμποτικές και μαλακές αρμονίες που αποδίδονται «μειξολυδιστί» και «συντονολυδιστί» και «ίαστί» και «λυδιστί». Οι προτεινόμενες μελωδίες είναι η λυδική και φρυγική. Εκτός από τη Μουσική, όπως ανέφερε και στο Β' Βιβλίο, η Γυμναστική πρέπει να είναι απλή και κατάλληλη για πολεμιστές. Τόσο η Γυμναστική όσο και η Μουσική πρέπει να παράσχουν στους «φύλακες» τέτοια εκπαίδευση, ώστε να μην γίνουν ούτε μαλθακοί ούτε άγριοι. Αλλά και η τροφή των «φυλάκων» πρέπει να είναι λιτή και μετρομένη, γιατί με αυτό τον τρόπο προστατεύονται από τις ασθένειες. Η εκπαίδευση των «φυλάκων» πρέπει να είναι υψηλού επιπέδου, ώστε να τους εφοδιάσει με αντίστοιχα προσόντα, για να καταστούν άξιοι βοηθοί-«επίκουροι» των «αρχόντων». Στη συνέχεια αναφέρεται στην κοινή καταγωγή όλων των ανθρώπων, τους διακρίνει όμως με βάση τα φυσικά τους χαρίσματα και το βαθμό δεκτικότητας της εκπαίδευσης. Ως αποτέλεσμα τούτου θεωρεί ότι οι «άρχοντες» προικίζονται επιπλέον στη φύση τους με χρυσό, οι «φύλακες»-«επίκουροι» με άργυρο και οι «δημιουργοί» με σίδηρο και χαλκό⁵⁰. Επίσης, αναφέρεται και στο μισθό που τους χορηγούν οι πολίτες, ο οποίος πρέπει να καταβάλλεται με μέτρο, ώστε να μην στερούνται ούτε και να

⁴⁸ Αυτό συνέβαινε, διότι κατά τον Πλάτωνα η καλλιτεχνία εστερείτο οντολογικής αλήθειας και κατατασσόταν στην περιοχή του ψεύδους. Τα καλλιτεχνήματα ήταν απομιμήσεις των αισθητών όντων, επομένως απομίμηση της απομίμησης και απέχουν δύο βαθμούς από την αλήθεια, Κ.Δ. Γεωργούλη, *ένθα ανωτέρω.*, σ. 230 και 224-225

⁴⁹ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 13-14. Α.Ε. Taylor, *ένθα ανωτέρω.*, σ. 317-321.

⁵⁰ Κ.Δ. Γεωργούλη, *ένθα ανωτέρω.*, σ. 224-225.

πλουτίζουν, καθώς ούτως ή άλλως δεν διαθέτουν ατομική περιουσία⁵¹. Με τέτοια εφόδια η τάξη των «φυλάκων» θα αναδείξει τους πραγματικούς σωτήρες του κράτους⁵².

Στο Δ' Βιβλίο εμφανίζεται ο Αδείμαντος, επίσης αδελφός του Πλάτωνος, ο οποίος εύλογα παρατηρεί ότι η τάξη των «φυλάκων» δεν είναι επίζηλη και καθόλου ευτυχισμένη. Όμως ο Σωκράτης απαντά, ότι αυτό που ενδιαφέρει είναι το αγαθό του συνόλου, το οποίο κάθε τάξη υπηρετεί από την πλευρά της. Η ενότητα της πόλεως εξασφαλίζεται με την επικράτηση του μέτρου και την αποφυγή της υπερβολής σε όλο το βίο των πολιτών. Σημαντικό ρόλο σε αυτό διαδραματίζει το ενιαίο και αμετάβλητο εκπαιδευτικό σύστημα, όπως το περιέγραψε προηγουμένως. Αντίθετα με τους «φύλακες», ο χρυσός και ο άργυρος πρέπει να χορηγούνται στους «δημιουργούς»-τεχνίτες για την άσκηση της τέχνης τους, πάντοτε όμως με μέτρο. Οι θρησκευτικές υποχρεώσεις θα ρυθμίζονται από τον Απόλλωνα των Δελφών. Οι πολίτες που απαρτίζουν την ιδανική πολιτεία θα προέλθουν από μια τέτοια εκπαίδευση και θα κοσμούνται από τις τέσσερις αρετές, χαρακτηριστικό της τελειότητας. Οι «άρχοντες» θα διακρίνονται για τη σοφία, οι «φύλακες» για την ανδρεία και τη σωφροσύνη. Τέλος η αρετή της δικαιοσύνης θα αποτελεί χαρακτηριστικό όλων των τάξεων, αφού η καθεμιά δεν θα εμπλέκεται στις αρμοδιότητες των άλλων. Κάτι ανάλογο ισχύει και για την ψυχή κάθε ατόμου, όπου το λογιστικό είναι η έδρα της σοφίας, το θυμοειδές της ανδρείας, και το επιθυμητικό των ενστίκτων. Η δικαιοσύνη στην περίπτωση αυτή είναι η αρμονική συνύπαρξη και των τριών αυτών στοιχείων. Όταν αυτή η ισορροπία διαταραχθεί, προκύπτει η αδικία που βλάπτει τόσο τον βίο του ατόμου όσο και το βίο της πόλης. Άριστη πολιτεία είναι εκείνη στην οποία κυριαρχεί η δικαιοσύνη⁵³.

Στο Ε' Βιβλίο, που αποτελεί ένα είδος παρένθεσης στην πλοκή του όλου έργου, κάνει λόγο για την οικογένεια, διότι κατά τον Πλάτωνα ο οικογενειακός βίος εμποδίζει την ενότητα της πολιτείας και ευθύνεται για

⁵¹ Θεοδωρακόπουλου Ι. Ν., *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία*, τομ. Γ', Γνωσιολογία, Ηθική Φιλοσοφία, Αισθητική, Αθήναι 1975, σ. 362.

⁵² Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 14-16. Α.Ε. Taylor, *ένθα ανωτέρω.*, σ. 321-324.

⁵³ Α.Ε. Taylor, *ένθα ανωτέρω.*, σ.324-325.

όσες ανωμαλίες και αδικίες προκύπτουν σε αυτή. Προκειμένου να αρθούν τα εμπόδια αυτά, απαραίτητο στοιχείο είναι η κοινή εκπαίδευση ανδρών και γυναικών εξασφαλίζοντας και στις γυναίκες⁵⁴ ισοδύναμη συμμετοχή στα πράγματα της πολιτείας. Για τη λειτουργία της ιδανικής πολιτείας ο Πλάτων προτείνει τη σύζευξη αυτών των γυναικών με τους «φύλακες», ώστε από αυτούς να προέλθουν παιδιά τα οποία θα ανήκουν στην πολιτεία. Την ύπαρξή τους και την καταγωγή τους θα γνωρίζουν μόνο οι «άρχοντες», οι οποίοι και θα είναι υπεύθυνοι για την επιβίωσή τους. Τα ασθενικά παιδιά θα εγκαταλείπονται στην τύχη τους. Για λόγους ευγονικής ορίζει ως κατάλληλη ηλικία για τεκνοποιΐα για μεν τους άνδρες το 30^ο-55^ο έτος για δε τις γυναίκες το 20^ο-40^ο έτος.

Σε άλλο σημείο του βιβλίου υποδεικνύεται ως απολύτως απαραίτητο η τάξη των «φυλάκων», να στερείται παντελώς περιουσιακών στοιχείων, γεγονός που κατά τη γνώμη του Πλάτωνος προστατεύει την πόλη από τις δικαστικές διαμάχες. Οι «φύλακες» επίσης, οφείλουν να πολεμούν κυρίως εναντίον των βαρβάρων και να αποφεύγουν κατά το δυνατόν τις αναμετρήσεις με τις ελληνικές πόλεις. Στις μάχες, πρέπει να παίρνουν ως λάφυρα από τους πεσόντες εχθρούς μόνον τα όπλα και να σέβονται τα σώματα των νεκρών, ενώ στις εκστρατείες να παίρνουν μαζί τους και τα παιδιά για να τα σωφρονίζουν. Τέλος, προτρέπει να τιμώνται από τα παιδιά αυτά που αριστεύουν στη μάχη με τιμές και επαίνους, ενώ οι δειλοί να υποβιβάζονται στην τάξη των γεωργών. Προϋπόθεση και εγγύηση για την πραγμάτωση αυτού του είδους της πολιτείας αποτελεί η ύπαρξη του «φιλοσόφου-βασιλιά», ο οποίος είναι αυτός που γνωρίζει την αλήθεια των πραγμάτων, δηλ. τις ιδέες⁵⁵.

Το Έκτο Βιβλίο της *Πολιτείας* είναι αφιερωμένο στους «φιλοσόφους-βασιλείς» και ειδικότερα, αφ'ενός στα φυσικά προσόντα που πρέπει να διαθέτουν και αφ'ετέρου στις αρετές που οφείλουν να καλλιεργήσουν. Οι «φιλόσοφοι – βασιλείς» είναι πολύ δύσκολο να βρεθούν, τόσο γιατί είναι πολύ λίγοι και σπάνιοι, όσο γιατί οι ίδιοι δεν επιδιώκουν να αναλάβουν την εξουσία, αφού δεν τους ενδιαφέρουν οι τιμές. Επίσης, είναι δυσεύρετοι διότι και οι ίδιοι φοβούνται, αλλά και επειδή οι πολίτες δεν

⁵⁴ Α.Ε. Taylor, *ένθα ανωτέρω*, σ. 326-327.

⁵⁵ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 16-18. Κ.Δ. Γεωργούλη, *ένθα ανωτέρω*, σ. 226-229.

καταφεύγουν σ' αυτούς, ζητώντας τους να τους κυβερνήσουν, εξαιτίας της άγνοιας και της κακής τους μόρφωσης. Στην κατάσταση αυτή συμβάλλει και η αρνητική επίδραση των σοφιστών αλλά και των αρχόντων που ήδη κατέχουν την εξουσία και είναι ατελώς μορφωμένοι.

Οι «φιλόσοφοι-βασιλείς» πρέπει να είναι φιλομαθείς, να αγαπούν την αλήθεια και να μισούν το ψεύδος, να είναι αφιλοχρήματοι, σώφρονες, μεγαλόφρονες, ήπιοι, να μαθαίνουν με ευκολία, να διαθέτουν καλή μνήμη και να είναι συμπαθείς και ευχάριστοι. Η βασικότερη όμως αρετή, άνευ της οποίας δεν πρόκειται να ωφελήσουν την πόλη, είναι η οικειότητά τους με το Αγαθό, το υπέρτατο δηλ. Όν, το οποίο αποτελεί την ουσία των πάντων. Η γνώση του Αγαθού παρέχει την επιστήμη, στην οποία καταλήγει κανείς με τη διάνοια και τη νόηση που φθάνει μέχρι τη γνώση των Ιδεών, με υπέρτατη την ιδέα του Αγαθού⁵⁶.

Το Έβδομο Βιβλίο είναι επίσης αφιερωμένο στους «φιλοσόφους-βασιλείς» και ιδιαίτερα στην εκπαίδευσή τους. Πριν όμως απ' αυτό, εκθέτει τη θεωρία του Πλάτωνος περί των ιδεών και κυρίως της ιδέας του Αγαθού, δια του μύθου του σπηλαιού. Οι άνθρωποι δια των αισθήσεών τους γνωρίζουν τις εικόνες των πραγμάτων. Όταν όμως γνωρίσουν το Όν, τις Ιδέες και μάλιστα το Αγαθό, την αλήθεια, τότε αποκτούν γνώση της ουσίας των όντων. Στη γνώση αυτή δύνανται να φθάσουν οι άριστα εκπαιδευμένοι «φιλόσοφοι- βασιλείς», οι οποίοι στη συνέχεια πρέπει να τη μεταδώσουν και στους άλλους πολίτες και όχι να την κρατήσουν εγωιστικά για τον εαυτό τους. Σ' αυτό καταλήγει επειδή θεωρεί ότι η ευτυχία πρέπει να απευθύνεται σε όλη την πόλη και όχι να περιορίζεται σε μία μόνο κοινωνική τάξη. Από την τάξη των «φυλάκων», μετά από ειδική εκπαίδευση που περιλαμβάνει εκτός από τη βασική Μουσική και Γυμναστική, επί πλέον Μαθηματικά δηλαδή Αριθμητική, Γεωμετρία, Στερεομετρία, Αστρονομία και Αρμονία, θα επιλεγούν κάποιοι και θα φθάσουν στην επόμενη τάξη των «φιλοσόφων – βασιλέων». Αυτοί, αφού καταφέρουν να φθάσουν στο Αγαθό δια της Διαλεκτικής, που αποτελεί την επιστήμη των επιστημών, θα οδηγήσουν στη συνέχεια και τους άλλους πολίτες προς Αυτό.

⁵⁶ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 18-19, Κ.Δ. Γεωργούλη, *ένθα ανωτέρω.*, σ. 226-229. Α.Ε. Taylor, *ένθα ανωτέρω.*, σ. 330-332, Πλάτωνος *Πολιτεία*, μεταφρ. Ι. Ν. Γρυπάρη, σ. 8'.

Στο σημείο αυτό, κάνει μια τροποποίηση του προγράμματος σπουδών των «ἀρχόντων». Ειδικότερα, στην παιδική ηλικία και έως την ηλικία των είκοσι εφαρμόζει ένα σύστημα βασικής εκπαίδευσης, που συμπεριλαμβάνει τα μαθηματικά, αλλά η διδασκαλία είναι κάπως ελεύθερη. Αυτοί που θα διακριθούν, θα επαναλάβουν τα προαναφερόμενα μαθήματα, μελετώντας τα σε βάθος και συστηματικά, μέχρι το τριακοστό έτος τους. Στην ηλικία των τριάντα χρόνων προσφέρεται η Διαλεκτική. Ακολουθεί πενταετής έλεγχος των θεωρητικών τους γνώσεων και όσοι δεν παρασύρονται από αδυναμίες, αναλαμβάνουν για μια δεκαπενταετία στρατιωτικά καθήκοντα ή δευτερεύοντα πολιτικά αξιώματα. Τέλος όσοι διακριθούν και σ' αυτό το στάδιο, αφού πια θα έχουν συμπληρώσει το 50^ο έτος της ηλικίας τους θα γίνουν «φιλόσοφοι-βασιλείς», οπότε και θα αναγκαστούν να αναλάβουν τη διακυβέρνηση της πόλης⁵⁷.

Στο Όγδοο Βιβλίο προχωρεί στην παρουσίαση των κυριότερων από τα γνωστά πολιτεύματα, τα οποία θεωρεί εκτροπή από την δικαιοσύνη που επικρατεί στην ιδανική πολιτεία, που ακολούθως θεμελιώνεται στην αριστοκρατία. Η αριστοκρατία, όμως, στο πλατωνικό σύστημα δεν έχει καμία σχέση με το ήδη γνωστό αριστοκρατικό πολίτευμα. Στον Πλάτωνα οι «ἄριστοι» είναι εκείνοι, οι οποίοι διαθέτουν ξεχωριστά φυσικά προσόντα και τυγχάνουν της κατάλληλης εκπαίδευσης. Όλοι οι πολίτες των Αθηνών, ανεξάρτητα από την καταγωγή ή την οικονομική τους κατάσταση έχουν κοινή εκπαίδευση. Οι «ἄριστοι», οι οποίοι προορίζονται να γίνουν οι ἄρχοντες της πόλης, έχουν ως ύψιστο καθήκον τους το συμφέρον των πολιτών τους και την επικράτηση της δικαιοσύνης. Η δικαιοσύνη αυτή συνίσταται στην ισορροπία και την αρμονία ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες. Παράλληλα, εξ ίσου βασική τους υποχρέωση είναι να οδηγήσουν το λαό τους στην ιδέα του Αγαθού.

Οι ἄρχοντες αυτοί, όπως τους οραματίστηκε ο Πλάτων, ουδόλως θυμίζουν τους ἄρχοντες του αριστοκρατικού πολιτεύματος, οι οποίοι ενδιαφέρονται πρώτιστα για το ίδιο συμφέρον, αδιαφορώντας για το

⁵⁷ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 19-20, Κ.Δ. Γεωργούλη, *ένθα ανωτέρω.*, σ. 226-229. Α.Ε. Taylor, *ένθα ανωτέρω.*, σ. 332.

συνολικό. Θυμίζουν περισσότερο ηγέτες σε δημοκρατικό πολίτευμα στην ιδανική του μορφή.

Σύμφωνα με τη διαίρεση των πολιτευμάτων στην *Πολιτεία*, όταν εκφυλιστεί η αριστοκρατία, έτσι όπως την εννοεί ο Πλάτων, υποβιβάζεται σε τιμοκρατία. Αυτό οφείλεται, κυρίως, στην αμέλεια των αρχόντων και στην αδυναμία τους να διατηρήσουν την αρμονία. Σ' αυτήν την περίπτωση οι «ἄρχοντες» κυριεύονται από το θυμικό και γίνονται βίαιοι, οι «φύλακες» υποτιμούν τους «δημιουργούς» και τους αντιμετωπίζουν ως δούλους. Στην παιδεία δεν εφαρμόζεται η πειθώ, αλλά η επιβολή. Η Διαλεκτική και η Φιλοσοφία υποτιμώνται και κυριαρχεί η Γυμναστική έναντι της Μουσικής. Οι πολίτες γίνονται σκληροί, εγωιστές, φιλοπόλεμοι και φιλοχρήματοι. Κυριαρχεί ο θυμός έναντι του λόγου.

Το αμέσως επόμενο αξιολογικά και ποιοτικά πολίτευμα, το οποίο προκύπτει από τον εκφυλισμό της τιμοκρατίας είναι το ολιγαρχικό πολίτευμα. Σ' αυτό κυρίαρχο ρόλο παίζουν ο πλούτος και η δύναμη, τα οποία εκτοπίζουν την αρετή. Οι νόμοι υποχωρούν, οι ανάξιοι αφθονούν, όπως επίσης οι πλούσιοι και οι φτωχοί. Η πληθώρα των απόρων οδηγεί σε έκπτωση του ολιγαρχικού πολιτεύματος που εκπίπτει στη Δημοκρατία.⁵⁸ Τότε το πλήθος επαναστατεί, νικά τους λίγους. Άλλους σκοτώνουν, άλλους τους εξορίζουν και μοιράζουν τις περιουσίες σε κλήρους. Χαρακτηριστικό επίσης του πολιτεύματος αυτού είναι η άκρατη ελευθερία. Κυριαρχεί το συμφέρον του κάθε πολίτη ξεχωριστά, ενώ ταυτόχρονα επικρατεί ισοπέδωση των πάντων.⁵⁹

Τη Δημοκρατία διαδέχεται η Τυραννίδα που είναι η χειρόστη όλων. Ο δήμος καταφέρεται εναντίον των αρχόντων και αναθέτει σε κάποιον προστάτη την τύχη του. Αυτός κολακεύοντάς τον και εκμεταλλευόμενος την εμπιστοσύνη του καταλαμβάνει την εξουσία, την οποία επιδιώκει να διατηρήσει καταστρέφοντας τους θησαυρούς της πόλης, αλλά και τις

⁵⁸ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 20-22.

⁵⁹ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 20-22.

περιουσίες των πλουσίων. Φυσικά αυτή η κατάσταση δεν διαρκεί για πολύ. Ο δήμος εξεγείρεται εναντίον του τυράννου και τον εκτοπίζει⁶⁰.

Στο Ένατο Βιβλίο περιγράφεται με αδρές γραμμές ο τύραννος, ο οποίος παρουσιάζεται ως καταλύων την ισορροπία της πόλης και τη δικαιοσύνη της, εκμεταλλευόμενος την ιδιότητά του ως άρχοντα. Αυτό έρχεται ως συνέπεια της ήδη ταραγμένης αρμονίας των μερών της ψυχής του. Καταλύοντας τη δικαιοσύνη επιβάλλει την αδικία και με αυτόν τον τρόπο αποβαίνει αθλιότατος και δυστυχισμένος. Ο Γλαύκων εκφράζει τις αμφιβολίες του για την ίδρυση της ιδανικής πολιτείας και ο Σωκράτης συμφωνεί μερικώς με αυτόν, αναφέροντας ότι η ιδέα μιας τέτοιας πολιτείας βρίσκεται στον ουρανό αποτελώντας πρότυπο για κάθε θεωρητικό μελετητή⁶¹.

Στο Δέκατο και τελευταίο Βιβλίο της *Πολιτείας* ο Πλάτων ξεκινά μία νέα θεώρηση στο θέμα της θέσης της Ποίησης ως παιδαγωγικού μέσου στην ιδανική πολιτεία. Ουσιαστικά επαναλαμβάνει τα όσα αναφέρει στα Β' και Γ' Βιβλία, αλλά εδώ τα παρουσιάζει μετ' εμφάσεως. Έτσι η Ποίηση παρουσιάζεται ως μιμητική τέχνη που δεν ασχολείται με την μίμηση των όντων, αλλά με την αναπαράσταση της αλήθειας και απευθύνεται στις αισθήσεις περιγράφοντας τα πάθη της ψυχής, διεγείροντας την ευαισθησία μας όχι για αληθινά, αλλά για φανταστικά πράγματα. Ο Πλάτων καταφέρεται εναντίον του Ομήρου, αν και αναγνωρίζει την τεχνική της ποιήσεώς του. Την ποίησή του όμως δεν την θεωρεί κατάλληλη για την εκπαίδευση των πολιτών στην ιδανική πολιτεία, διότι δεν τους ωφελεί. Στη συνέχεια αναφέρεται στη δικαιοσύνη και στο δίκαιο και διαβεβαιώνει ότι ο δίκαιος αμείβεται στην παρούσα ζωή, οπωσδήποτε όμως και στην μετά θάνατον, καθώς η ψυχή είναι αθάνατη και συγγενεύει με τις ιδέες. Ακολουθεί η περιγραφή των αμοιβών των δικαίων στη μετά θάνατον ζωή, για την οποία χρησιμοποιεί

⁶⁰ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 20-22, Κ.Δ. Γεωργούλη, *ένθα ανωτέρω.*, σ. 229 . Πλάτωνος *Πολιτεία*, μεταφρ. Ι. Ν. Γρυπάρη, σ. 8'.

⁶¹ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 22-23. Πλάτωνος *Πολιτεία*, μεταφρ. Ι. Ν. Γρυπάρη, σ. 8.

το μύθο σχετικά με τον Ήρα από την Παμφυλία, που προέρχεται από τον κύκλο των Ορφικών ή των Πυθαγορείων⁶².

⁶² Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 23-24, Πλάτωνος *Πολιτεία*, μεταφρ. Ι. Ν. Γρυπάρη, σ. 8'.

Κεφάλαιο Γ'

Η εκπαίδευση και οι στόχοι της στην Πολιτεία

Η παιδεία στην Πολιτεία (έρος παιδείας, αρχές, ιδανικά, στόχοι, Σωκράτης)

Όπως προαναφέραμε ο Πλάτων σε όλο το εύρος του έργου του, αλλά και στην Πολιτεία στοχεύει, γι' αυτό και κατευθύνει τους συνομιλητές του, ιδιαιτέρως τους νέους, στην κατάκτηση του Αγαθού, τόσο σε ατομικό, όσο και σε συνολικό επίπεδο. Ως ζητούμενο το Αγαθό είναι καρπός της παιδείας των πολιτών και επιτυγχάνεται δια της κατάλληλης εκπαιδύσεως.

Βασικό εργαλείο προς την κατεύθυνση αυτή ήταν ο διάλογος, γνωστός ήδη από την εποχή του Σωκράτη και ίσως και παλαιότερα. Σημαντικό ρόλο στη ζωή και τη σκέψη του Πλάτωνος έπαιξε η συναναστροφή του με τον αιώνιο διδάσκαλο, το Σωκράτη, από τον οποίο διδάχθηκε το γνήσιο ενδιαφέρον και τον ασίγαστο έρωτα για τη μάθηση και την εσωτερική αναζήτηση με απώτερο σκοπό την κατάκτηση της αλήθειας.

Ο Πλάτων όπως και ο Σωκράτης βρέθηκαν στον αντίποδα των Σοφιστών, οι οποίοι επίσης στόχευαν στην παιδεία, αλλά για εντελώς διαφορετικούς σκοπούς. Χρησιμοποιούσαν ειδικότερα τη διαλεκτική για αμιγώς επιδεικτικούς λόγους και υπόσχονταν ότι μπορούσαν να εκπαιδεύσουν τους νέους αναδεικνύοντάς τους σε δεινούς ρήτορες, εφοδιάζοντάς τους με την πειθώ. Στην περίπτωση του Σωκράτη και του Πλάτωνος η διδασκαλία ήταν το αποτέλεσμα της πραγματικής επικοινωνίας διδασκάλου-μαθητή, η οποία απέβλεπε στη μύηση του νεαρού μαθητή από το διδάσκαλο στην αλήθεια και το αγαθό, χωρίς κανένα προσωπικό για το διδάσκαλο, όφελος. Ο «μισθός» του ήταν η ηθική ικανοποίηση και η πληρότητα που ένιωθε από την υφιστάμενη σχέση με το μαθητή, την οποία μπορεί κανείς να παρομοιάσει με ερωτική, λόγω της εντάσεως που την χαρακτήριζε. Σε καμία περίπτωση δεν επεδίωκε την απόκτηση πλούτου, όπως επεδίωκαν οι Σοφιστές. Σαφώς η σχέση διδασκάλου-μαθητή ήταν απαλλαγμένη από στοιχεία

σωματικής ηδονής, διότι επρόκειτο για έρωτα με παιδαγωγική και αμιγώς εκπαιδευτική σημασία⁶³.

Μέσα από τον Πλάτωνα μετουσιώνεται η παλαιά δωρική συνήθεια σε μία αμιγώς παιδαγωγική σχέση που συνδέει τον νέο με τον ώριμο άνδρα και συμβάλλει στην πνευματική προαγωγή και των δύο. Ο έρωτας αυτός προστατεύει την παιδεία από το κακό, γιατί αναπτύσσεται ανάμεσα στον διδάσκαλο και στον μαθητή μία αμφίδρομη ψυχική σχέση και επικοινωνία μοναδική. Ο Σωκράτης-Πλάτων ως δάσκαλος αναλαμβάνει να κατευθύνει την ορμή του εφήβου, διότι αυτή χωρίς σωστή καθοδήγηση κινδυνεύει να σκορπιστεί και να χαθεί⁶⁴. Αποστολή του διδασκάλου και σκοπός του είναι να ανατείνει την ψυχή του εφήβου προς το αγαθό. Πρόκειται για έναν πειθαρχημένο έρωτα, ο οποίος στοχεύει στο να ανακαλέσει στη μνήμη του νέου την «ανάμνηση» της ιδέας της πραγματικότητας, που η ψυχή του είχε και έχασε όταν μπήκε στο σώμα. Αυτός ο έρωτας είναι που διαφοροποιεί τον πλατωνικό διάλογο, δίνοντάς του νεανικό σφρίγος, από οποιαδήποτε άλλη φιλοσοφική συνομιλία. Ο παιδαγωγικός αυτός έρωτας είναι φιλία, ισχυρό δέσιμο που δεν οδηγεί μόνο στην ευδαιμονία, αλλά ανάγει τον νέο στο Θεό.

Η πλατωνική παιδεία, όπως και η σωκρατική, στοχεύει στη δημιουργία ολοκληρωμένων ανθρώπων. Αυτό επιτυγχάνεται με τη βοήθεια του λόγου που μέσα από την αυτοσυνειδησία ανάγει τον νέο στην αντικειμενική αλήθεια που υπερβαίνει το υποκειμενικό, απελευθερώνοντάς τον έτσι από τον ίδιο του τον εαυτό και τους περιορισμούς των ενστίκτων του. Αυτό ακριβώς προσπαθεί ο δάσκαλος Πλάτων-Σωκράτης να επιτύχει: αναλαμβάνει να οδηγήσει τους νέους στην ελευθερία αξιοποιώντας ό,τι πιο ωραίο και αυθεντικό έχουν μέσα τους και εκτοξεύοντάς τους προς το αιώνιο αγαθό, την αιώνια αλήθεια. Η συμβολή του διδασκάλου έγκειται στο να καλλιεργήσει στους μαθητές

⁶³ I. N. Θεοδωρακόπουλου, *Πλάτωνας*, σ. 132-133 και σ. 171, Βασιλική Π. Σολωμού-Παπανικολάου «Ο έρωτας στη θεώρηση του Πλάτωνος», *Δωδώνη*(Μέρος Τρίτο)28 (1999), σ. 129-146.

⁶⁴ I. N. Θεοδωρακόπουλου, *Πλάτωνας*, σ.133. Για το ρόλο του διδασκάλου στη διαδικασία της αγωγής των παιδιών καθώς και για τη μίμηση των προτύπων, Βλ. Παύλου Κοντού, *Θέματα Φιλοσοφίας της Παιδείας*, Πανεπιστήμιο Πατρών, σ.55-61, <http://eclass.upatras.gr/modules/document/file.../Φιλοσοφία%20της%20Παιδείας.pdf>.

του την αγάπη και τον διακαή πόθο για την αναζήτηση της αλήθειας και να τους μυήσει στον τρόπο της κατάκτησής της. Με πολύ παραστατικό τρόπο ο Πλάτων στο Έβδομο Βιβλίο της *Πολιτείας* του, χρησιμοποιώντας το μύθο του σπηλαιού⁶⁵ δείχνει το έργο της σωκρατικής-πλατωνικής παιδείας. Ο οδηγός που κατευθύνει τον κάθε έφηβο και τον ελευθερώνει από τα δεσμά των ειδώλων και των σκιών, οδηγώντας τον στο δρόμο της εσωτερικής ελευθερίας, είναι ο Σωκράτης-Πλάτων. Αυτός τον βοηθά να γευθεί με ανείπωτη χαρά την ίδια ιδέα, να αποκτήσει τη θέα του Αγαθού⁶⁶.

Η καλλιέργεια αυτών των ιδεωδών που προέβαλε ο Πλάτων-Σωκράτης δεν απέβλεπε αποκλειστικά στη δημιουργία επιφανών προσωπικοτήτων που θα λειτουργούσαν αυτόνομα μέσα στην πόλη, αλλά υγιών πολιτών που θα συνέβαλαν στην εξυγίανση της πόλης και στην επίτευξη της ευδαιμονίας της.

Το εκπαιδευτικό σύστημα του Πλάτωνος στην *Πολιτεία*

Τα ιδανικά της παιδείας, όπως εξετέθησαν στην προηγούμενη παράγραφο, καλλιεργούνται μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος, το οποίο επινόησε ο Πλάτων και το εξέθεσε στην *Πολιτεία*.

Η παιδεία κατά τον Πλάτωνα θεωρείται ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη σύσταση της ιδανικής πολιτείας. Η σκέψη αυτή βασίζεται στην άποψη του Πλάτωνος ότι, για τη σύσταση της ιδανικής πολιτείας οι πολίτες πρέπει να είναι ενάρετοι. Αυτό θα επιτευχθεί δια της παιδείας και σε συνδυασμό με τα φυσικά χαρίσματα που διαθέτει ο καθένας. Ο Πλάτων θεωρεί ότι οι πολίτες όλοι πρέπει να τύχουν της ίδιας εκπαίδευσης και επομένως, η πολιτεία πρέπει να είναι ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι ο Πλάτων είναι υπέρμαχος της δημόσιας εκπαίδευσης, η οποία έπρεπε να παρέχεται αδιάκριτα σε όλους, άνδρες και γυναίκες, πλούσιους και φτωχούς, και έρχεται σε αντιπαράθεση με την ιδιωτική εκπαίδευση που παρείχαν επ' αμοιβή

⁶⁵Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Έβδομο Βιβλίο, 514-517, έκδ. Πάπυρος, τόμ. Ε', μεταφρασεις-Σημειώσεις Φιλ. Παππά, Εν Αθήναις 1959.

⁶⁶ I. N. Θεοδωρακόπουλου, *ένθα ανωτέρω*, σ.174.

στους πλούσιους, οι Σοφιστές. Επομένως, η πολιτεία αναλαμβάνει να εκπαιδεύσει τους πολίτες της σύμφωνα με τα ιδανικά της. Βασικής σημασίας είναι η αρχή της ισότητας που προβάλλει ο Πλάτων, διότι δίχως αυτή να είναι ισοπεδωτική και χωρίς να εξισώνει άνισα πράγματα, δίνει τις ίδιες ευκαιρίες σε όλους τους πολίτες της. Αυτοί με τη σειρά τους πρόκειται να αξιοποιήσουν κατάλληλα, με την παιδεία, τις φυσικές τους ικανότητες, αναδεικνύοντας μ' αυτό τον τρόπο τις τρεις κοινωνικές ομάδες της πολιτείας, στις οποίες διακρίνει τους πολίτες ο Πλάτων στην ιδανική πολιτεία. Η διάκριση των πολιτών από τον Πλάτωνα προκύπτει από την θεωρία του για την τριμερή διαίρεση της ψυχής. Έτσι σύμφωνα με αυτήν, η ψυχή του ανθρώπου διαίρεται στο λογιστικό με έδρα την κεφαλή, το θυμοειδές με έδρα τη θωρακική χώρα και τέλος το επιθυμητικό με έδρα το υπογάστριο. Το καθένα μέρος από αυτά, αντιστοιχεί, το πρώτο στο λόγο, το δεύτερο στην ανδρεία, το τρίτο στα ένστικτα. Η ευτυχία του ανθρώπου έγκειται στην αρμονική σχέση των τριών αυτών μερών, όταν επικρατεί η κατά τον Πλάτωνα δικαιοσύνη. Με βάση την τριμερή αυτή διαίρεση της ψυχής ο Πλάτων προχώρησε και στη διαίρεση της πολιτείας του κατανέμοντας τους πολίτες σε τρεις κοινωνικές τάξεις : στην κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας βρίσκεται ο «φιλόσοφος-βασιλιάς», στη μέση οι «φύλακες» και στη βάση οι «δημιουργοί». Η καθεμιά από τις κοινωνικές τάξεις διακρίνεται για τις αρετές της. Έτσι ο «φιλόσοφος-βασιλιάς» διακρίνεται για τη σοφία, τη γνώση, οι «φύλακες» για την ανδρεία και οι δημιουργοί, ο τρίτος τύπος ανθρώπου, ο φιλοκερδής, επιδιώκει με κάθε τρόπο το κέρδος, το ωφέλιμο και χρήσιμο⁶⁷. Η κάθε κοινωνική τάξη εκπαιδεύεται με ειδικό τρόπο, προκειμένου να φέρει εις πέρας την αποστολή που της έχει ανατεθεί. Και στην περίπτωση των κοινωνικών ομάδων η δικαιοσύνη εξασφαλίζεται, εφόσον η καθεμιά από αυτές επιτελεί το έργο της και δεν παρεμβαίνει στο έργο της άλλης, όταν δηλ. υπάρχει αρμονική σχέση μεταξύ τους.

⁶⁷ Κ. Ι. Βουρβέρη, *Η ελληνική συνείδησις του Πλάτωνος*, σ.502

«Φύλακες»

Ειδικότερα στα Βιβλία Β' και Γ' γίνεται λόγος για την τάξη των «φυλάκων» και την εκπαίδευσή τους. Σ' αυτούς ανατίθεται το κύριο έργο της προστασίας της ιδανικής πολιτείας, αφ' ενός από τους εξωτερικούς εχθρούς και αφ' ετέρου στο εσωτερικό με την τήρηση της τάξης-δικαιοσύνης όπως και την εφαρμογή των νόμων.

Αρχικά, ξεκινά στο Β' Βιβλίο του με το μύθο του Γύγη και το δαχτυλίδι του, στην προσπάθειά του να ορίσει τη δικαιοσύνη και την αδικία. Φέρνει παραδείγματα αδίκων που παραπλανούν και πείθουν τους συμπολίτες τους ότι είναι δίκαιοι και άρα μοιάζουν ευτυχείς. Παραθέτει την ευρέως υποστηριζόμενη άποψη, ότι οι φτωχοί, μα δίκαιοι, δεν τιμώνται παρότι αναγνωρίζονται, ενώ οι πλούσιοι, μα άδικοι, τιμώνται. Ακόμα περισσότερο και οι θεοί δίνουν ευτυχία στους άδικους, ενώ στους δίκαιους δυστυχία. Επιχειρηματολογώντας, προσπαθεί να αποδείξει ότι η συμμόρφωση του ανθρώπου προς τις επιταγές της δικαιοσύνης, τον ωφελεί, άσχετα αν αυτό γίνεται γνωστό στους άλλους ή όχι, αφού τον κάνει πραγματικά ευτυχισμένο.

Στο 369B11, αφήνει προς το παρόν τη συζήτηση για το τι εστί δικαιοσύνη στον άνθρωπο και αναφέρεται στους λόγους ίδρυσης της πόλης, επειδή στην πορεία σχεδιάζει να αναφερθεί κατ' αναλογίαν και στην δικαιοσύνη της πόλης. Περιγράφει τις ανάγκες των κατοίκων της, οι οποίες θα καλυφθούν από πολίτες που θα ασκούν διάφορα επαγγέλματα. Ο καθένας, σύμφωνα με την αρχή της ειδικευσης, ασκεί ένα επάγγελμα ανάλογα με τις ικανότητές του. Δεν είναι όλοι κατάλληλοι για όλα. Κάποιος είναι καλύτερος σε κάτι και κάποιος άλλος σε κάτι άλλο.(370B). Στο 372 A—E περιγράφεται ο τρόπος ζωής και η διαίτα των πολιτών της ιδανικής και υγιούς πόλης, βασισμένης στο μέτρο και την αποφυγή της πολυτέλειας και της υπερβολής. Σε αντιδιαστολή, στο 373 A-D παρουσιάζεται η γεμάτη χλιδή ζωή μιας πόλης που οι πολίτες της επιδίδονται σε κάθε είδους ακολασία και απόλαυση με αποτέλεσμα να κατακλύζεται από αρρώστιες.

Βήμα –βήμα, φθάνει στην αναγκαιότητα φύλαξης της πόλης από τους πάσης φύσεως εχθρούς, εξωτερικούς και εσωτερικούς. Αυτό εξασφαλίζεται από την προς τούτο δημιουργηθείσα κοινωνική τάξη των «φυλάκων». Οι «φύλακες» έχουν ιερή υποχρέωση και καθήκον να

διαφυλάξουν την πόλη τους από τις τυχόν εχθρικές επιδρομές. Αυτοί θα προτάξουν τα στήθη τους και όταν είναι ανάγκη να επεκταθεί η πόλη. Αυτοί τέλος θα επαγρυπνούν για την τήρηση της ευνομίας και της δικαιοσύνης εντός της πόλης, της ισορροπίας δηλαδή και της αρμονίας ανάμεσα στους πολίτες της. Η τάξη αυτή των «φυλάκων» είναι η μία από τις τρεις τάξεις στις οποίες διαιρεί ο Πλάτων τους πολίτες του στην ιδανική του πολιτεία, όπως ήδη αναφέρθηκε. Προκειμένου να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους επιλέγονται σύμφωνα με τις ικανότητές τους και εκπαιδεύονται με ξεχωριστό τρόπο, καλλιεργώντας συγκεκριμένες αρετές. Οι «φύλακες», που αντιστοιχούν στο «θυμοειδές» της ψυχής, κατά την τριμερή διαίρεσή της από τον Πλάτωνα, διακρίνονται για την ανδρεία τους, είναι εκ φύσεως θαρραλέοι και ατρόμητοι, έχουν «θυμόν».

Ο «θυμός» σύμφωνα με τον Πλάτωνα είναι «κάτι τό ακαταμάχητο καί τό άνίκητο, καί ἄμα ὑπάρχει αὐτός, κάθε ψυχή είναι ἄφοβη καί άνίκητη»⁶⁸.

Δεν αρκεί όμως από μόνη της η τόλμη, γιατί υπάρχει κίνδυνος εκτροπής. Πρέπει να συνδυάζεται και με τη σωφροσύνη. Πρέπει να ελέγχεται από το λογιστικό, έτσι ώστε στους μεν εχθρούς να εκδηλώνεται ως επιθετικότητα και αγριάδα, στους δε δικούς τους ως φροντίδα και ήρεμη προστασία, διαφορετικά είναι όχι μόνο ανώφελη αλλά και επιζήμια. «Πρέπει όμως αυτοί να΄ναι ἡμεροι πρὸς τούς δικούς τους, ἀλλά σκληροί πρὸς τούς ἐχθρούς, ἀλλοιώτικα δέν θά περιμένουν ἄλλους νά τούς ἐξαφανίσουν, ἀλλά θά προλάβουν νά τό κάμουν μόνοι τους»⁶⁹ Για να μη συμβεί όμως αυτό, πρέπει να διαθέτουν έμφυτη φιλομάθεια, αγάπη δηλαδή για τη γνώση και άρα για τη φιλοσοφία. Συνοψίζοντας, για τους «φύλακες» θεμελιώδεις αρετές είναι η ανδρεία, η σωματική ρώμη, δηλαδή, το θάρρος, η τόλμη, η σωματική δύναμη, η ταχύτητα, συνδυασμένη με τη μεγαλοφροσύνη, τη σοβαρότητα, τη φιλαλήθεια, τη σωφροσύνη, την αφιλοχρηματία, την ευσέβεια, οι οποίες καλλιεργούνταν με την κατάλληλη εκπαίδευση. Προκειμένου περί των «φυλάκων» της ιδανικής

⁶⁸ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 149(375B)

⁶⁹ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ.149(375C, Κ. Ι. Βουρβέρη, *ένθα ανωτέρω*, σ. 499-502.

πολιτείας, η εκπαίδευση περιελάμβανε μαθήματα γυμναστικής για την άσκηση των σωματικών ιδιοτήτων και μουσική για την καλλιέργεια της ψυχής. Στην πραγματικότητα όμως, όλα τα είδη του εκπαιδευτικού συστήματος του Πλάτωνος αποσκοπούν στη δημιουργία πρώτιστα ηθικών προσωπικοτήτων, που με τη σειρά τους θα συμβάλουν στη δημιουργία της ιδανικής πολιτείας⁷⁰. Συγκεκριμένα, όπου γίνεται λόγος για τη μουσική παιδεία των «φυλάκων», αναφέρεται σε ένα είδος διευρυμένης ανθρωπιστικής παιδείας, που περιλαμβάνει τη λογοτεχνία, την ποίηση, τον πεζό λόγο.⁷¹ Προκειμένου περί της ποίησης όμως ασκεί εξονυχιστικό έλεγχο. Πιστεύει ότι απομακρύνει τον άνθρωπο από το αγαθό, επειδή αποτελεί μίμηση της μιμήσεως της πραγματικότητας. Σέβεται τον Όμηρο και τον Ησίοδο για την τεχνική τους, το περιεχόμενο όμως της ποίησής τους πολλές φορές παραπλανά και αποπροσανατολίζει τους νέους, όπως κατ'επανάληψιν τονίζει. Σύμφωνα μ'αυτόν κάποιοι από τους μύθους που παραθέτουν στα ποιήματά τους για τους θεούς ή και για τους ανθρώπους δεν προάγουν το ήθος των νέων αλλά αντίθετα τους δημιουργούν ψευδείς και εσφαλμένες αντιλήψεις, τους παραπληροφορούν και κάποιες φορές τους διαφθείρουν. Προτείνει να γίνει ιδιαίτερα προσεκτική επιλογή, όσον αφορά την ποίηση, με κριτήριο το εάν και κατά πόσο επιδρά θετικά στη διάπλαση των ψυχών των νέων. «Πρῶτα πρῶτα λοιπόν, καθώς φαίνεται, πρέπει νά ελέγχουμε τούς μυθοπλάστες καί ὅποιο μῦθο τους βροῦμε καλό νά τόν ἐγκρίνουμε, ν' ἀπορρίψουμε ὅμως ὅποιον δέν εἶναι καλός. Θά πείσουμε τίς μητέρες καί τίς τροφούς νά λένε στά παιδιά τους μύθους πού ἐγκρίνουμε καί νά διαπλάσσουν πολύ περισσότερο τίς ψυχές τους μέ τούς μύθους παρά τά σώματά τους μέ τά χέρια, τούς περισσότερους ἀπό τούς μύθους πού λένε τώρα θά τούς ἀπαγορεύσουμε. . . . Ἐκείνους πού μᾶς εἶπαν ὁ Ησίοδος καί ὁ Ὅμηρος καί οἱ ἄλλοι ποιηταί . . . Ὅταν κανείς περιγράφει ἄσχημα τούς θεούς καί τούς ἥρωες τί λογιῆς εἶναι . . . καί δέν πρέπει, Ἀδείμαντε, νά λέγωνται στή δική μου πόλη αὐτά, οὔτε πρέπει νά λέγεται σέ ἕνα νέο ἀκροατῆ, ὅτι καί τίς πιό μεγαλύτερες ἀδικίες ἂν κάμη, δέν κάνει κανένα παράξενο, οὔτε καί ἂν

⁷⁰ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 152.

⁷¹ Βουρβέρη Κων, «Κράτος και Παιδεία κατά τον Πλάτωνα», *Νέα Εστία*, 17(1938).

τιμωρή μέ κάθε τρόπο τόν άδικητῆ πατέρα του, αλλά κάνει ό,τι κάνουν οί μεγαλύτεροι και οί σπουδαιότεροι θεοί»⁷².

Στο σημείο αυτό γίνεται αναφορά στις τροφούς και τις μητέρες, στις οποίες ανατίθεται η φροντίδα και η εκπαίδευση των μικρών παιδιών. Εκτενέστερα, γίνεται λόγος για τις τροφούς και τις μητέρες στο Ε' Βιβλίο, το οποίο είναι αφιερωμένο στις γυναίκες και τα παιδιά, που αποτελούν κοινό αγαθό της πόλης, η οποία έχει αναλάβει και την επιμέλεια και την εκπαίδευσή τους. Εμφανής είναι ο δημόσιος χαρακτήρας της εκπαίδευσης, η οποία όπως φαίνεται, χωρίς διάκριση, είναι κοινή για όλους.

Αξίζει να σταθούμε για λίγο στο σημείο που ο Πλάτων εκθέτει στο συνομιλητή του Γλαύκο, το σχέδιό του για την εκπαίδευση στην ιδανική του πολιτεία καθώς και τον τρόπο για την εφαρμογή του. Ο Πλάτων δεν ονειρεύεται να ανατρέψει το υπ άρχον καθεστώς, την υπάρχουσα πολιτική κατάσταση με επανάσταση, με τη βία. Ο ίδιος δηλώνει στους φίλους του ότι θα επιθυμούσε να εφαρμόσει τα σχέδιά του για την ιδανική πολιτεία, όταν οι συνθήκες είναι κατάλληλες.⁷³ Πουθενά δεν φαίνεται, αλλά ούτε και υπονοείται προσπάθεια επιβολής. Εδώ μάλιστα, ξεκάθαρα μιλάει για πειθώ. Θα πείσει τις μητέρες και τις τροφούς να εφαρμόσουν τις αρχές του. Με ποιο τρόπο; Με λογικά, όπως ήταν αναμενόμενο, επιχειρήματα για την ωφέλεια και το κέρδος που θα έχουν τα παιδιά, από τον αποκλεισμό των ακατάλληλων για την ψυχική τους υγεία, μύθων, όπως φαίνεται στη συνέχεια.

Ως άριστος ψυχολόγος, ο Πλάτων, διευκρινίζει ότι «ό νέος δέν είναι σέ θέση νά κρίνη τί είναι άλληγορικό και τί όχι, αλλά οί γνῶμες πού θά σχηματίση σέ μιά τέτοια ηλικία, συνήθως μένουν γιά πάντα και άμετάβλητες. Γι' αυτό λοιπόν ίσως πρέπει νά φροντίζουμε περισσότερο από κάθε άλλο, ώστε όσα άκούνε πρώτα πρώτα οί νέοι νά ναι ώραιότατοι μῦθοι πού προτρέπουν στήν άρετή».⁷⁴

⁷² Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 153-- 161.

⁷³ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 387-389(473D-E).

⁷⁴ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 157(378D-E).

Μεταξύ των άλλων η εκπαίδευση των «φυλάκων» στοχεύει και στην καλλιέργεια της θεοσεβείας, του σεβασμού προς τους γονείς, τους συγγενείς, τους φίλους. Στοχεύει στην απόκτηση φρονήματος ατρόμητου μπροστά στο θάνατο, πειθαρχημένου, που ελέγχει τόσο την υπερβολική λύπη, όσο και το υπερβολικό γέλιο, που αποφεύγει το ψέμα, δεν παραδειγματίζεται από τις άσχημες πράξεις είτε θεών, είτε ανθρώπων έτσι όπως περιγράφονται από τους ποιητές.

Όσον αφορά την ποίηση, διευκρινίζει ότι διακρίνεται στη διήγηση, δηλ. το διθύραμβο, τη μίμηση, δηλ. την τραγωδία και την κωμωδία και τέλος το μικτό είδος, τη διήγηση και τη μίμηση μαζί, δηλ. το έπος. «Όλα όσα λένε οί μυθολόγοι ή οί ποιηταί δέν εἶναι διήγηση γιά πράγματα πού ἔγιναν ή πού ὑπάρχουν τώρα ή πού πρόκειται νά γίνουν. . .Καί αὐτά δέν τά ἐκφράζουν ή μέ ἀπλή διήγηση ή μέ μίμηση ή καί μέ τά δύο μαζί;»⁷⁵.

Από τα είδη της ποιήσεως, εκείνο που επιτρέπεται και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί κατάλληλο για τους «φύλακες» είναι κυρίως ο διθύραμβος επειδή υμνεί το ήθος και τις αρετές των ηρώων και των θεών και καταχρηστικά και με πολύ μεγάλη προσοχή το μικτό είδος, το έπος. Τη μίμηση, τη δραματική δηλαδή ποίηση, την κατακρίνει και κυρίως τον Ευριπίδη γιατί έβγαλε επί σκηνής ακόμα και τρελούς και κοινές γυναίκες και γενικά επειδή υπάρχει κίνδυνος οι «φύλακες» να μιμηθούν τα ποταπά. «Δέν θά ἐπιτρέψουμε λοιπόν στούς κηδεμονευομένους μας, πού πρέπει νά γίνουν τέλειοι ἄντρες, νά μιμοῦνται γυναίκα, ἐνῶ εἶναι ἄντρες, νέα ή γριά. . . οὔτε δούλους θά μιμοῦνται, κάνοντας ἔργα δουκικά. . . Οὔτε καί κακοῦς ἀνθρώπους, οὔτε δειλούς, . . οὔτε ὅσους κακολογοῦνται καί διακωμωδοῦνται μεταξύ τους, αὐτούς πού αἰσχρολογοῦν, εἴτε μεθυσμένοι εἶναι αὐτοί εἴτε ὄχι, . . . νομίζω ἀκόμα πώς δέν πρέπει νά συνηθίζουν νά μιμοῦνται τρελούς, καί κακοῦς ἄντρες καί γυναῖκες. . . οὔτε σιδηρουργούς ή ἄλλου εἴδους τεχνῖτες. . . ἀφοῦ δέν τούς ἐπιτρέπεται οὔτε νά προσέχουν καθόλου τίποτε ἀπό αὐτά».⁷⁶ Στο σημείο αυτό, υπογραμμίζεται μεταξύ των άλλων, ότι οι «φύλακες» πρέπει να είναι αφοσιωμένοι αποκλειστικά στο έργο που τους έχει ανατεθεί και να μην

⁷⁵ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 181, 185(392D και 394B-C).

⁷⁶ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 187-189(395D-396A).

πολυπραγμονούν, έτσι ώστε να το επιτελούν με τελειότητα σύμφωνα και με την αρχή της ειδικεύσεως. Η ιδέα αυτή του καταμερισμού της εργασίας, με βάση τη φυσική προδιάθεση αλλά και κατόπιν της ειδικής εκπαίδευσης αποτελεί κυρίαρχη αντίληψη του Πλάτωνος που μαζί με την τριμερή διαίρεση της ψυχής διατρέχει ολόκληρη την *Πολιτεία* του και τον οδήγησε στην διάκριση της κοινωνίας στις τρεις γνωστές τάξεις.⁷⁷

Εκτός από το είδος της ποιήσεως που θεωρείται κατάλληλο για την αγωγή της τάξης των «φυλάκων» εξετάζεται από τον Πλάτωνα και το φίλο του Γλαύκο και το είδος του τραγουδιού και η μελωδία του. Κατ'αυτόν, η μελωδία αποτελείται από το λόγο, την αρμονία και το ρυθμό⁷⁸. Η αρμονία και ο ρυθμός πρέπει να ταιριάζουν με το λόγο όπως επισημαίνεται. Χρειάζεται να γίνεται έλεγχος της μελωδίας ώστε να επιλεγεί η καταλληλότερη για την καλλιέργεια των «φυλάκων» ανδρών και γυναικών. Με αυτό το σκεπτικό επιτάσσεται να αποφεύγεται η μειξολυδική και συντονολυδική λόγω του θρηνητικού της χαρακτήρα και η λυδική που ωθεί στη μαλθακότητα και τη χαλάρωση. Απορρίπτεται επίσης και η ιωνική, που είναι επηρεασμένη από τη λυδική. «Ποιές άρμονίες λοιπόν εκφράζουν μαλθακότητα και κάνουν για συμπόσια; Ή ιωνική και ή λυδική, που λέγονται και χαλαρές». Συνιστάται αντίθετα η

⁷⁷ Ο Πλάτων, προκειμένου να πείσει κυρίως τους «άρχοντες» και τους «φύλακες», αλλά και όλους τους πολίτες ότι η διάκρισή τους στις τρεις κοινωνικές ομάδες των «δημιουργών-γεωργών-τεχνιτών», των «φυλάκων-επικούρων» και των «αρχόντων», έγινε σύμφωνα με θεϊκό σχέδιο, και επομένως πρέπει να επιτελούν το έργο που έχουν αναλάβει, επινόησε ένα μύθο. Σύμφωνα με αυτόν όλοι οι πολίτες φτιάχτηκαν από το θεό και γεννήθηκαν κάτω στη γη. Ιδιαίτερα προκειμένου περί των «φυλάκων», στη γη φτιάχτηκαν και τα όπλα και όλα τα σκεύη τους. Όταν ετοιμάστηκαν, η γη τους έφερε στην επιφάνεια για να φροντίζουν τη χώρα τους προστατεύοντάς την από τους εχθρούς της, ενώ τους άλλους πολίτες πρέπει να τους θεωρούν αδέρφια τους. Ακόμα περισσότερο, για να τους αναγκάσει να επιτελούν όσο καλύτερα μπορούν το έργο, που ο καθένας είχε αναλάβει ανάλογα με την κοινωνική τάξη στην οποία ετάχθη να ανήκει, τους είπε ότι ο θεός έβαλε στους μεν «άρχοντες» χρυσάφι, στους «φύλακες» ασήμι και στους «δημιουργούς» σίδηρο και χαλκό. Έτσι προσπάθησε να εξηγήσει και την ιδιαίτερη εκπαίδευση που από κάποιο σημείο και μετά γίνεται στους «φύλακες» και τους «άρχοντες» και να αποτρέψει από τον μεταξύ των τάξεων συγχρωτισμό. Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, (414B-415D), σ. 255-257.

⁷⁸ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 193(398D)

δωρική και η φρυγική « Θά τις χρησιμοποίησεις αυτές, αγαπητέ μου , για πολεμικούς ανθρώπους; -Καθόλου. - Δέν σου μένει ὅμως καμία ἄλλη ἀπό τή δωρική καί τή φρυγική⁷⁹. Ἡ πρώτη ἐξ αἰτίας τοῦ θαρραλέου χαρακτήρα της, ἡ δέ ἄλλη ἐπειδή προτρέπει στή σωφροσύνη. Αὐτές τίς δύο ἁρμονίες (δηλ. τή δωρική και τή φρυγική) νά κρατήσης, τή βίαη καί τή θεληματική, αὐτές πού θά μιμηθοῦν πολύ καλά τούς φθόγγους τῶν δυστυχισμένων, εὐτυχισμένων, φρονίμων καί ἀνδρείων»⁸⁰.

Ο συγγραφέας της *Πολιτείας* προβάλλει το αἰώνιο πρότυπο του καλοῦ καγαθοῦ πολίτη, ως ἀποτέλεσμα της φυσικῆς προδιάθεσης ἐνισχυόμενης δια της στοχευμένης και προς τα ἄνω προσβλέπουσας παιδείας. Ὡς ἄριστος γνώστης της λειτουργίας της ἀνθρώπινης ψυχῆς πιστεύει και υποστηρίζει με λογικά επιχειρήματα τήν ἀναγκαιότητα τῆς στροφῆς των νέων, ἤδη ἀπό τα μικράτα τους, προς τήν ὁμορφιά και τὸ υγιές φρόνημα.⁸¹ Ἡ ἀγωγή που προτείνει, βοηθά τους νέους να φέρουν στήν ἐπιφάνεια τήν ὁμορφιά που κρύβουν μέσα τους. Τους ωθεῖ να ἀνακαλύψουν τήν ἁρμονία, τήν ἰσορροπία και τήν ωραιότητα του φυσικοῦ περιβάλλοντος, με σκοπό τή θέα και τήν κατάκτηση του Ἀγαθοῦ «Μονάχα λοιπόν τούς ποιητάς πρέπει νά ἐπιβλέπουμε καί νά τούς ἀναγκάζουμε στά ποιήματά τους μέσα νά βάνουν τήν εἰκόνα τοῦ καλοῦ ἡθους, . . . γιά νά μή μεγαλώνουν οἱ «φύλακές» μας ἀνάμεσα σέ εἰκόνες κακίας. . . .πρέπει νά ἀναζητᾶμε ἐκείνους τούς τεχνίτες πού μποροῦν ἔξυπνα νά βρίσκουν τή φύση τοῦ ωραίου καί τοῦ καλοφτιαγμένου γιά νά ὠφελοῦνται οἱ νέοι ἀπό κάθε τι, ἀφοῦ θά ζοῦν σέ ὑγιεινό περιβάλλον. . . ἡ μουσική ἀνατροφή εἶναι σπουδαιότατη, γιατί ὁ ρυθμός καί ἡ ἁρμονία μπαίνουν στά κατάβαθα τῆς ψυχῆς, καί μέ πολλή δύναμη ἐπιδροῦν

⁷⁹ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εἰσαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ἀνδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 195. Ὁ Πλάτων θεωρεῖ ὡς ἐλληνική τή δωρική ἁρμονία, ὅπως φαίνεται στο *Λάχη* 188D «ατεχνῶς δωριστί, ἀλλ' οὐκ ἰαστί, οἴομαι δε οὐδέ φρυγιστί, οὐδέ λυδιστί, ἀλλ' ἤπερ μόνη ἐστίν ἐλληνική ἁρμονία».

⁸⁰ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εἰσαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ἀνδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 195(398 E-399 A-C)

⁸¹ Ἡ ψυχολογία του προς ἐκπαίδευσιν παιδιοῦ ἀποτελεῖ ἀντικείμενο ἐνδιαφέροντος και γιά τή σύγχρονη Παιδαγωγική. Βλ. Δημητρίου Κυρίτση, «Φιλοσοφία τῆς Παιδείας: Νοηματική οριοθέτηση, σημασιολογική ἀποσαφήνιση» σ. 1-11

ἐπάνω της. . . θά τρέφεται ἀπ'αὐτά καί θά γίνεται καλός καί ἀγαθός⁸². Ἐπομένως, οἱ «φύλακες» μέ τέτοιου εἴδους ἐκπαίδευση πρέπει νά καλλιεργοῦν τίς ἀρετές τῆς σωφροσύνης, τῆς ἀνδρείας τῆς μεγαλοπρέπειας, τοῦ ἐλεύθερου φρονήματος καί ἄλλες παρόμοιες. Στή βάση ὄλων αὐτῶν βρίσκεται τό μέτρο, πού ἀποτελεῖ κύριο χαρακτηριστικό τῆς σωφροσύνης, καί ἡ ἀποφυγή τῆς ὑπερβολῆς, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τή θρασύτητα καί τήν ἀκολασία. Ὁ βίος τοῦ «φύλακα», σέ ὅλες του τίς ἐκδηλώσεις ἐπιβάλλεται νά εἶναι ἰσορροπημένος χωρίς ἀκρότητες. Ἐκεῖ ἄλλωστε κατατείνει καί ἡ μουσική, στόν ἔρωτα τοῦ ὠραίου. Ἡ ὁμορφιά δέν βρίσκεται στήν ὑπερβολή πού οὕτως ἢ ἄλλως ὑποδουλώνει τόν ἄνθρωπο καί τόν κάνει ἔρμαιο τῆς ἡδονῆς καί τῆς ἀπόλαυσης, χάνοντας τήν αὐτοκυριαρχία καί τήν αὐτοπειθαρχία του καί τέλος τήν ἀξιοπρέπειά του».⁸³

Τη Μουσική, ενισχύει στο ἔργο της διαπαιδαγώγησης των «φυλάκων» και η Γυμναστική. Και οι δύο μαζί συμβάλλουν στην ψυχική υγεία και ὁμορφιά πρώτιστα και στη συνέχεια στη σωματική, που εξασφαλίζεται και σε συνδυασμό και με τη σωστή διαίτα, διατροφή. Η σωστή και μετρημένη διαίτα προστατεύει το σώμα ἀπό τις αρρώστιες. Χρειάζεται ὅμως η διατροφή νά εἶναι προσαρμοσμένη στις ἀνάγκες και τις ἰδιαίτερες συνθήκες ζωῆς των «πολεμικῶν ἀθλητῶν», των «φυλάκων». «Μετά τή μουσική, οἱ νέοι πρέπει νά ἀνατραφοῦν καί μέ τή γυμναστική ... Πρέπει λοιπόν καί μέ αὐτή νά ἀνατραφοῦν ἀπό μικρά παιδιά, ἐπιστημονικά, καί σέ ὅλη τους τή ζωή. . . Θα τους λέγαμε, λοιπόν, μακρῶς ἀπό τό μεθύσι, γιατί σέ κάθε ἄλλον συχωριέται, ὄχι ὅμως καί στό φύλακα νά μεθύση καί νά μή ξέρη πού βρίσκεται. Δέν θά'πρεπε λοιπόν καί σ'αὐτούς νά ἐφαρμοστεῖ ἡ διαίτα τῶν πραγματικῶν ἀθλητῶν; γιά τούς πολεμικούς ἀθλητάς χρειάζεται μιᾶ καταλληλότερη διαίτα γιατί αὐτοί εἶναι ἀναγκασμένοι νά μένουν ἄγρυπνοι, σάν τά σκυλιά, καί νά'χουν ὀξύτατη τήν ὄραση καί τήν ἀκοή, καί ἀφοῦ στίς ἐκστρατεῖες θά'χουν πολλές μετακινήσεις καί ἀλλαγές στό πιστό καί τό φαγητό, στίς ζέστες καί στά κρύα, δέν πρέπει νά'χουν ὑγεία ἐπισφαλῆ.... Μιά

⁸² Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εἰσαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ἀνδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 227,229(401B-E, 402 A)

⁸³ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εἰσαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ἀνδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 231(402 C)

γυμναστική κατάλληλη και πρό πάντων σχετική μέ τόν πόλεμο».⁸⁴ Είναι αξιοσημείωτο αλλά και πρωτοποριακό για την εποχή του, το ξεχωριστό ενδιαφέρον του Πλάτωνα για τη δίαιτα των φρουρών της πολιτείας του. Η φροντίδα αυτή του Πλάτωνος και για το σώμα των «φυλάκων» δείχνει για ακόμα μια φορά την οξύνειά του αλλά και τη σοβαρότητα με την οποία σχεδιάζει την υλοποίηση του οράματός του.

Όμως το σώμα δεν αποτελεί το κύριο μέλημα της εκπαίδευσης. Τόσο η μουσική όσο και η γυμναστική εξυπηρετούν τις «δύο αυτές ιδιότητες τῆς ψυχῆς, δηλ. τό θυμοειδές καί τή φιλοσοφική διάθεση καί ὄχι τήν ψυχή καί τό σῶμα. . . μέ τό σκοπό νά συνδυαστοῦν μεταξύ τους ἄλλοτε μέ ἔνταση καί ἄλλοτε μέ χαλάρωση, μέχρι τοῦ σημείου πού πρέπει»⁸⁵

Εμμένει ιδιαίτερα, στην αναγκαιότητα της μετρημένης και απλής ζωής των «φυλάκων». Με αυτόν τον τρόπο, υποστηρίζει, αποφεύγεται η ασωτία και η ακολασία. Έτσι, περιττεύουν οι ιατροί αλλά και οι δικαστές, αφού θα έχουν υγιή σώματα και δεν θα αρρωσταίνουν αφ' ενός, και αφ' ετέρου δεν θα διαπράττουν αδικήματα, λόγω της εγκράτειας και της αυτοπειθαρχίας τους. Για «φύλακες» προορίζονται οι καλύτεροι, αυτοί που είναι φρόνιμοι και φροντίζουν για την πόλη, επειδή την αγαπούν και επειδή θεωρούν το συμφέρον της πόλης και δικό τους.⁸⁶ «Τώρα, επειδή αυτοί πρέπει νά'ναι οί πιό καλύτεροι ἀπό τούς «φύλακες», δέν θά'ναι οί πιό κατάλληλοι γιά τή φύλαξη τῆς πόλεως; Καί φροντίζει κανείς πρό πάντων γι'αυτό πού ἀγαπάει . . .καί ἀγαπάει κανείς κυρίως ἐκεῖνο πού νομίζει ὅτι ἔχει μ'αυτόν τά ἴδια συμφέροντα, καί ὅτι ἂν ἐκεῖνο εἶναι εὐτυχισμένο θά'ναι καί αὐτός τό ἴδιο. Αὐτοί εἶναι οί κατάλληλοι». Προκειμένου να βεβαιωθούν ότι ὄντως οι καλύτεροι είναι αυτοί που

⁸⁴ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 233(403-404C)

⁸⁵ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 249(411 D-E). Σχετικά με το μέτρο και την αυτοπειθαρχία στην αγωγή, ως αποτέλεσμα της άσκησης που αποβλέπει στην αποφυγή της υπερβολής και των ακροτήτων Βλ. Ο. F. Bollnow, „*Το πνεύμα της άσκησης*, Εισαγωγή –Μετάφραση Ε. Θεοδωρακόπουλου, εκδόσεις «Δωδώνη», Αθήνα –Γιάννινα 1993, σ.33-35, 43, 47-49.

⁸⁶ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 251(412C- E).

τελικά αναλαμβάνουν τη φύλαξη της πόλης, κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσής τους πρέπει να ελέγχονται και να υποβάλλονται σε συνεχείς δοκιμασίες. Οι έλεγχοι και οι δοκιμασίες αυτές, αποσκοπούν στο να βεβαιώνονται και οι ίδιοι οι εκπαιδευόμενοι ότι βρίσκονται στο σωστό δρόμο, αλλά και η πολιτεία να επεμβαίνει διορθωτικά σε περιπτώσεις λαθών και ακόμα-ακόμα να απορρίπτει αυτούς που αποδεικνύεται ότι δεν είναι κατάλληλοι για το αξίωμα αυτό. Ήδη από την παιδική ηλικία πραγματοποιούνται έλεγχοι, οι οποίοι συνεχίζονται στην εφηβεία και φθάνουν μέχρι και την ενηλικίωσή τους. Όσοι αποδειχθούν ακέραιοι θα γίνουν «άρχοντες» και «φύλακες» της πόλης και θα τιμηθούν. Στο σημείο αυτό κάνει μία διάκριση ανάμεσα στους τέλειους «φύλακες», που θα είναι ικανοί να προστατέψουν την πόλη και από τους εξωτερικούς κινδύνους αλλά και από τους εσωτερικούς. Οι νεώτεροι απ' αυτούς θα γίνουν βοηθών των «αρχόντων» στις αποφάσεις τους. «Πρέπει λοιπόν τώρα να βρούμε αυτό που έλεγα πρό ολίγου, δηλαδή ποιό είναι αυτό που θα φυλάνε μέσα τους τή γνώμη, ότι πρέπει να κάνουν αυτό που νομίζουν ότι είναι ωφέλιμο να τό κάμουν για τήν πόλη. Αυτούς πρέπει να τούς παρακολουθούμε από τήν παιδική τους ηλικία, βάνοντας μπροστά στά μάτια τους πράξεις από τίς όποιες είναι εύκολο να λησμονήσουν τή γνώμη τους και να άπατηθούν. Έκεινον που θα ίδουμε ότι θυμάται πάντοτε τή γνώμη του και δέν παρασύρεται εύκολα, πρέπει να τόν εκλέγουμε για φύλακα, τούς άλλους, όχι. . . Δέν είναι λοιπόν πολύ λογικό, τούς φύλακες αυτούς να τούς λέμε τέλειους φύλακες και για τούς έξωτερικούς και για τούς έσωτερικούς έχθρους, ώστε ούτε οί έσωτερικοί να θελήσουν, ούτε οί έξωτερικοί να μπορέσουν να καταστρέφουν τήν πόλη, τούς δέ άλλους φύλακες, τούς νέους, να τούς λέμε παραστάτες και βοηθούς στις άποφάσεις τών αρχόντων;»⁸⁷

Ο Πλάτων προχωρεί ακόμα περισσότερο. Θεωρεί ότι οι «φύλακες» πρέπει να εκπαιδεύονται αλλά και να διαμένουν σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους, τα στρατόπεδα, που θα είναι κατάλληλα για την εκπαίδευση ανδρών και γυναικών γενναίων, δυνατών, πειθαρχημένων, μετρημένων, σωφρόνων, καλλιεργημένων, με λιτή και απέριττη ζωή, χωρίς χλιδή και ανέσεις, ετοιμοπόλεμων. Τέλος, οι «φύλακες» δεν πρέπει να έχουν κανένα περιουσιακό στοιχείο στην

⁸⁷ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 253(413 C- 414B).

κατοχή τους. Οι πολίτες θα τους εξασφαλίζουν την τροφή τους, ως μισθό για τις υπηρεσίες τους προς αυτούς. Μ'αυτόν τον τρόπο αποτρέπονται και οι ίδιοι από καταχρήσεις και εκτροπές αλλά και οι πολίτες προστατεύονται από ενδεχόμενες αδικίες σε βάρος τους από τους «φύλακες». Όλα αυτά τα μέτρα, τα οποία και θα θεσμοθετηθούν, πιστεύει ο Πλάτων, ότι θα εξασφαλίσουν την κοινωνική δικαιοσύνη, την ισορροπία δηλαδή ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες, ούτως ώστε να κατοχυρωθεί και η συνοχή όλων των δυνάμεων της πόλης, με απώτερο σκοπό την ευημερία της. «Ἄφοῦ βροῦν τό κατάλληλο στρατόπεδο. . .νά ἐτοιμάσουν τίς ἐγκαταστάσεις τους. . . . Οἱ ἐγκαταστάσεις θά γίνουν τέτοιες πού νά'ναι κατάλληλες καί γιά χειμῶνα καί γιά καλοκαίρι. . . .Κάθε μυαλωμένος λοιπόν θά'λεγε ὅτι, ἐκτός ἀπό τήν ἐκπαίδευση, πρέπει καί τά σπίτια καί ἡ ἄλλη τους περιουσία νά τακτοποιηθοῦν ἔτσι ὥστε μήτε οἱ φύλακες νά πάψουν νά εἶναι ἄριστοι, μήτε νά παρασυρθοῦν ὥστε νά βλάπτουν τούς ἄλλους. . . .Πρῶτα-πρῶτα, νά μήν ἔχη κανείς φύλακας καμμιᾶ δική του περιουσία, ἐκτός ἀπό τά ἀπολύτως ἀναγκαῖα. Ἐπειτα νά μήν ἔχη κανείς τους τέτοιο σπίτι καί τέτοια ἀποθήκη πού νά μή μπορῇ ὁ ὅποιοςδήποτε νά μπαίνει μέσα. . . .πρόφιμα θά παίρνουν ἀπό τούς ἄλλους πολῖτες ἀντί μισθό γιά τή φύλαξη πού θά τούς κάνουν καί τόσα, ὅσα ἔχουν ἀνάγκη ἄνθρωποι ἀθλητές στόν πόλεμο φρόνιμοι καί ἀντρεῖοι, ὥστε γιά ἕνα χρόνο μήτε νά τούς περισσεύη τίποτε μήτε νά τούς λείπη».⁸⁸

Με την αυστηρή αυτή πειθαρχία των «φυλάκων» επιδιώκει να εξασφαλίσει την ευτυχία της πόλης, το κοινό δηλαδή συμφέρον και όχι το συμφέρον μιας κοινωνικής ομάδας σε βάρος του συνολικού. Δεν ενδιαφέρει καθόλου η ευτυχία μιας κοινωνικής τάξης, η οποία με ευκολία και ως κάτι αυτονόητο, θυσιάζεται. Ακόμα περισσότερο, όταν πρόκειται για μια κοινωνική ομάδα της οποίας ο ρόλος είναι καθοριστικής σημασίας για την υπόσταση αυτή καθ'εαυτή της πόλης. Το συμφέρον της πόλης δεν είναι υπό διαπραγμάτευση σε καμία περίπτωση. Ειδικότερα οι «φύλακες» που έχουν ως καθήκον τους τη φροντίδα της πόλης, πρέπει πάση θυσία να αποτραπούν από το ενδεχόμενο να κάνουν κατάχρηση της δύναμής τους και να αδικήσουν τους πολίτες άμεσα ή έμμεσα, είτε ολιγορώντας για την έκταση και τα όρια της πόλης τους είτε αδιαφορώντας για την τήρηση των νόμων. «Θά εἰποῦμε λοιπόν ὅτι δέν θά'ναι καθόλου

⁸⁸ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 257-259(415E – 416E).

παράξενο, ἂν καί αὐτοί, ὅπως τούς ἕκαμα ἐγώ, εἶναι εὐτυχισμένοι, ἀλλά ἐμεῖς δέν ὀργανώνουμε τήν πόλη μέ τό σκοπό νά εἶναι ἐξαιρετικά εὐτυχισμένη μιά τάξη πολιτῶν, ἀλλά ὀλόκληρη ἡ πόλη. . . . Τώρα ὀμως, ὅπως νομίζουμε, ὀργανώνουμε τήν πόλη εὐτυχισμένη στό σύνολό της, καί ὀχι χωρισμένη σέ μέρη πού νά φροντίζουμε μόνο γιά τούς λίγους».⁸⁹

Ὅτι ἰσχύει γιά τήν ἐκπαίδευση καί τήν ἐπιλογή των ἀνδρῶν «φυλάκων», ἰσχύει καί γιά τις γυναῖκες «φύλακες», ὀπως φαίνεται στο Ε' Βιβλίό, ὀπου διατυπώνεται ἡ πρωτοποριακή γιά τήν ἐποχή ἀντίληψη ὀτι «οἱ ἄντρες καί οἱ γυναῖκες πρέπει νά κάνουν τά ἴδια ἔργα, ἐνῶ ἡ φύση τους εἶναι πολύ διαφορετική. . . . οἱ φύλακές μας καί οἱ γυναῖκες τους πρέπει νά ἔχουν ἴδιες ἀσχολίες. . . . καί στή γυναῖκα λοιπόν καί στόν ἄντρα ὑπάρχει ἡ ἴδια φυσική ἰκανότης γιά τή φύλαξη τῆς πόλεως, μέ μόνη τή διαφορά ὀτι εἶναι δυνατώτερη ἡ ἀσθενέστερη. . . . Αὐτοῦ τοῦ εἶδους λοιπόν γυναῖκες πρέπει νά ἐκλέγωμε γιά νά συγκατοικοῦν μέ τέτοιους ἄντρες καί νά συνεργάζονται μαζί τους στή φύλαξη τῆς πόλεως. . . καί δέν εἶναι ἀφύσικο νά ὀρίσωμε στίς γυναῖκες τῶν φυλάκων μουσική καί γυμναστική. . . . Ἄς γυμνώνονται λοιπόν οἱ γυναῖκες τῶν φυλάκων, ἀφοῦ θά ντυθοῦν τήν ἀρετή γιά ἔνδυμα, κί ἄς ἔχουν τόν πόλεμο καί τή φρούρηση τῆς πόλεως κοινά μέ τούς ἄντρες⁹⁰». Στο ἴδιο Βιβλίό της *Πολιτείας* του ο Πλάτων ἐκθέτει καί τή θέση του γιά τήν κοινοκτημοσύνη⁹¹ των γυναικῶν καί των παιδιῶν, γεγονός που, ἀν το δει κανείς μέ βάση τις σημερινές ἀντιλήψεις περί της ψυχολογίας του παιδιοῦ ἀλλά καί της αυτοδιαχείρισης του ἀτόμου, ἀν μἡ τι ἄλλο προβληματίζει.

⁸⁹ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εἰσαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ἀνδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 261-265(419^A-422B).

⁹⁰ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εἰσαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ἀνδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 347--353(453C-457B). Σχετικά μέ τήν ἰσοτιμία των γυναικῶν στο θέμα της ἐκπαίδευσης Βλ. Ἀναστασία Τσώνη, «Ἡ ἐννοία της Παιδείας στον Πλάτωνα καί τον Ἀριστοτέλη ὀς πρὸς τή συγκρότηση ἀναπτυγμένης κοινωνίας-Πὼς ἡ πολιτεία θα συμβάλλει σε μἡ «ἀκριβεστέραν παιδείαν» των νέων μέ στόχο τή γνώση της ἀρετῆς καί τήν ἐμπρακτὴ ἐφαρμογή της» σ. 1-17

⁹¹ Ἢδη στο Βιβλίό Ε' της *Πολιτείας* του ο Πλάτων, ἐκφράζει τήν ἀμφιβολία του γιά τήν ὀρθότητα καθὼς καί γιά τὸ ἐφικτό της ἀποψῆς του γιά τήν κοινοκτημοσύνη των γυναικῶν ἀλλά καί των παιδιῶν. Μάλιστα φαίνεται σοβαρά προβληματισμένος. Στους *Νόμους* του βελτιώνει τις ἀντιλήψεις του περί των γυναικῶν καί των παιδιῶν. Πρβλ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εἰσαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ἀνδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 339-341(449D-451C), (457C-E)

Δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει όμως, ότι ο Πλάτων επεδίωκε να εξασφαλίσει, κατά το ανθρωπίνως δυνατόν, την ευτυχία της πόλης του. Πίστευε λοιπόν, ίσως, ότι έπρεπε να ελέγξει ακόμα και τις γεννήσεις, που θα προέκυπταν από τις συννευρέσεις ανάμεσα σε άριστους, άνδρες και γυναίκες, εφαρμόζοντας ένα είδος ευγονικής. Με αυτόν τον τρόπο, θα προμήθευε την πόλη του με άριστο έμψυχο υλικό. Αυτό στη συνέχεια με την ανάλογη εκπαίδευση θα γινόταν κατάλληλο, ώστε να υλοποιήσει τα πολιτικά του σχέδια. Στην πραγματικότητα ήταν απόλυτα συνεπής με το όραμά του: τα πάντα στην υπηρεσία του κοινού συμφέροντος. Τα επί μέρους άτομα, ήταν απλώς μέσα, προς αυτήν την κατεύθυνση. Προσπαθούσε να διαμορφώσει τις συνθήκες εκείνες, κατά τις οποίες οι πολίτες θα συναινούσαν και θα εργάζονταν πρόθυμα για την πραγματοποίηση των πολιτικών του μεταρρυθμίσεων. Άλλωστε, μην ξεχνάμε, ότι ο Πλάτων, είχε και την εμπειρία της Σπάρτης, την οργάνωση της οποίας και θαύμαζε επειδή, κατά τη γνώμη του, διέθετε την τελειότερη νομοθεσία και το καλύτερο σύστημα διακυβέρνησης, το οποίο συνδύαζε τη βασιλεία με την αριστοκρατία, την ολιγαρχία με τη δημοκρατία με σωστό τρόπο⁹². Εκεί, επί αιώνες εφαρμοζόταν, πρόγραμμα ευγονικής, ελέγχου των συννευρέσεων και των γεννήσεων καθώς και στρατιωτική πειθαρχία, με αποτελέσματα εκπληκτικά για την πόλη της Σπάρτης για πολλούς αιώνες.

Γενικά εκτιμώντας, οι αντιλήψεις του Πλάτωνος στο σημείο όπου προτάσσει το συνολικό συμφέρον έναντι του συμφέροντος των λίγων, όπως συμβαίνει με τα αριστοκρατικά, τα ολιγαρχικά και φυσικά τα απολυταρχικά καθεστώτα, θυμίζουν εν πολλοίς τις σύγχρονες περί δημοκρατίας ιδέες. Η κύρια διαφορά τους συνίσταται στο ότι στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες δίνονται και κατοχυρώνονται και ατομικά δικαιώματα, πολλές φορές μέχρι του σημείου της ανατροπής της ισορροπίας, γεγονός που τελικά αποβαίνει καταστροφικό για το σύνολο. Βέβαια, κατά καιρούς ο Πλάτων κατηγορήθηκε ότι στην *Πολιτεία* του εισηγείται ένα αριστοκρατικό πολίτευμα, όπου την εξουσία θα την ασκούν οι άριστοι με τους επίσης άριστους βοηθούς τους ή ακόμα και έναν «απολυταρχισμό» ανάλογο με εκείνον των ολοκληρωτικών

⁹²Ιωάννου Στοβαίου, *Πολιτικά και Ηθικά Αποσπάσματα*,
ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-C119/464/3087,12364/

καθεστώτων⁹³. Το πολίτευμα, όμως, που εισηγείται στο ομώνυμο έργο του ο Πλάτων δεν έχει καμία σχέση με αυτό που οι σύγχρονοί του, αλλά και σημερινοί μελετητές εννοούν με τον όρο αυτόν. Ειδικότερα, οι τάξεις στις οποίες αυτός διακρίνει την κοινωνία της πόλης του, δεν διαιρούνται σύμφωνα με την καταγωγή τους, ούτε σύμφωνα με την οικονομική τους κατάσταση. Αντίθετα, η διάκριση πραγματοποιείται με βάση το αποτέλεσμα της επίδοσης στην εκπαίδευση, που παρέχεται εξίσου σε όλους τους πολίτες, σε συνδυασμό με τις φυσικές ικανότητες του καθενός. Και στο σημείο αυτό, αποδεικνύεται ο σεβασμός του προς όλους ανεξαιρέτα τους πολίτες, στους οποίους ενδιαφέρεται να προσφέρει κοινή, δημόσια παιδεία. Φυσικά, αναλαμβάνει να προωθήσει στα ανώτερα αξιώματα, τους εκλεκτούς, τους προικισμένους, τους οποίους στη συνέχεια επιφορτίζει με την υποχρέωση να φροντίζουν, μέσω της διοίκησης της πόλης, για το καλό των πολιτών, θυσιάζοντας μάλιστα το ίδιο συμφέρον. Πρόκειται επομένως, για ένα ιδιότυπο μοντέλο ουσιαστικού δημοκρατικού πολιτεύματος, όπου οι λίγοι-άριστοι, φροντίζουν και «υπηρετούν» τους πολλούς. Κάποιοι, εξ αφορμής της κατάργησης της ατομικής περιουσίας, όπως και της κοινοκτημοσύνης των γυναικών και των παιδιών, στην ιδανική πολιτεία του Πλάτωνος, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι το όραμα αυτό, αποτελεί πρόδρομο του κομμουνισμού. Πρόκειται όμως για εσφαλμένη προσέγγιση. Στην πλατωνική πολιτεία δεν λαμβάνεται υπ' όψιν καθόλου ο οικονομικός παράγων. Οι οικονομικές δραστηριότητες μάλιστα, θεωρούνται, ως το αποτέλεσμα της επικράτησης του επιθυμητικού επί των άλλων ψυχικών δυνάμεων, γεγονός που ευθύνεται για την κατάργηση της κοινωνικής δικαιοσύνης και την ανατροπή της ισορροπίας. Αντίθετα, στην κομμουνιστική πολιτεία τα πάντα ερμηνεύονται υπό το πρίσμα του οικονομικού παραγόντα. Επίσης στον κομμουνισμό έχουμε κατάργηση των κοινωνικών τάξεων, ως φαινομένου κοινωνικής αδικίας, οφειλομένου στις οικονομικές συνθήκες. Στον Πλάτωνα από την άλλη, έχουμε κοινωνικές ομάδες επί τη βάσει των φυσικών ικανοτήτων και της κοινής σε όλους εκπαίδευσης. Η κατάργηση της ατομικής περιουσίας στον Πλάτωνα, οφείλεται στο ότι η επιδίωξη απόκτησης υλικών αγαθών διαφθείρει την ψυχή του ανθρώπου και αποτελεί λόγο αντεκδικήσεων και συγκρούσεων

⁹³ Barrow, R (1975) *Plato, utilitarianism and education* London: Routledge & Kegan Paul, σ.2-3

ανάμεσα στους πολίτες. Άλλωστε η πλατωνική φιλοσοφία είναι καθαρά ιδεαλιστική και αποτελεί τον αντίποδα της κομμουνιστικής, που είναι καθαρά υλιστική. Ο Πλάτων αφορμάται από την εμπειρία, αλλά στοχεύει στο επέκεινα και στην υπέρβασή της, ενώ ο κομμουνισμός αρχίζει και τελειώνει με την πραγματικότητα, την οποία κατανοεί ως το αποτέλεσμα οικονομικο-κοινωνικών συσχετισμών. Τέλος, ο κομμουνισμός επιδιώκει να καταλάβει την εξουσία με τη βία και την επανάσταση, προκειμένου να επιβάλει τις κοινωνικοοικονομικές του μεταρρυθμίσεις. Η πραγματοποίηση της ιδανικής πολιτείας, σύμφωνα με τον Πλάτωνα, θα είναι το αποτέλεσμα της επικράτησης των κατάλληλων συνθηκών στη διαμόρφωση των οποίων θα παίξουν σημαντικό ρόλο η παιδεία και η φιλοσοφία.⁹⁴

«Φιλόσοφος – βασιλιάς»

Στα Βιβλία ΣΤ' και Ζ' γίνεται λόγος για τους άρχοντες και την εκπαίδευσή τους. Ειδικότερα στο Βιβλίο ΣΤ' περιγράφονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και οι αρετές που πρέπει να κοσμούν τον «φιλόσοφο – βασιλιά». Έτσι, «φιλόσοφοι είναι όσοι μπορούν να πλησιάσουν τό παντοτεινά αμετάβλητο. . . αγαπούν πάντα τή γνώση, πού θά τούς αποκαλύπτει τήν ουσία εκείνη, πού είναι παντοτεινή και δέν αλλάζει από τή γένεση και τή φθορά. . . πού είναι προικισμένοι μέ τήν αλήθεια . . . και δέν παραδέχονται μέ κανένα τρόπο θεληματικά τό ψεύδος αλλά τό μισοῦν. . . ὁ πραγματικός λοιπόν φίλος τῆς μαθήσεως, πρέπει ἀμέσως ἀπό νέος νά ἐπιθυμῆ ὅσο πιά πολύ μπορεῖ τήν αλήθεια . . . νά ἐπιδιώκη τήν ἡδονή τῆς ψυχῆς, αὐτῆς καθ' ἑαυτῆς καί ν' ἀποφεύγη τίς σωματικές ἡδονές ἐφ' ὅσον δέν εἶναι προσποιητός ἀλλά ἀληθινός φιλόσοφος. . . νά εἶναι σώφρων καί νά μὴν ἀγαπάη καθόλου τά χρήματα. . . νά μὴν εἶναι μικρολόγος, οὔτε ἀλαζονικός, οὔτε δειλός. . . ἀλλά ἐκ φύσεως μνημονικός, εὐκόλος στά μάθηση, μεγαλοπρεπής, χαριτωμένος, φίλος καί συγγενής τῆς ἀληθείας, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀνδρείας καί τῆς σωφροσύνης. . . Κι' ἂν οἱ τέτοιοι . . . τελειοποιηθοῦν μέ τήν παιδεία καί τήν πείρα τῆς ἡλικίας, δέν θά παρέδιδες μόνον σ' αὐτούς τή διοίκηση τῆς πόλεως;»⁹⁵ Επομένως οι άρχοντες έχουν ως κύριο γνώρισμά τους τη

⁹⁴ Κ. Δ. Γεωργούλη, *όπ.π*, σ.227-228

⁹⁵ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφρασις–σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 405-411(484B-487E). Το θέμα της θέας του Αγαθού από τον

δυνατότητα αναγωγής τους στο Αγαθό, στο Όν. Η κατάκτηση αυτή αποτελεί το τέλος μιας πολύχρονης εκπαιδευτικής πορείας και κυρίως της ενασχόλησής τους με τη Διαλεκτική, που είναι το δυσκολότερο μέρος της φιλοσοφίας. Οι κυριότερες αρετές τις οποίες πρέπει να διαθέτουν οι άρχοντες προκειμένου να είναι σε θέση να αναλάβουν τη διοίκηση της τέλειας πολιτείας είναι: η αναζήτηση της αλήθειας και η αποφυγή του ψεύδους, η εξάσκηση στην εγκράτεια και στο μέτρο, η αυστηρή πειθαρχία, η καλλιέργεια της σωφροσύνης, της ανδρείας, του ψυχικού μεγαλείου, η ευμάθεια, η μνήμη. Αντίθετα με τους σοφιστές, που μιμούνται τους πραγματικούς φιλοσόφους και διαφθείρουν τους νέους κολακεύοντάς τους, ο φιλόσοφος-άρχοντας οφείλει να μεταβάλει το «άντρεϊκελον» σε «θεοείκελον», «θεοειδές»⁹⁶. Οι «άρχοντες», οι οποίοι ουσιαστικά προέρχονται από τις τάξεις των «φυλάκων», είναι οι άριστοι από τους «φύλακες», έτσι όπως προκύπτει από τους συστηματικούς ελέγχους, στους οποίους υποβάλλονται. Βέβαια, είναι λιγιστοί και σπάνιοι αυτοί στους οποίους μπορεί να στηριχθεί η πόλη, επειδή είναι πολύ δύσκολο να συνυπάρξουν όλες οι απαιτούμενες αρετές για τη διοίκηση της πόλης, στο ίδιο πρόσωπο. «. . . Πρέπει αυτοί (οί άρχοντες) να δείχνουν πραγματική αγάπη για την πόλη και να δοκιμάζεται ή αγάπη τους αυτή και μέ ήδονές και μέ λύπες και να δείχνουν ακόμη πώς τή γνώμη τους δέν τήν λησμονούν μήτε μέσα σέ κόπους μήτε μέσα σέ φόβους μήτε μέσα σέ καμμιά άλλη δύσκολη κατάσταση. . . .τους άριστους φύλακες πρέπει να κατατάσσωμε στους φιλοσόφουςσκέψου όμως πόσο λίγους τέτοιους φυσικά, θά ἔχης, γιατί σπανίως συμβαίνει ὥστε ὅλες οἱ ιδιότητες τοῦ χαρακτήρος πού ὠρίσαμε προηγουμένως ὅτι πρέπει νά'χουν αυτοί, νά παρουσιάζονται ἑνωμένες στό αυτό πρόσωπο»⁹⁷. Αυτοί, οι λιγιστοί, εκλεκτοί, που πληρούν τις προϋποθέσεις ώστε να αναλάβουν τη διοίκηση της πόλης, εκτός της εκπαίδευσης την οποία είχαν πάρει έως και τη στιγμή που βρίσκονταν στην τάξη των «φυλάκων», πρέπει να παρακολουθήσουν επί πλέον και το «ταιριαστό» γι'αυτούς μάθημα, το

πραγματικό φιλόσοφο-άρχοντα, το εξετάζει ο Πλάτων και στο «Φαίδρο» (246 E -247D), όπως και στο «Συμπόσιο»(210-212 A).

⁹⁶ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Αρχαίον κείμενον μετάφρασις-σημειώσεις, Φιλ. Παππά, τόμ. Ε', Βιβλιοθήκη Παπύρου, Έν Αθήναις 1959, σ. 443(501B).

⁹⁷ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Αρχαίον κείμενον μετάφρασις-σημειώσεις, Φιλ. Παππά, τόμ. Ε', σ. 447(503 A-E).

«μέγιστο» μάθημα. Πρόκειται για την «ιδέα τοῦ ἀγαθοῦ, καί ὅτι μέ τό νά τή χρησιμοποιοῦν αὐτή, ἡ δικαιοσύνη καί οἱ ἄλλες ἀρετές γίνονται χρήσιμες καί ὠφέλιμες»⁹⁸. Το «ταιριαστό» αὐτό καί «μέγιστο» μάθημα στο οποίο αναφέρεται ἐδῶ ο Πλάτων εἶναι προφανῶς ἡ διαλεκτική.⁹⁹ Ὅπως ἔχουμε ἤδη αναφέρει στο οἰκεῖο κεφάλαιο, περί διαλεκτικῆς, ο Πλάτων δίνει διάφορους ορισμούς, σχετικά. Κατ' ἀρχήν, ὅπως φαίνεται ἐδῶ, ἡ διαλεκτική ταυτίζεται με τήν ἰδέα τοῦ Ἀγαθοῦ, ἀπό το οποίο παίρνουν υπόσταση ὅλες οἱ ἀρετές. Στη συνέχεια διευκρινίζεται, ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ Ἀγαθοῦ ἐπί πλέον εἶναι «αὐτό πού παρέχει τήν ἀλήθεια στά γινωσκόμενα καί δίνει στήν ψυχή τή δύναμη νά γνωρίζη, βάλει στό νοῦ σου ἀκόμα πῶς αὐτή ἡ ἰδέα εἶναι αἰτία τῆς ἐπιστήμης καί τῆς ἀληθείας, τόσο ὅσο αὐτές εἶναι ἀντικείμενα τῆς γνώσεως. . . ἡ ἐπιστήμη καί ἡ ἀλήθεια, εἶναι κάτι παρόμοιο μέ τό ἀγαθό, δέν εἶναι ὅμως σωστό νά πιστεύη (κανείς) ὅτι εἴτε τό ἕνα εἴτε τό ἄλλο ταυτίζεται μέ τό ἀγαθό, ἀλλά νά νομίζη πῶς ἡ φύση τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι πολύ μεγαλυτέρας ἀξίας»¹⁰⁰. Το Ἀγαθό ἐπομένως, σύμφωνα με τή διευκρίνιση αὐτή, ἀποτελεῖ ἀφετηρία καί κίνητρο γιά τήν ἐπιστήμη καί τήν ἀλήθεια. Δέν ταυτίζεται ὅμως με αὐτά . Ἀντίθετα τα υπερβαίνει κατά πολύ. Προχωρώντας ἀκόμη περισσότερο στη διερεύνηση τῆς διαλεκτικῆς καταλήγει, ὅτι εἶναι ἡ μέθοδος, κατά τήν ὁποία «ὁ καθαρὸς λόγος ἔρχεται σέ ἐπαφή, . . . χωρίς νά παίρνη τίς ὑποθέσεις ὡς ἀρχές, (ὅπως συμβαίνει μέ ὅσους ἀσχολοῦνται μέ τή γεωμετρία, δηλ. τήν ἀριθμητική, τή γεωμετρία, τή στερεομετρία, τήν ἀστρονομία καί τήν ἀρμονική) ἀλλ' ὡς πραγματικές ὑποθέσεις, ὡς στηρίγματα τρόπον τινά καί ὡς σημεῖα ἐκκινήσεως, γιά νά ἀνυψωθῆ στήν χωρίς ὑποθέσεις ἀρχή τοῦ παντός. ἅμα ἔλθη σέ ἐπαφή μέ τήν ἀρχή αὐτή, στηριζόμενος σέ κείνα πού ἐξαρτῶνται ἀπό ἐκείνη, κατεβαίνει ἕως τό τελευταῖο συμπέρασμα χωρίς νά μεταχειρισθῆ ἀπολύτως κανένα αἰσθητό, ἀλλά μόνο τά καθαυτά εἶδη καί διά μέσου αὐτῶν βαδίζοντας εἰς

⁹⁸ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Ἀρχαῖον κείμενον μετάφρασις-σημειώσεις, Φιλ. Παππά, τόμ. Ε', σ. 451(504 D-505 B).

⁹⁹ Πλάτων, *Πολιτεία Α-Β (περί δικαίου)*, Βιβλίο Πρῶτο –Δεύτερο, μετάφραση Δ. Γ. Κολοκόντες, Ζωή Γκρουμούτη, Ἐποπτεία μετάφρασης Β. Γ. Μανδηλαράς, Εἰσαγωγή – Σημειώσεις Δ. Γ. Κολοκόντες Κάκτος 1992, σ.13.

¹⁰⁰ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Ἀρχαῖον κείμενον μετάφρασις-σημειώσεις, Φιλ. Παππά, τόμ. Ε', σ. 459-461(509 Α-Β).

ἄλλα καθαυτὸ εἶδη καταλήγει πάλι σέ καθαυτὸ εἶδη»¹⁰¹. Ἡ διαλεκτικὴ ἔτσι γίνεται ἡ μέθοδος που ἀναιρεῖ τις υποθέσεις τῆς ἐπιστήμης για νὰ καταλήξει στὴν ὑπαρξὴ τῆς μίας καὶ μόνῃς ἀρχῆς ἀντίθετα ἀπ'ὅ,τι συμβαίνει με τὰ μαθηματικά που στηρίζονται σε ἀναπόδευκτες ἀρχές. Τέλος, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων τονίζει ἀπερίφραστα καὶ με βεβαιότητα «ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ παραδεχθῶ, πῶς τὸ μάθημα πού κάνει τὴν ψυχὴ νὰ βλέπῃ πρὸς τὰ ἄνω, εἶναι κανένα ἄλλο παρὰ μόνο ἐκεῖνο πού ἀσχολεῖται μέ τὸ ὄν καὶ τὸ ἀόρατο, ἂν τώρα ἐπιχειρῇ κανεὶς νὰ μάθῃ κάτι ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ πράγματα κοιτάζοντας πρὸς τὰ ἐπάνω μέ τὸ στόμα ἀνοιχτό ἢ πρὸς τὰ κάτω μέ τὸ στόμα κλειστό, λέγω ὅτι αὐτὸς δὲν θὰ μάθῃ ποτέ του τίποτε, γιατί κανένα πρᾶγμα ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ δὲν περιέχει ἐπιστήμη, ἢ ψυχὴ του δὲν βλέπει πρὸς τὰ ἄνω, ἀλλὰ πρὸς τὰ κάτω, καὶ στὴν περίπτωση ἀκόμα πού προσπαθεῖ νὰ μάθῃ κολυμπώντας ἀνάσκελα στὴ γῆ ἢ στὴ θάλασσα»¹⁰². Στὴν περίπτωση λοιπὸν αὐτὴ ἡ «διαλεκτικὴ» εἶναι ἡ ἀνοδικὴ πορεία τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ «ὄντως ὄν». Παράλληλα ὁμως ἡ διαλεκτικὴ ξεπερνᾷ ὅλες τις ἐπιστήμες. Εἶναι ἡ ἐπιστὴμη τῶν ἐπιστημῶν. Εἶναι ἡ πορεία τῆς ψυχῆς που δια τοῦ λόγου φθάνει στὴν οὐσία τῶν ὄντων, τὸ Ἀγαθόν. «.....γιατί, ἀσφαλῶς, δὲν σοῦ φαίνονται πῶς εἶναι διαλεκτικοὶ ὅσοι εἶναι ἱκανοὶ σ'αὐτές τις ἐπιστήμες (ἀριθμητικὴ, γεωμετρία, στερεομετρία, ἀστρονομία, ἀρμονία)–Ὅχι μὰ τὸ Δία, ἐκτός ἐλαχίστων ἀπὸ ὅσους ἐγὼ συνήνητησα.....πιστεύεις ὅτι ὅσοι δὲν μποροῦν νὰ δώσουν καὶ νὰ δεχθοῦν ἀποκρίσεις, θὰ μάθουν ποτέ τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα πού λέμε ἐμεῖς πῶς πρέπει νὰ μάθουν;Δὲν εἶναι λοιπὸν αὐτὴ ἡ μελωδία τὸ ἔργο πού φέρνει σέ πέρας ἢ διαλεκτικὴ; . . Ἐτσι καὶ ἅμα κανεὶς προσπαθεῖ μέ τὴ διαλεκτικὴ, χωρὶς νὰ χρησιμοποιοῦσιν καμμιά αἴσθησι, νὰ ὀρμᾷ στὴ γνῶσι τῆς οὐσίας τοῦ κάθε πράγματος, μέ μοναδικὸ στήριγμα τὸ λόγο, καὶ δὲν σταματῆσιν προτοῦ μέ τὴν ἴδια τὴ νόση κατανόηση αὐτό πού εἶναι καθ'αὐτό ἀγαθόν. . .αὐτὴν τὴν πορεία δὲν τὴν ὀνομάζεις διαλεκτικὴ;»¹⁰³ Τέλος στο Βιβλίον Ζ', 534D- E καὶ 535 A, κλείνει τὸ θέμα περὶ τῶν μαθημάτων που εἶναι κατάλληλα για τὴν ἐκπαίδευσι τῶν

¹⁰¹ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Ἀρχαῖον κείμενον μετὰφρασις–σημειώσεις, Φιλ. Παππά, τόμ. Ε', σ. 463-467(510 -511^E).

¹⁰² Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Ἀρχαῖον κείμενον μετὰφρασις–σημειώσεις, Φιλ. Παππά, τόμ. Ε', σ. 500 (529C).

¹⁰³ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Ἀρχαῖον κείμενον μετὰφρασις–σημειώσεις, Φιλ. Παππά, τόμ. ΣΤ', Βιβλιοθήκη Παπύρου, Ἐν Ἀθήναις 1948 σ. 511(532 A-B).

αρχόντων, αλλά και της διαλεκτικής, επαναλαμβάνοντας ότι η διαλεκτική είναι το επιστέγασμα όλων των μαθημάτων. «Θά ἐπιβάλω μέ νόμο νά ἐπιδοθοῦν στήν παιδεία ἐκείνη, διά τῆς ὁποίας θά γίνουν ἱκανοί νά ἐρωτοῦν καί νά ἀποκρίνωνται ἐπιστημονικώτατα. . . ἡ διαλεκτική εἶναι, τρόπον τινά, τό ἐπιστέγασμα ὅλων τῶν μαθημάτων καί δέν εἶναι σωστό νά τοποθετηθῆ ἐπάνω ἀπ' αὐτή κανένα ἄλλο μάθημα, ἀλλ' ἔτελείωσε πιά τό ζήτημα τῶν μαθημάτων».¹⁰⁴ Κατάλληλοι ὁμως για το «ἐπιστέγασμα ὅλων τῶν μαθημάτων» τη «διαλεκτική» δηλαδή, είναι οι λιγοστοί εκείνοι νέοι που έχουν τη φυσική προδιάθεση σε συνδυασμό με την ανάλογη προετοιμασία και προπαρασκευή. Τέτοιοι θεωρούνται οι νέοι εκείνοι, που κατόπιν ελέγχου διαπιστώνεται ότι έχουν χαρακτήρα σταθερό, εμπνέουν σεβασμό, έχουν σοβαρότητα, είναι ανδρείοι και όσο γίνεται πιο όμορφοι. Ὅσον αφορά την ομορφιά, αναφέρεται τόσο στην εξωτερική εμφάνιση, που θα την φροντίζουν με τη γυμναστική, όσο και στην ψυχική ομορφιά, που θα αποδεικνύεται από την ευγένεια και το ἦθος τους. Εκτός ὁμως ἀπό αὐτά τα φυσικά προτερήματα, πρέπει ταυτόχρονα να διακρίνονται και για την ικανότητά τους να μαθαίνουν με ευκολία ἀκόμα και τα δύσκολα μαθήματα, να ἔχουν καλή μνήμη, δυνατή θέληση, φιλοπονία, τόσο ως προς τις σωματικές δοκιμασίες ὅσο και ως προς τις πνευματικές. Ὡς προς τις ἀρετές της σωφροσύνης, της ἀνδρείας, της μεγαλοψυχίας και γενικά ὅλων ἐκείνων των ἀρετῶν που πρέπει να κοσμούν τους ἀρχοντες της ἰδανικῆς πολιτείας, εἶναι ἀνάγκη να γίνεται ἐξονυχιστικός ἐλέγχος, προκειμένου να διαπιστωθεῖ αν εἶναι αυθεντικές και γνήσιες ἢ ἐπιφανειακές. «Θυμᾶσαι λοιπόν τήν προηγούμενη ἐκλογή τῶν ἀρχόντων, τί λογιῆς ἀνθρώπους ἐκλέξαμε;. . . πρέπει νά ἐκλέξουμε ἀνθρώπους μέ χαρακτήρα σάν ἐκείνους, πρέπει δηλαδή νά προτιμᾶμε τοὺς σταθερωτάτους καί ἀνδρειοτάτους καί ὅσο τό δυνατόν ὠραιοτάτους. . . ὄχι μόνον εὐγενεῖς κατά τό ἦθος και ἀνδροπρεπεῖς, ἀλλά . . . νά ἔχουν ταχυτάτη ἀντίληψη γιά τά μαθήματα καί εὐκολία στή μάθηση, . . . μέ καλή μνήμη, μέ θέληση ἀκατανίκητη καί μέ ἀγάπη σέ κάθε ἐργασία. . . καί γνήσιους καί ὄχι νόθους ὡς πρὸς τίς ἀρετές»¹⁰⁵. Οἱ ἀρχοντες, ὅπως και οἱ πολῖτες των ἄλλων δύο κοινωνικῶν τάξεων, ἔχουν περάσει ἀπό ὅλα τα

¹⁰⁴ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Αρχαίον κείμενον μετάφρασις-σημειώσεις, Φιλ. Παππά, τόμ. ΣΤ', σ. 517(534D- C - 535 A-B).

¹⁰⁵ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Αρχαίον κείμενον μετάφρασις-σημειώσεις, Φιλ. Παππά, τόμ. ΣΤ', σ. 517-519(535A - 536B).

στάδια της κοινής για τους πολίτες εκπαίδευσης που άρχισε ήδη από την νηπιακή-παιδική ηλικία. Ειδικότερα έχουν εκπαιδευτεί στην αριθμητική, τη γεωμετρία, τη γυμναστική, τη μουσική, όπως όλα τα παιδιά της ηλικίας τους. Αξιοσημείωτη και πρωτοποριακή για την εποχή του, είναι η υπόδειξη του Πλάτωνος ως προς τον τρόπο, τη μέθοδο διδασκαλίας των διαφόρων μαθημάτων προς τα παιδιά. Αποτρέπει από τη χρήση βίας κατά τη διδασκαλία. Το επιχείρημα το οποίο χρησιμοποιεί για να πείσει είναι ότι ο φόβος καλλιεργεί δουλικό φρόνημα στα παιδιά, ενώ ούτε το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, δηλαδή η γνώση επιτυγχάνεται με αυτόν τον τρόπο. Αντίθετα, όπως επισημαίνει, μέσω του παιχνιδιού αναδεικνύονται αβίαστα οι κλίσεις και οι δεξιότητές τους. Εκτός, όμως από τις επιδόσεις τους στα μαθήματα, τα παιδιά, είναι ανάγκη να ελέγχονται και για την τόλμη και το θάρρος τους στο πεδίο της μάχης. Η δοκιμασία αυτή πρέπει να γίνεται όταν οι νέοι είναι γύρω στην ηλικία των είκοσι ετών, μετά το πέρας της στρατιωτικής τους θητείας, που διαρκούσε δύο ή τρία, σύμφωνα με τον Πλάτωνα, χρόνια. Γινόταν έτσι, τότε, μια πρώτη επιλογή και καταγραφή των καλύτερων, μέχρι εκείνο το στάδιο εκπαίδευσης, όσων δηλαδή ήταν ικανοί να προχωρήσουν στο επόμενο στάδιο. «Τά μαθήματα λοιπόν τῆς ἀριθμητικῆς, τῆς γεωμετρίας καί ὅλης τῆς προσπαθείας, πού πρέπει νά διδαχθοῦν σάν προπαρασκευή τῆς διαλεκτικῆς, πρέπει νά τά παρέχουμε, ὅταν εἶναι παιδιά, μέ τέτοιον τρόπο διδασκαλίας, πού νά μή μοιάζη μέ ἀναγκαστική μάθηση.....γιατί, ὁ ἐλεύθερος ἄνθρωπος δέν πρέπει νά μαθαίνει κανένα μάθημα μέ δουλική βία. . .γιατί στήν ψυχή δέν μένει κανένα μάθημα μόνιμο ἄμα τό μάθη μέ τή βία.Νά μήν ἀνατρέφης λοιπόν τά παιδιά, χρησιμοποιώντας τή βία γιά νά μάθουν, ἀλλά τά παιχνίδια γιά νά εἶσαι σέ θέση νά καταλάβης καλύτερα τή φυσική κλίση τοῦ καθενός. . . Ὅποιος φαίνεται πάντοτε ὁ τολμηρότατος σέ ὅλα αὐτά (στόν πόλεμο). . .πρέπει νά καταγραφῆ ξεχωριστά. . .ὅταν τελειώνουν τά ὑποχρεωτικά γυμνάσια. . .κατά τή χρονική αὐτή περίοδο, εἴτε δύο χρόνια διαρκέση εἴτε τρία».¹⁰⁶

Προορισμένοι να διδαχθούν τη διαλεκτική είναι τελικά αυτοί που θα διακριθούν στα είκοσί τους περίπου, σε όλες τις δοκιμασίες. Αυτοί στη συνέχεια θα ξανα- διδαχθούν όλα τα μαθήματα που διδάχθηκαν στην παιδική τους ηλικία, αλλά σε βάθος τώρα πια και κατανοώντας την

¹⁰⁶ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Αρχαίον κείμενον μετάφρασις-σημειώσεις, Φιλ. Παππά, τόμ. ΣΤ', σ. 521(536D – 537 B).

ενότητα της γνώσεως. Μόνο αυτοί που γνωρίζουν εξίσου σε άριστο βαθμό όλες τις επιστήμες, μπορούν να είναι διαλεκτικοί. Αυτοί δηλαδή που θα διαπιστωθεί, μετά από δοκιμασίες, ότι είναι άριστοι στα μαθήματα, στον πόλεμο και γενικά σε όλες τους τις υποχρεώσεις, αυτοί, όταν συμπληρώσουν τα τριάντα τους, θα αναλάβουν μεγαλύτερα αξιώματα. Τώρα πια, οι νέοι αυτοί, θα ελέγχονται με τη διαλεκτική, έτσι ώστε να ξεχωρίσουν αυτούς που μπορούν να αναχθούν στο «ον», υπερβαίνοντας τις αισθήσεις. «Όσοι από τούς εικοσαετείς κατεγράφησαν ξεχωριστά σάν ἐξαιρετικοί θά τιμηθούν περισσότερο από τούς ἄλλους, καί τά μαθήματα πού ἔμαθαν ἀνακατωμένα στήν παιδική τους ηλικία πρέπει νά ἀνασυνταχθούν γί' αὐτούς καί νά τούς δοθοῦν σάν σύνολο, κατά τρόπον ὥστε νά κατανοήσουν τήν οἰκειότητα πού ἔχουν οἱ ἐπιστήμες μεταξύ τους καί μέ τή φύση τοῦ ὄντος. . . Ἐἶναι ταυτοχρόνως ἀσφαλέστατο κριτήριον γιά τό ποιά φύση εἶναι διαλεκτική καί ποιά δέν εἶναι. . . ὅσοι μεταξύ αὐτῶν φανοῦν τέτοιοι πρό πάντων δηλαδή σταθεροί στά μαθήματα, σταθεροί στόν πόλεμο καί στίς ἄλλες νόμιμες ὑποχρεώσεις, ὅταν συμπληρώσουν τά τριάντα τους χρόνια, νά τούς ξεχωρίσης ἀπό τούς ἐκλεκτούς καί νά τούς ἀνεβάσης σέ μεγαλύτερα ἀξιώματα καί νά προσέχης, δοκιμάζοντάς τους μέ τή δύναμη τῆς διαλεκτικῆς, ποιός εἶναι ἰκανός, χωρίς τή βοήθεια τῶν αἰσθήσεων νά βαδίζει μέ τή βοήθεια μόνο τῆς ἀλήθειας πρὸς τό καθ'αὐτό ὄν».¹⁰⁷ Σε καμία περίπτωση δεν προσφέρεται η διαλεκτική σε άτομα νεαρῆς ηλικίας, επειδή δεν ἔχουν τήν ωριμότητα νά τήν χρησιμοποιήσουν σωστά. Αντίθετα θα κάνουν κατάχρηση τῆς δύναμης που θα ἀποκτήσουν ἀπό αὐτήν καί θα προσπαθοῦν νά εντυπωσιάσουν καί νά παίξουν, με ἀποτέλεσμα τελικά καί οἱ ἴδιοι νά χάσουν τήν ἐμπιστοσύνη τους σ'αὐτήν ἀλλά καί στη φιλοσοφία. Δεν μπορεῖ νά προσφέρεται στον πρῶτο τυχόντα νέο ἀλλά σε ὠριμους ἀνθρώπους ηλικίας τριάντα ἐτῶν τουλάχιστον, γιατί τότε οἱ ἀνθρώποι εἶναι κόσμιοι, μετρημένοι καί σταθεροί. Ο χρόνος σπουδῆς τῆς διαλεκτικῆς προσδιορίζεται στα πέντε χρόνια. Ὑστερα ἀπό αὐτό το στάδιο σπουδῶν πάνω στη διαλεκτική, πρέπει νά αναλάβουν ἀξιώματα. Μετά ἀπό δεκαπενταετή δοκιμασία, σε ηλικία πενήντα ἐτῶν, καί ἀφού ἀρίστευσαν σε ὅλα, θα τους ἐπιβληθεῖ νά αναλάβουν τὰ ἡνία τῆς πόλης, ως καθήκον, ὄχι ως τιμητική διάκριση. Αυτοί ἀφού ἀντικρύσουν τὸ Ἀγαθὸ θα δεχθούν

¹⁰⁷ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Αρχαίον κείμενον μετάφρασις-σημειώσεις, Φιλ. Παππά, τόμ. ΣΤ', σ. 523(537C –E).

αναγκαστικά να ρυθμίσουν τα της πόλεως, ασχολούμενοι με τη φιλοσοφία στον περισσότερο χρόνο τους και ετοιμάζοντας και άλλους πολίτες, ώστε να τους διαδεχθούν. Όλα αυτά βέβαια ισχύουν και για όσες από τις γυναίκες διακριθούν και κριθούν άξιες να γίνουν άρχοντες της πόλης. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές στην πόλη μπορεί να είναι δύσκολες, όπως ο ίδιος ο Πλάτων παραδέχεται. Υπάρχει όμως δυνατότητα να εφαρμοστούν. Αρκεί να βρεθούν ένας ή περισσότεροι αληθινοί φιλόσοφοι. Αυτοί θα πρέπει να περιφρονήσουν τις τιμές και να αγωνιστούν για να επιβάλουν τη δικαιοσύνη και να οργανώσουν την πόλη, απομακρύνοντας απ' αυτήν τους ανεπιθύμητους. Στη συνέχεια θα παραλάβουν τα παιδιά τους ώστε να τα εκπαιδεύσει η πόλη κατάλληλα και σύμφωνα με τα ήθη και τους δικούς της νόμους. «.νά μή δοκιμάζουν καθόλου τή διαλεκτική ὅσον καιρό εἶναι στή νεανική τους ἡλικία. . γιὰτί ἄμα γιά πρώτη φορὰ δοκιμάσουν τή διαλεκτική, κάνουν κατάχρηση καί παιχνιδιάρίζουν μ'αὐτή, τή χρησιμοποιοῦν γιά νά φέρουν ἀντιρρήσεις. . ὅταν λοιπόν αὐτοί ἐλέγξουν πολλούς καί ἐλεγχθοῦν ἀπό πολλούς. . φτάνουν νά μήν πιστεύουν τίποτε ἀπό ὅσα προτήτερα ἐπίστευαν, ἀπ'αὐτά λοιπόν καί αὐτοί οἱ ἴδιοι καί μαζί τους ὀλόκληρη ἡ φιλοσοφία ἔχουν πέσει στήν κατακραυγή τῆς κοινῆς γνώμης. . Ἐκεῖνος ὅμως πού εἶναι σέ ὠριμότερη ἡλικία, δέν θά θελήσει ποτέ νά παραδοθῆ σέ μιά τέτοια μανία, θά . . ἐφαρμόζη πραγματικά τή διαλεκτική . . ἐκεῖνοι πού θά τοῦς μεταδώσει κανεῖς τή διαλεκτική πρέπει νά εἶναι . . κόσμιοι καί σταθεροί. . γιά τή σπουδή τῆς διαλεκτικῆς, ἐάν ἐπιμεῖνη κανεῖς συστηματικά . . βάλει πέντε χρόνια. ὕστερα νά τοῦς ἀναγκάσει νά ἀναλάβουν ὅλα τά ἀξιώματα. . καί σ'αὐτά ἀκόμη τά ἀξιώματα θά δοκιμαστοῦν . . δεκαπέντε χρόνια. . ὅταν γίνουν πενήντα ἐτῶν ὅσοι ἐσώθηκαν καί ἀρίστευσαν καθ' ὅλα. . νά τοῦς ἀναγκάσουμε νά λαβαίνουν μέρος στήν πολιτική ζωή καί ἄρχοντες νά γίνονταιγιὰ τό συμφέρον τῆς πόλεως, ὄχι σάν καμμιά τιμητική διάκριση ἀλλά σάν ἐπιτακτικό καθῆκον. . καί τοιοῦτοτρόπως ἀφοῦ μορφώσουν καί ἄλλους πολῖτες τέτοιους καί τοῦς ἀφήσουν στό πόδι τους . . θά φύγουν. . μή νομίσης ὅτι ὅσα εἶπα ἀφοροῦν περισσότερο τοῦς ἄντρες ἀπό τίς γυναῖκες, ὅσες ἀπ'αὐτές φανερωθοῦν πῶς εἶναι ἐκ φύσεως ἱκανές....».¹⁰⁸

-Εκτροπές του ιδανικού πολιτικού συστήματος

¹⁰⁸ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Αρχαίον κείμενον μετάφρασις-σημειώσεις, Φιλ. Παππά, τόμ. ΣΤ', σ. 529-531(540 A-E, 541 A-B).

Η ιδανική πολιτεία του Πλάτωνος, όπως είδαμε, διαιρείται σε τρεις κοινωνικές τάξεις, κατ'αναλογία της τριμερούς διαίρεσης της ψυχής. Έτσι, η τάξη των «ἀρχόντων» που βρίσκεται στην κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας, αντιστοιχεί στο λογιστικό της ψυχής. Αυτοί καλλιεργούν την αρετή της σοφίας και της σωφροσύνης. Η αμέσως επόμενη, αλλά νευραλγικής σημασίας στον κοινωνικό ιστό ομάδα, οι «φύλακες», αντιστοιχούν στο θυμοειδές της ψυχής και καλλιεργούν την αρετή της ανδρείας. Τέλος, οι «δημιουργοί», που αποτελούν την ομάδα εκείνη, τα μέλη της οποίας δεν διακρίνονται για την ιδιαίτερη φυσική τους ικανότητα σε κανέναν τομέα, και αντιστοιχούν στο επιθυμητικό της ψυχής μέρος. Είναι οι άνθρωποι των επιθυμιών, του ενστίκτου. Αυτοί επιδίδονται στην άσκηση των διαφόρων τεχνών και του εμπορίου, ενώ προμηθεύουν στις άλλες δύο ομάδες τα απαραίτητα για να ζήσουν. Η σχέση που διέπει, τόσο τα τρία μέρη της ψυχής, όσο και τις τρεις κοινωνικές τάξεις στην ιδανική πολιτεία, είναι η αρμονία και η ισορροπία, ο συνδυασμός των τριών δυνάμεων: της γνώσης, της δυνάμεως και της επιθυμίας. Επικρατεί δηλαδή η «δικαιοσύνη», όπως χαρακτηριστικά λέει ο Πλάτων. Αυτή εξασφαλίζει και στα τρία μέρη της ψυχής, αλλά και στις τρεις κοινωνικές ομάδες, την αρμονική συνύπαρξη. Τους επιβάλλει να επιτελούν αποκλειστικά το έργο τους, χωρίς να υπερβαίνουν τα όριά τους. Απαραίτητη βέβαια προϋπόθεση για την επικράτηση αυτής της δικαιοσύνης που συμβάλλει στην κοινωνική συνοχή είναι, η σωστά προσανατολισμένη παιδεία και το κατάλληλο εκπαιδευτικό σύστημα που θα υποστηρίζει τα ιδανικά της.

Στις μέρες όμως του Πλάτωνος, τόσο στη ζωή των επιμέρους ατόμων, όσο και στην οργάνωση της κοινωνικής ζωής, μέσα από τα σύγχρονα προς αυτόν πολιτικά συστήματα, παρατηρείται ανατροπή της ισορροπίας και της αρμονίας. Επικρατεί η αδικία, κατά τον Πλάτωνα, που οφείλεται στην απουσία υγιούς παιδείας και ανάλογου εκπαιδευτικού συστήματος.

Υπάρχει λοιπόν, η ιδανική πολιτεία, η πόλη των «φιλοσόφων», έτσι όπως την οραματίζεται ο Πλάτωνας. Το κύριο χαρακτηριστικό της είναι η επικράτηση της δικαιοσύνης και του δίκαιου ανθρώπου και άρα της ευτυχίας, σύμφωνα με την περιγραφή του στα βιβλία Ε'-Ζ'. Σε αντιδιαστολή της πόλης αυτής των «φιλοσόφων», υπάρχει και εκείνη όπου επικρατεί ο άδικος άνθρωπος και επομένως κυριαρχεί η αδικία και η

δυστυχία, όπως περιγράφονται στα βιβλία Β'-Δ' καθώς και Η'. Στην περίπτωση αυτή πρόκειται για εκτροπή του κράτους δικαίου σε κράτος αδικίας και ανισορροπίας. Αυτό γίνεται εμφανές, κατά τον Πλάτωνα, με την επικράτηση των τεσσάρων γνωστών πολιτευμάτων, τα οποία και περιγράφει. «έάν ή πόλη πού παρουσίασες ήταν όρθή, όλες οί άλλες θά ήταν έλαττωματικές. . . Ως πρός τίς υπόλοιπες πολιτείες έλεγε, . . . ότι υπάρχουν τέσσερα είδη . . . πρώτη αυτή πού έπαινεϊται από τούς πολλούς, δηλαδή ή Κρητική καί ή Λακωνική (τιμοκρατία ή τιμαρχία), δεύτερη αυτή πού όνομάζεται όλιγαρχία, ύστερα απ'αυτή ή αντίθετή της δημοκρατία καί ή τέταρτη, πού είναι καί τό χειρίστο νόσημα για μία πόλη, είναι ή εύγενέστατη τυραννία»¹⁰⁹. Τα τέσσερα αυτά πολιτεύματα, οι «φαύλες πολιτείες», δεν μπορούν να επιβιώσουν, λόγω της διασάλευσης της εσωτερικής αρμονίας και ισορροπίας. Καταλύεται η δικαιοσύνη που συνέχει τα μέρη της ψυχής του ανθρώπου, οπότε αναμιγνύονται το χρυσό, το αργυρό και το χάλκινο γένος και οι άνθρωποι γίνονται άδικοι και άρα φαύλοι. Η επικράτηση των φαύλων ανθρώπων στην κοινωνία καταλύει την ιδεώδη αριστοκρατική πολιτεία που στηρίζεται στα φυσικά προσόντα τα οποία ενισχύει με την σωστή παιδεία. Τη θέση της παίρνει το αμέσως επόμενο από πλευράς ποιότητας πολίτευμα, η τιμοκρατία, που επιβίωσε για πολλούς αιώνες στη Σπάρτη. Σύμφωνα με το Σωκράτη, η τιμοκρατία είναι το πολίτευμα εκείνο στο οποίο την εξουσία κατέχουν άτομα φιλόδοξα, που επιδιώκουν συνεχώς τιμές, διακρίσεις, πλούτο, ενώ η επιλογή τους οφείλεται στο βαθμό τιμής που κατέχουν στην κοινωνία. Η τιμή πολλές φορές συγχέεται με τον πλούτο και την ιδιοκτησία, στο πολίτευμα αυτό, το οποίο υπηρετεί τις «αξίες» αυτές με τον πόλεμο¹¹⁰.

Η τιμοκρατία ή τιμαρχία όταν φθαρεί εκπίπτει σε ολιγαρχία. Το πολίτευμα αυτό στηρίζεται στην περιουσία. Η συσσώρευση του πλούτου στα χέρια των λίγων, που συνιστά αδικία, διαχωρίζει τους πολίτες σε πλούσιους και φτωχούς, δημιουργώντας ταυτόχρονα τις κατάλληλες συνθήκες για τη δημιουργία εγκληματιών και ζητιάνων. Ανάμεσα στις δύο αυτές οικονομικοκοινωνικές ομάδες, υπάρχει μία διαρκής και

¹⁰⁹ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Αρχαίον κείμενον μετάφρασις-σημειώσεις, Φιλ. Παππά, τόμ. ΣΤ', σ. 535(544 A-D).

¹¹⁰ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Αρχαίον κείμενον μετάφρασις-σημειώσεις, Φιλ. Παππά, τόμ. ΣΤ', σ. 545(547 E-550 C). Πρβλ. Ν. Μ. Σκουτερόπουλου, *Πλάτων Πολιτεία Η'* σ. (547C-550 C).

ατελεύτητη αναμέτρηση. Η μία υπονομεύει την άλλη και η καθεμιά από την πλευρά της προσπαθεί να επικρατήσει. Οι ολιγαρχικοί λατρεύουν το χρήμα, περιφρονούν την παιδεία, αδιαφορούν για την τιμή και την υπεράσπιση της πατρίδας τους και προτάσσουν το ίδιο συμφέρον. Ο Πλάτων παρομοιάζει τους ολιγαρχικούς με κηφήνες από τους οποίους άλλοι έχουν κεντρί (οι κακούργοι) και άλλοι είναι χωρίς κεντρί (οι φτωχοί). Στα ολιγαρχικά πολιτεύματα εκτός από τους λίγους άρχοντες που είναι πολύ πλούσιοι, όλοι οι υπόλοιποι πολίτες είναι φτωχοί. Οι άρχοντες προσπαθούν να διατηρήσουν τον πλούτο της πόλης στα χέρια τους, εκμεταλλευόμενοι τους φτωχούς, οι οποίοι όταν αντιληφθούν τη δύναμή τους εκτοπίζουν τους ολιγαρχικούς και ανατρέπουν το ολιγαρχικό πολίτευμα εγκαθιδρύοντας τη δημοκρατία.¹¹¹

Κύριο γνώρισμα του πολιτεύματος αυτού είναι η απεριόριστη ελευθερία. Ο κάθε πολίτης ενεργεί όπως εκείνος νομίζει, λέει ό,τι θέλει, όπως θέλει.

Αυτή η χωρίς όρια όμως ελευθερία, σύντομα καταλήγει σε ασυδοσία και οδηγεί σε αναρχία. Ο λαός, κάνοντας κακή χρήση του δικαιώματός του να εκφράζεται και να ενεργεί κατά βούλησιν, παγιδεύεται και παρασύρεται από κόλακες αριστοτέχνες του λόγου, τους δημαγωγούς και παίρνει αποφάσεις που πλήττουν τα συμφέροντά του.¹¹²

Σύντομα, ξεχωρίζει κάποιος δημαγωγός, ο οποίος κερδίζει την εμπιστοσύνη του λαού, τα δίκια του οποίου αναλαμβάνει να προστατέψει. Αυτός, εκμεταλλευόμενος τη λαϊκή αποδοχή και τη δύναμη που αυτή του δίνει, μεταμορφώνεται σε τύραννο. Μεταβάλλει έτσι το πολίτευμα από δημοκρατία σε τυραννία, το πιο καταπιεστικό είδος διακυβέρνησης¹¹³.

¹¹¹ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Αρχαίον κείμενον μετάφρασις-σημειώσεις, Φιλ. Παππά, τόμ. ΣΤ', σ. 551-561(550C – 555A).

¹¹² Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Αρχαίον κείμενον μετάφρασις-σημειώσεις, Φιλ. Παππά, τόμ. ΣΤ', σ. 561--575(555 B-562 A). Όλοι οι Αθηναίοι πολίτες αναλάμβαναν ανεξάρτητα από τη φυσική τους ικανότητα ή την εμπειρία, τα αξιώματα του βουλευτή, του δικαστή ή του πολιτικού.

¹¹³ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Αρχαίον κείμενον μετάφρασις-σημειώσεις, Φιλ. Παππά, τόμ. ΣΤ', σ. 577-613(562A – 576B). Ενδιαφέρον παρουσιάζει η περιγραφή των χαρακτηριστικών των εκπροσώπων των τεσσάρων γνωστών πολιτευμάτων καθώς και η παρακολούθηση της πορείας της ψυχής τους μετά θάνατον από τον Andy German στο: "Tyrant and Philosopher: Two Fundamental Lives in Plato's Myth of Er." *Polis: The Journal of the Society for Greek Political Thought* 29.1 (2012): 42-61.

Κεφάλαιο Δ'

Οι εκπαιδευτικές αρχές της Πολιτείας στο σύγχρονο κόσμο

Σύγχρονα εκπαιδευτικά συστήματα, η φιλοσοφία και οι στόχοι τους.

Τα σύγχρονα εκπαιδευτικά συστήματα, όπως και αυτά του παρελθόντος στοχεύουν στην αγωγή των νέων. Κατά μία προσέγγισή της η αγωγή μπορεί να ορισθεί ως ακολούθως: «Η αγωγή είναι επίδραση. Στην απλούστερη μορφή είναι ή επίδραση πού συνειδητά και εὐμέθοδα ἀσκεῖ ή πρεσβύτερη στή νεώτερη ήλικία, μέ σκοπό νά διακονεῖται ή ἐπιβίωση τοῦ εἶδους ἄνθρωπος μέσα στή φύση..»¹¹⁴. Ένα στοιχείο της αγωγής είναι η μόρφωση, η οποία προκύπτει υπό την επίδραση της αγωγής και συνίσταται στο μετασχηματισμό του ανθρώπου¹¹⁵. Σημειωτέον ότι η πορεία προς τη μόρφωση εμπεριέχει το στοιχείο της οδύνης. Το αποτέλεσμα της είναι η παιδεία, που σημαίνει μόρφωση, αλλά και δοκιμασία. Το ρήμα, άλλωστε, «παιδεύω» σημαίνει μορφώνω, ασκώ το έργο της αγωγής, αλλά ταυτόχρονα σημαίνει και υποβάλλω σε δοκιμασία. Για τους λόγους αυτούς ήδη οι αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι συνιστούσαν την ένταξη της αγωγής στο παιχνίδι, καθώς με τον τρόπο αυτό οι νέοι ασκούσαν στις αρετές διά του καθημερινού εθισμού¹¹⁶ και με ευχάριστο τρόπο. Για τη σύγχρονη φιλοσοφική σκέψη η ανακάλυψη του παιχνιδιού ως παράγοντα ασκήσεως της αγωγής του παιδιού υποστηρίχθηκε από τον F. Schleiermacher, ο οποίος τονίζει τον ρυθμιστικό ρόλο του παιχνιδιού στην αγωγή, αλλά και γενικώτερα στη ζωή¹¹⁷. Από το

¹¹⁴ Δ. Λιαντίνη, *Φιλοσοφία της Αγωγής*, τευχ. Α' *Η δραματική διάσταση της αγωγής*, Σημειώσεις για τους φοιτητές, Αθήνα 1983, σ. 22.

¹¹⁵ Δ. Λιαντίνη, *ένθα ανωτέρω*, σ. 25.

¹¹⁶ Πρβλ. Αριστοτέλους, *Ηθικά Νικομάχεια*, 1103^a-14-26.

¹¹⁷ F. Schleiermacher, *Pädagogische Schriften*, Hg. von E. Weniger und Th. Schulze, in : *Pädagogische Texte*, Hg. v. W. Flitner, Düsseldorf-München 1970, σ. 50.

παιχνίδι προκύπτει και η επανάληψη ως μία από τις βασικότερες μορφές αγωγής του ανθρώπου, με την οποία κάθε πράξη γίνεται πιο ανάλαφρη¹¹⁸.

Ο σκοπός της αγωγής σήμερα μπορεί να προσδιοριστεί κατά την άποψη του Ν. Μελανίτη ως «ή σύμμετρος ἐξέλιξις πασῶν τῶν ὄψεων τῆς προσωπικότητος ἐκάστου παιδός, οὕτως, ὥστε νά ἀποκτήσῃ οὗτος ἐπίγνωσιν τοῦ ἀληθοῦς αὐτοῦ προορισμοῦ καί πάντα τά ἐφόδια, ἵνα ζήσῃ ὡς ὄν αὐτοτελές καί ἀνεξάρτητον, ἀλλά καί ἐν ἀρμονίᾳ μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων»¹¹⁹. Κατά τόν Σπ. Καλλιάρφα ορίζεται ως γενικός σκοπός της αγωγής του παιδιού «ή τοιαύτη ἀνάπτυξις, ὥστε οὗτος βραδύτερον νά γίνεται σύν τῷ χρόνῳ ἀξιότερος τοῦ ὀνόματος προσωπικότητος»¹²⁰, ενώ κατά τον J. Derbolav σκοπός της αγωγής είναι η ανύψωση του νέου ανθρώπου σε κατάσταση ψυχικής και σωματικής ενηλικίωσης. Ως ενηλικίωση μάλιστα ορίζει το στάδιο της βιολογικής κατάστασης, από την οποία απορρέει η ικανότητα του ανθρώπου να δρα αυτόνομα και να αναλαμβάνει την δική του ευθύνη για τις αποφάσεις του¹²¹. Στο σημείο αυτό έχουμε να επισημάνουμε ότι το σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα εστιάζει κυρίως στην «ψυχική και σωματική ενηλικίωση» με απώτερο σκοπό την ικανότητα του νέου να ενταχθεί στην κοινωνία ομαλά. Καλλιεργεί δηλαδή και αναπτύσσει τις «ἀρετές» εκείνες που εξυπηρετούν αυτόν ακριβώς το σκοπό. Δεν γίνεται καμία απολύτως αναφορά στις ἀρετές που θα συμβάλουν στην ηθική ανύψωση του ανθρώπου που τελικά θα τον οδηγήσουν στη θέα του αιώνιου και απόλυτου αγαθού, όπως γίνεται στον Πλάτωνα.

Σύμφωνα με τη σύγχρονη προσέγγιση του σκοπού της αγωγής, αυτός μπορεί να επικεντρωθεί στα ακόλουθα σημεία: α) στην προαγωγή του ατόμου, ως φορέα του πολιτισμού. Αυτό προϋποθέτει ότι το άτομο πρέπει να θεωρείται μέλος της πολιτιστικής κοινότητας. Με τον τρόπο αυτό η αγωγή αποσκοπεί όχι μόνο στην ανύψωση του ατόμου, αλλά και

¹¹⁸ Αντ. Δαναοσσή-Αφεντάκη, *Θεματική της Παιδαγωγικής Επιστήμης*, 1^ον Παιδαγωγική Ανθρωπολογία-Παιδαγωγική Ηθική, Αθήναι 1975, σ. 69.

¹¹⁹ Ν. Μελανίτου, *Θεραπευτική Παιδαγωγική*, τ. Α', Οι πνευματικώς υστερούντες παίδες, Εν Αθήναις 1960, σ. 92.

¹²⁰ Σπ. Καλλιάρφα, *Επίτομος Γενική Παιδαγωγική*, εκδ. 2^α, Εν Αθήναις 1963, σ. 53.

¹²¹ J. Derbolav, *Einführung in die Pädagogik*, Vorlesungen: W.S. 1967/68 und S.S. 1968, σ. 6

του συνόλου του οποίου αυτό αποτελεί μέλος. Επομένως, η ατομική και κοινωνική κατεύθυνση αλληλοσυμπληρώνουν την αγωγή¹²². Η προαγωγή του ατόμου ως φορέα πολιτισμού και η ύπαρξη πολιτιστικής κοινότητας προϋποθέτουν την πνευματική, συναισθηματική, κοινωνική, θρησκευτική, ηθική, αισθητική κτλ. ωριμότητα των ατόμων¹²³. Συνεπώς η αγωγή στοχεύει στην ωρίμανση των όψεων της προσωπικότητας του νέου και κατ' ακολουθίαν στην ενηλικίωσή του. Όπως προαναφέρθηκε η ωριμότητα του νέου συνάδει με την ανάληψη των ευθυνών του, που απορρέουν από τα λόγια και τις πράξεις του. β) Η αγωγή στοχεύει στη δημιουργία αρμονικής ζωής μεταξύ των μελών της κοινωνίας. Κάθε άτομο πρέπει να εκπαιδευτεί με τέτοιο τρόπο ώστε να συμβάλει στην κατά το δυνατόν αρμονικότερη κοινωνική ζωή. Επομένως, η αγωγή πρέπει να αποβλέπει στη δημιουργία του «κοινωνικού ατόμου»¹²⁴. Η κοινωνικότητα του ατόμου προσδιορίζεται μέσα στο πλαίσιο του κοινωνικού συνόλου καθώς και από τη συμπεριφορά που το συνδέει με αυτό. γ) Η αγωγή οφείλει να αποβλέπει στον προορισμό του εφήβου. Με άλλα λόγια να στοχεύει στην κατά το δυνατό εξέλιξη της πνευματικότητας του νέου ανθρώπου, στην οποία ενυπάρχει γενικά ο προορισμός του ανθρώπου. Η πραγμάτωση του προορισμού του ανθρώπου υπηρετείται αφενός από την μόρφωση του φρονήματος του νέου ανθρώπου, αφετέρου από την άσκηση της ενεργητικότητάς του, που βασίζεται στην αγωγή της ενεργοποίησής των ιδανικών.¹²⁵ Η βασική αρχή της ενεργοποίησής σχετίζεται με την ενεργοποίηση της βούλησής. Η βούληση θεωρείται η ύψιστη δύναμη του ιδανικού. δ) Η αγωγή οφείλει να στοχεύει στη δημιουργία ελεύθερης και υπεύθυνης προσωπικότητας του ανθρώπου έναντι του εαυτού του, αλλά και του συνόλου. Βάση της καλλιέργειας της ελεύθερης προσωπικότητας είναι η

¹²² Αντ. Δανασσή-Αφεντάκη, οπ. π., σ.125.

¹²³ Πρβλ. A. Bailey, *Τα προβλήματα της ανθρωπότητας*, Lucis Press Limited, Λονδίνο, Γενεύη, Κέηπταουν, Μόναχον, Αθήναι χ.χ., σ. 61.

¹²⁴ Αντ. Δανασσή-Αφεντάκη, *ένθα ανωτέρω.*, σ.125-126.

¹²⁵ Αντ. Δανασσή-Αφεντάκη, *ένθα ανωτέρω.*, σ.126: «Τά "ιδανικά" στό σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα περιορίζονται στό παρόν, στήν παρούσα ζωή καί έξυπηρετοῦν τήν καθημερινότητα τῶν ἀνθρώπων καί τήν ἀπρόσκοπτη ἐπιβίωσή τους. Ἀντίθετα στόν Πλάτωνα, προσβλέπουν στό ἐπέκεινα, ἀπεγκλωβίζουν τόν ἄνθρωπο ἀπό τόν περιορισμένο ἐγκόσμιο χωροχρόνο καί δίνοντάς του φτερά τόν ὠθοῦν ὡς τή θεότητα.»

ελεύθερη σκέψη. ε) Σκοπός της αγωγής είναι τέλος να ξεδιπλώσει το «δυνάμει» είναι του ανθρώπου, δηλ. τις έμφυτες προδιαθέσεις του και τις καταβολές του, όπως και να εξελίξει, να μορφοποιήσει καθώς και να ενεργοποιήσει τις εσωτερικές του δυνάμεις, ώστε να καταστούν «εν ενεργεία» είναι. Το ξεδίπλωμα, η εξέλιξη και ενεργοποίηση των έμφυτων προδιαθέσεων του ανθρώπου συντελείται βασιζόμενο στους κατάλληλους ερεθισμούς του περιβάλλοντος και γενικά της φύσεως, μέσω της αυτενέργειας του μαθητή.

Ως “animal educandum” ο άνθρωπος είναι επιδεκτικός της αγωγής. Προκειμένου να επιτελέσει το έργο της, η αγωγή θεωρείται αναγκαία για την ψυχοσωματική ανάπτυξη του εξελισσόμενου ανθρώπου. Είναι προφανής η αναγκαιότητα της αγωγής για τον άνθρωπο, διότι όπως βεβαιώνει και η Παιδαγωγική Ανθρωπολογία ο άνθρωπος είναι ασθενής. Προκειμένου μάλιστα αυτός να φθάσει στην ολοκλήρωση της προσωπικότητάς του, απαιτούνται πολλές, συνεχείς και μακροχρόνιες παιδευτικές επιδράσεις σε νεαρή ηλικία. Σημαντική δε είναι η επίδραση που δέχονται τα νεαρά άτομα από το κοινωνικό τους περιβάλλον και από τις συνθήκες ζωής τους, οι οποίες δεν είναι απαλλαγμένες από κινδύνους, οπότε η αντιμετώπισή τους απαιτεί συστηματική παιδευτική επίδραση.¹²⁶ Για την πραγματοποίηση της αγωγής απαραίτητη είναι η παρουσία ενός καθοδηγητού-διδασκάλου, ο οποίος διαθέτει τη γνώση και την εμπειρία, ώστε να οδηγήσει το νεαρό άτομο στην ολοκλήρωση της προσωπικότητάς του. Στους παράγοντες αγωγής περιλαμβάνονται η Οικογένεια, το Σχολείο, η Εκκλησία, η Κοινωνία και η Πολιτεία¹²⁷.

Ο παιδαγωγός ενεργεί είτε ως μεμονωμένο άτομο, είτε στο πλαίσιο της σχολικής εργασίας και δημιουργεί κατάλληλο παιδευτικό σύνδεσμο με καθένα από τους μαθητές του, αλλά και προς το σύνολο των μαθητών. Αποκτά με άλλα λόγια την κατάλληλη παιδαγωγική σχέση, μέσα στο πλαίσιο της οποίας επιδρούν τα μέσα της αγωγής.

¹²⁶ Αντ. Δαναοσσή-Αφεντάκη, *ένθα ανωτέρω*, σ.127-128.

¹²⁷ Στον Πλάτωνα, στην *Πολιτεία* του, η πυραμίδα είναι αντιστρόφως ανάλογη. Στη βάση της είναι η κοινωνία, η οποία αναλαμβάνει να διαπαιδαγωγήσει τους νέους, προσφέροντάς τους κοινή δημόσια εκπαίδευση ενώ στη σύγχρονη εποχή είναι η οικογένεια, όπως βλέπουμε.

Το σχολείο και κάθε είδους εκπαιδευτικά και κοινωνικά ιδρύματα ασκούν επίδραση όχι μόνο με τα πρόσωπα που ανήκουν σ'αυτά, αλλά και με την όλη οργάνωσή τους και τη ζωή των μαθητών τους.

Η οικογένεια πάλι αποτελούσε ανέκαθεν το κύτταρο της κοινωνικής ζωής, γι' αυτό και οι επιδράσεις της στα νεαρά άτομα είναι βασικής σημασίας. Αυτές ακολούθως θα υιοθετηθούν ή θα απορριφθούν κατά την κοινωνικοποίησή τους. Εξάλλου στα πλεονεκτήματα και στη δύναμη της οικογένειας ανήκει και το γεγονός, ότι σ'αυτήν τίθενται οι βάσεις της προσωπικότητας και του χαρακτήρα του ανθρώπου, δεδομένου ότι τα πρώτα έξι χρόνια της ζωής του είναι αποφασιστικής σημασίας για την οικοδομή της προσωπικότητάς του.

Επιδράσεις όμως δεν δέχεται το άτομο μόνο από τους προαναφερθέντες παράγοντες, αλλά και από το κοινωνικό του περιβάλλον, όπως και από το κρατικό και πολιτειακό σύστημα μέσα στο οποίο δρα και από το οποίο κυβερνάται. Η πολιτική ηγεσία, η ιεράρχηση των στελεχών ενός κράτους, η συμπεριφορά των διαφόρων κρατικών οργάνων έναντι των πολιτών μπορούν να ασκήσουν σημαντική επίδραση στα νεαρής ηλικίας άτομα. Ακόμη και ο ίδιος ο λαός με τη συμπεριφορά και τις αντιδράσεις του μπορεί να επηρεάσει την διαμορφούμενη προσωπικότητα των νέων¹²⁸. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι το αρχαίο ελληνικό πνεύμα απέδωσε εύστοχα ότι η συναναστροφή με τους ανθρώπους είναι είδος διδασκαλίας¹²⁹.

Βεβαίως, δεν πρέπει να λησμονηθούν και οι δευτερεύοντες παράγοντες αγωγής μεταξύ των οποίων είναι π.χ. οι επιδράσεις από τις συναναστροφές, τους δεσμούς φιλίας, από θεάματα κ.α.

Στα σύγχρονα παιδαγωγικά μέσα αγωγής ανήκουν α) ο εθισμός, β) το παράδειγμα και γ) η διδασκαλία.

¹²⁸ Αντ. Δαναοσσή-Αφεντάκη, *ένθα ανωτέρω*, σ.129.

¹²⁹ Πρβλ. « Εύριπίδου, *Ανδρομάχη*, 684: *ὁμιλία πάντων βροτοῖσι γίνεται δάσκαλος*. Εξ άλλου στην περίοδο ακμής της Αθήνας η αγορά ήταν ένα είδος παιδευτηρίου για τους νέους. Αλλά και ο Σωκράτης, όπως και οι σοφιστές συναντούσαν τους νέους στο γυμναστήριο και σε άλλα σημεία της πόλης.

Ο εθισμός θεωρείται από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα ως από τα αποτελεσματικότερα παιδαγωγικά μέσα και έχει μεγάλη δύναμη. Για τον λόγο αυτό θεωρήθηκε ως «δευτέρα φύση». Ο Αριστοτέλης μάλιστα αναφέρει ότι η ηθική αρετή προέρχεται από τον εθισμό¹³⁰. Από ψυχολογικής απόψεως η συνήθεια αποτελεί «τάσιν πρὸς αὐτόματον μᾶλλον ἢ ἦττον ἐπανάληψιν ὁμοίων ἐνεργειῶν»¹³¹. Με τον τρόπο αυτό η συνήθεια οδηγεί τον άνθρωπο σε αυτόματες πράξεις. Καθίσταται «Δευτέρα φύσις» και σε πολλά σημεία μεταβάλλει και αυτή ακόμη την φύση. Παρά το γεγονός ότι στη δομή της η συνήθεια εμπεριέχει το μηχανικό στοιχείο, αυτή συντελεί στην αγωγή και αποτελεί τη βάση του χαρακτήρα. Βεβαίως, η συνήθεια ως τρόπος αγωγής πρέπει να μη μεταφέρει στο νεαρό άτομο σε κατάσταση μηχανικότητας. Αντιθέτως, πρέπει να υπάρχει «ἡ ἐκτίμησις τοῦ ἐπιτελουμένου ὡς ἀξιολόγου». Ο Αριστοτέλης τονίζει ότι η αρετή δεν είναι μηχανική συνήθεια, αλλά «ἕξις προαιρετική...».

Το παράδειγμα αποτελεί το ισχυρότερο μέσο διδασκαλίας, διότι βασίζεται ιδιαίτερος στη δύναμη της μιμητικότητας των ανθρώπων¹³². Το παράδειγμα δείχνει στο νεαρό άτομο όχι μόνο τι πρέπει να πράξει, αλλά και ὅτι δύναται να πράξει και στη συνέχεια πώς να το πράξει. Η αρχαιότητα και ο χριστιανικός κόσμος ἔδιναν μεγάλη σημασία στη δύναμη των έργων, διότι το έργο έχει τη δύναμη να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην ανθρώπινη φύση.¹³³

Είναι σαφές ότι οι γονεῖς και το σχολείο αποτελούν ζωντανούς μορφωτικούς παράγοντες της αγωγής. Πρὸ πάντων η αγωγή απαιτεί όχι μόνο νουθεσία με τα λόγια, αλλά ἔμπρακτη προβολή καλῆς συμπεριφοράς. Γι' αυτό και οι παράγοντες της αγωγής οφείλουν να διδάσκουν με την ακολουθία λόγων και πράξεων, ὥστε να καταστούν πραγματικά παραδείγματα προς μίμηση.

¹³⁰ Αριστοτέλους, *Ηθ. Νικομάχεια*, 1103^α, 14.

¹³¹ Θ. Βορέα, *Ψυχολογία*, 2^α εκδ. Ἐν Αθήναις, 1948, σ. 449.

¹³² Κατά τον Πλάτωνα, ο Σωκράτης είναι το απαράμιλλο πρότυπο και αξιόπεραστο παράδειγμα μίμησης για τους νεαρούς εφήβους.

¹³³ Αντ. Δαναοσσή-Αφεντάκη, *ἐνθα ανωτέρω*, σ.135.

Μαζί με τα προηγούμενα μέσα, η διδασκαλία αποτελεί το βασικότερο μέσο αγωγής και μαθήσεως. Η διδασκαλία χρησιμοποιεί ως μέσο μετάδοσης τον λόγο. Ο όρος «διδασκαλία» προέρχεται από το ρήμα διδάσκω και χρησιμοποιήθηκε από τους μεγάλους εκπροσώπους του ελληνικού πνεύματος όπως ο Πλάτων. Σύμφωνα με αυτόν, ο λόγος, η διδασκαλία παίζει πρωτεύοντα ρόλο, εκτός από τον εθισμό και τη φύση, στην εξέλιξη και την μόρφωση του ανθρώπου. Με τον λόγο δεν σκοπείται η μετάδοση πολλών γνώσεων στον διδασκόμενο, αλλά εξελίσσονται και μορφοποιούνται οι ψυχικές δυνάμεις του ανθρώπου¹³⁴.

-Σύγκριση του εκπαιδευτικού συστήματος της Πολιτείας του Πλάτωνος με τα σύγχρονα..

Το θεωρητικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο στηρίζεται το όραμα της ιδανικής πολιτείας του Πλάτωνος είχε ως βάση του τη ζωή και την εμπειρία μιας απομονωμένης πόλης-κράτους με περιορισμένο αριθμό κατοίκων. Η σημερινή πραγματικότητα έχει ως αφετηρία της τα υπερεθνικά κράτη, με εκατομμύρια πολίτες, με συναίσθηση της θέσης τους στο ιστορικό γίγνεσθαι. Ο Πλάτων θεωρούσε την «πόλη» του αποκομμένη από την εξωτερική πραγματικότητα¹³⁵

Εστιάζει το ενδιαφέρον του αποκλειστικά στην «πόλη» του. Οι άλλες πόλεις δυνητικά αποτελούν τους εχθρούς από τους οποίους οι «φύλακες» οφείλουν να την προστατέψουν, ενώ αν είναι χρήσιμο γι' αυτήν είναι πάντα έτοιμοι να κάνουν επεκτατικό πόλεμο για να διευρύνουν τα όριά της. «Εἶσαι ἀφελής, ἂν νομίζης πῶς ἀξίζει καμμιά ἄλλη νά τή λέμε πόλη, ἐκτός ἀπό ἐκείνη πού διοργανώνουμε μεῖς. . . . Καί ὅσον καιρό ἡ πόλη σου κυβερνᾶται φρόνιμα, ὅπως κανονίσαμε πρό ὀλίγου, θά' ναι ἡ πιό μεγαλύτερη ἀπό ὅλες, ὄχι στόν πλοῦτο καί τήν εὐτυχία, ἀλλά στήν πραγματικότητα ἡ πιό μεγαλύτερη, ἔστω καί ἂν τήν ὑπερασπίζονται μόνο χίλιοι. Γιατί τέτοια μεγάλη πόλη, μία ὅμως, δέν θά βρῆς εὐκόλα οὔτε στούς Ἑλληνες οὔτε στούς βαρβάρους, ἐνῶ θά βρῆς πολλές καί πολύ μεγαλύτερες ἀπό τή δική μας, πού θά' ναι πόλεις μόνο

¹³⁴ Οι Σοφιστές προσπαθούσαν να εντυπωσιάσουν με την πληθώρα των γνώσεων που κατείχαν και τις οποίες υπόσχονταν να μεταδώσουν και στους μαθητές τους.

¹³⁵ Lodge, RC (1947) *Plato's Theory of Education* London: Kegan Paul, Trench Trubner and co.σ. 260-283.

κατά τό ὄνομα»¹³⁶. Βέβαια, προσπαθεί να ελέγξει την απληστία και την τάση για επέκταση όταν μιλάει για την έκταση που πρέπει να έχει ώστε να διατηρεί την ενότητά της και να μην είναι ούτε πολύ μεγάλη ούτε πολύ μικρή σε έκταση. «. . . ὁ καλύτερος ὀρισμός πού θά δώσουν οἱ ἄρχοντές μας, γιά τό πόση πρέπει νά'ναι ἡ πόλη κατά τό μέγεθος καί πόση χώρα θά ξεχωρίσουν γιά τήν τόση πόλη, ἀδιαφορώντας γιά τήν ὅλη χώρα.. . νά τή μεγαλώνουν μέχρις ἐκεῖ πού θά διατηρηῇ τήν ἐνότητά της, πάρα πέρα ὄχι.. . οἱ φύλακες θά φυλάῃνε μέ κάθε τρόπο νά μή γίνῃ ἡ πόλη οὔτε μικρή οὔτε μεγάλη, ἀλλά μία καί ἀρκετή»¹³⁷.

Τα ιδανικά του Πλάτωνος ξεπερνούν την εμπειρία από την οποία ξεκινούν και προσβλέπουν στο αἰώνιο, το επέκεινα. Πρέπει να βλέπουμε την πραγματικότητα όπως τη βλέπει ο θεός, διαλέγοντας τον πιο σωστό τρόπο δράσης. Έτσι η μόρφωση σώζει τον άνθρωπο από το χάος της φύσης και τον οδηγεί προς το καλό, τη δικαιοσύνη, την ομορφιά και την εγκράτεια.¹³⁸

Τα ιδανικά της σύγχρονης παιδείας ξεκινούν αλλά και μένουν στην εγκόσμια πραγματικότητα. Ο σύγχρονος άνθρωπος ως μέρος της ιστορίας, προσβλέπει στο μέλλον και την πρόοδο¹³⁹.

Άλλη διαφορά είναι ότι στην εποχή του Πλάτωνος η κοινωνία ήταν κατά βάσιν αγροτική ενώ η σύγχρονη βασιζέται στην τεχνολογία. Στην αρχαιότητα, στην εποχή του, άρχιζαν να μπαίνουν οι βάσεις για την ανάπτυξη της επιστήμης ενώ οι εφαρμογές της τεχνολογίας δεν ήταν διαθέσιμες στην καθημερινότητα των πολιτών. Σήμερα αντίθετα, στον αιώνα της επιστήμης και της τεχνολογίας, οι πολίτες χρησιμοποιούν ευρέως τα επιτεύγματά της.

Παρ' όλες όμως τις διαφορές ως προς το θεωρητικό υπόβαθρο ανάμεσα στο εκπαιδευτικό σύστημα του Πλάτωνος και εκείνο της

¹³⁶ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 267-268.(422 Ε -423 C).

¹³⁷ Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμ. Α, σ. 267-268.(423 C).

¹³⁸ Lodge, RC (1947) *οπ. π.*, σ. 262-263.

¹³⁹ Lodge, RC (1947) *οπ. π.*, σ. 261.

σύγχρονης εποχής, υπάρχουν, σε πρακτικό επίπεδο, πολλές ομοιότητες ως προς την ουσία και τις αρχές της εκπαίδευσης και στις δύο εποχές. Ειδικότερα, το εκπαιδευτικό σύστημα και στις δύο περιπτώσεις, προετοιμάζει τους νέους να συνεισφέρουν στην κοινότητα¹⁴⁰. Ήδη στην εποχή του Πλάτωνος υπήρχε διχογνωμία ως προς την αποστολή και το σκοπό της παιδείας. Η πλατωνική αντίληψη εξέφραζε το ιδεαλιστικό ρεύμα της εποχής του. Σύμφωνα με αυτό η παιδεία όφειλε να διαπαιδαγωγήσει έτσι τους νέους ώστε μέσω της αρετής να πετύχουν την ολοκλήρωση και να κατακτήσουν το Αγαθό. Στον αντίποδα βρισκόταν η υλιστική και πραγματιστική θέση των σοφιστών με τους οποίους ο Πλάτων βρισκόταν σε συνεχή διάλογο-αντίλογο.

Αλλά και στις μέρες μας, ο προβληματισμός παραμένει κατά βάσιν ο ίδιος. Η παιδεία οφείλει να κάνει τους νέους καλύτερους ή απλά να τους προετοιμάσει για ένα επάγγελμα ώστε να παίξουν το ρόλο τους στην κοινωνία;¹⁴¹ Η παιδεία στις μέρες μας εκπαιδεύει τους νέους προκειμένου να γίνουν παραγωγικοί ενήλικες, χρήσιμοι στην κοινωνία. Δεν ενδιαφέρεται για την ηθική αυτοβελτίωσή τους παρά μονάχα στο βαθμό που αυτή εξυπηρετεί τον κύριο στόχο της, την ένταξή τους δηλαδή στην κοινωνία και την αρμονική συνύπαρξή τους ως μέλη ενός συνόλου, που αποβλέπει στην κοινή ευημερία.

Σύμφωνα με το Lodge οι βασικές αρχές της εκπαίδευσης σήμερα δεν είναι μόνο πραγματιστικές αλλά και ιδεαλιστικές και επομένως κάποιες από τις πλατωνικές αρχές έχουν εφαρμογή.¹⁴² Στην ανάλυση που κάνει ο ίδιος ως προς τις λεπτομέρειες του εκπαιδευτικού συστήματος του Πλάτωνος, παρουσιάζει τέσσερα στάδια εκπαίδευσης τα οποία αντιστοιχούν στα δικά μας επίσης τέσσερα στάδια εκπαίδευσης: εκπαίδευση νηπίων, δημοτικό, γυμνάσιο-Λύκειο, ανώτατη εκπαίδευση. Ειδικότερα, όπως υπογραμμίζει ο Lodge, και στο εκπαιδευτικό σύστημα του Πλάτωνος τα παιδιά μάθαιναν μέσα από το παιχνίδι, ενώ παράλληλα τα μούσαν στις ηθικές και κοινωνικές αξίες. Επομένως τόσο οι αρχές όσο και ο τρόπος διαπαιδαγώγησης στην περίπτωση των νηπίων και στα δύο

¹⁴⁰ Barrow, R (1975) *Plato, utilitarianism and education* London: Routledge & Kegan Paul σ.1.

¹⁴¹ Lodge, RC (1947)., ένθα ανωτέρω.,σ. 280.

¹⁴² Lodge, RC (1947)., ένθα ανωτέρω., σ. 280-281.

συστήματα συμπίπτουν. Στο επόμενο στάδιο που περιλαμβάνει παιδιά ηλικίας από έξι χρόνων έως δέκα, στο σύστημα του Πλάτωνος, και αντιστοιχεί περίπου στο δημοτικό το σύγχρονο, υπάρχουν σημαντικές διαφορές. Πρώτα απ' όλα στη μοντέρνα εκπαίδευση τα παιδιά σ' αυτή την ηλικία διδάσκονται με σοβαρότητα και όχι παίζοντας πια, γραφή ανάγνωση και αριθμητική. Αντίστοιχα στον Πλάτωνα σ' αυτή την ηλικία το διάβασμα ήταν ακούσματα από εγκεκριμένες ιστορίες με ηθικό περιεχόμενο που τις διάβαζαν οι μαμάδες ή οι τροφοί. Τα παιδιά μάθαιναν απλώς τα πολύ βασικά: γράμματα, συλλαβές. Το είδος αυτό διαβάσματος ονομαζόταν «τυπικό» και ήταν αργό.¹⁴³ Σε γενικές γραμμές, στο στάδιο αυτό, στον Πλάτωνα, γινόταν προσπάθεια απομνημόνευσης σε αντίθεση με το σύγχρονο σχολείο όπου τα παιδιά εκπαιδεύονται στον τρόπο σκέψης καθώς επίσης και στην ανάπτυξη των λειτουργικών ικανοτήτων τους όπως για παράδειγμα αριθμητική και ορθογραφία. Εκτός από το διάβασμα τα παιδιά εκπαιδεύονταν σωματικά με αυστηρό, στρατιωτικό πρόγραμμα στην τοξοβολία, ιππασία, τρέξιμο και χορό. Παράλληλα εκπαιδεύονταν στην πειθαρχία και την εγκράτεια, που έπρεπε να τηρούν και έξω από το σχολείο. Αντίθετα στα σύγχρονα σχολεία περιλαμβάνεται στο πρόγραμμα διδασκαλίας η γυμναστική αλλά πρόκειται περισσότερο για αθλητικά παιχνίδια.

Στο τρίτο στάδιο που απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας από οκτώ ετών έως δεκαοκτώ και αντιστοιχεί στο σύγχρονο Γυμνάσιο –Λύκειο. Στον Πλάτωνα τα παιδιά σ' αυτή την ηλικία καλλιεργούν τις λειτουργικές τους ικανότητες όπως γραφή, ανάγνωση, αριθμητική, μουσική, νόμους. Μάθαιναν λοιπόν να εκφράζονται γραπτά, προφορικά και με μουσικό τρόπο. Σ' αυτό το στάδιο και στα δύο συστήματα τα παιδιά εκπαιδεύονται στις φυσικές επιστήμες και τα μαθηματικά με τη διαφορά ότι τα σύγχρονα παιδιά εμβαθύνουν περισσότερο. Στο στάδιο αυτό εντάσσεται και η τεχνική εκπαίδευση, η οποία διδασκόταν εκτός σχολείου, εμπειρικά από τους γονείς στα παιδιά τους ή από τους επαγγελματίες τεχνίτες. Στο σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα υπάρχουν σχολεία όπου διδάσκονται τα τεχνικά μαθήματα.

Στο τέταρτο στάδιο και τα δύο συστήματα ετοιμάζουν τους ενήλικες να συνεισφέρουν στην κοινωνία. Στην εποχή του Πλάτωνος

¹⁴³ Lodge, RC (1947) ένθα ανωτέρω., σ. 270-271.

αυτό γινόταν με την μεταμόρφωση του ατόμου σε ενάρετο σοφό και δίκαιο, ενώ σήμερα αυτό πραγματοποιείται με την εξειδικευμένη επιστημονική γνώση που τυπικά συνίσταται στην αντικειμενικότητα.¹⁴⁴

Πέρα από τις οποιεσδήποτε διαφορές τους τα δύο συστήματα στα θέματα που εκφράζονται με ιδεαλιστικό τρόπο και τα δύο, όπως πολιτική, νόμοι, φιλοσοφία, σε μεγάλο βαθμό εφάπτονται.

¹⁴⁴ Lodge, RC (1947), οπ. π., σ. 278-282.

Επιλεγόμενα

Η Πολιτεία του Πλάτωνος εκφράζει τις απόψεις του για την ιδανική πολιτεία στην οποία επικρατεί η δικαιοσύνη, η αρμονία και η ισορροπία ανάμεσα στα μέλη της. Οι πολίτες διακρίνονται σε τρεις κοινωνικές ομάδες, κατ'αξίαν και όχι κατά περιουσίαν, αντίστοιχες προς τα τρία μέρη της ανθρώπινης ψυχής. Καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία αυτής της ιδανικής πολιτείας διαδραματίζει ο τρόπος εκπαίδευσης των πολιτών και οι αρετές, οι οποίες πρέπει να καλλιεργηθούν από τους πολίτες της.

Σύμφωνα με τον Πλάτωνα, βασικά στοιχεία της διδασκαλίας που αποσκοπούν στην εκπαίδευση των πολιτών είναι: α) η αναπτυσσόμενη σχέση μεταξύ διδασκάλου-διδασκομένου που περιγράφεται ως «έρως παιδείας», β) ο διάλογος που χρησιμοποιείται ως μέσο εκμείωσης και ανάδειξης των στοιχείων που ο ίδιος ο μαθητής διαθέτει γ) το πρότυπο του διδασκάλου-Σωκράτη, το οποίο προβάλλεται σε όλο το έργο ως αξεπέραστο και μοναδικό. δ) η πρόταξη του συλλογικού έναντι του ατομικού συμφέροντος ε) η προβολή των αρετών της δικαιοσύνης, της σοφίας, της ανδρείας, του μέτρου, της πειθαρχίας με τελικό σκοπό την αναγωγή του ανθρώπου –πολίτη στο Αγαθό..

Στο έργο του αυτό, ο Πλάτων αναφέρεται σε μία κοινωνία βασισμένη στα φυσικά, ατομικά προσόντα και στην καλλιέργειά τους με την κατάλληλη εκπαίδευση, αντίληψη που για πρώτη φορά διατυπώνεται. Επομένως, εισάγει μια πρωτοτυπία, αφού δεν στηρίζεται σε κανένα από τα υαρκτά πολιτικά συστήματα. Τα συστήματα αυτά τα θεωρεί ως φαινόμενα αδικίας, που οδηγούν στην ανατροπή της ισορροπίας. Σε αυτή την περίπτωση, οι κοινωνικές ομάδες δεν επιτελούν το έργο τους η καθεμιά, αλλά αντίθετα παρεμβαίνει η μια στο έργο της άλλης.

Στην Πολιτεία οι αξίες που προβάλλονται είναι διαχρονικής σπουδαιότητας. Στην παρούσα εργασία διαπιστώθηκε ότι οι ιδέες του έργου άμεσα ή έμμεσα επέδρασαν, στα νεώτερα εκπαιδευτικά συστήματα. Αυτό οφείλεται στο ότι ο απώτερος σκοπός κάθε υγιούς εκπαιδευτικού συστήματος είναι η δημιουργία υπεύθυνων πολιτών, οι οποίοι θα είναι σε θέση να συμβάλουν στην αρμονική ανάπτυξη της κοινωνίας στην οποία ανήκουν.

Η Πολιτεία προβάλλει τα ισχυρά πρότυπα του μέτρου και της πειθαρχίας που έχουν ως αποτέλεσμα την ισορροπία, τόσο την ατομική όσο και την κοινωνική. Αυτά τα ιδανικά και οι αρετές συμβάλλουν πάντοτε ουσιαστικά στην ανάπτυξη ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων και επομένως, ευνοούμενων κοινωνιών. Επειδή λοιπόν οι ανθρώπινες κοινωνίες κάθε εποχής έχουν ανάγκη να στοχεύουν στη δημιουργία ολοκληρωμένων πολιτών, γι' αυτό ακόμη και στις μέρες μας οι αξίες της Πολιτείας του Πλάτωνος εξακολουθούν να αποτελούν σταθερά πρότυπα προς μίμηση. Κατά συνέπεια, σε γενικές γραμμές, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το εκπαιδευτικό σύστημα που εισηγείται ο Πλάτων στην Πολιτεία του παρουσιάζει ομοιότητες με τα σύγχρονα εκπαιδευτικά συστήματα. Αυτό γίνεται εμφανές στο πρόγραμμα σπουδών, δεδομένου ότι και στα δύο συστήματα διδάσκονται κατά βάσιν τα ίδια μαθήματα, όπως μαθηματικά (γεωμετρία, αριθμητική), μουσική, λογοτεχνία, ποίηση, γυμναστική, αστρονομία. Το ίδιο ισχύει και για τη μέθοδο διδασκαλίας, η οποία και στα δύο συστήματα στηρίζεται στην επανάληψη, στην έξη, στο παιχνίδι, στο παράδειγμα, στο πρότυπο του διδασκάλου. Ομοιότητα επίσης παρουσιάζεται και ως προς τους στόχους, στο βαθμό που και τα δύο συστήματα επιδιώκουν την εξασφάλιση της αρμονικής και χωρίς προστριβές συνύπαρξης των πολιτών και την υλική ευημερία της κοινωνικής ομάδας.

Υπάρχει όμως κάτι που διαφοροποιεί τελείως το εκπαιδευτικό σύστημα της Πολιτείας. Πρόκειται για τη μεταφυσική διάσταση που προσδίδει ο Πλάτων στον άνθρωπο ως προοπτική και δυνατότητα, την οποία προσπαθεί να του διασφαλίσει μέσω της εκπαίδευσης. Το εκπαιδευτικό σύστημα του Πλάτωνος δεν εξαντλείται στο «εδώ και τώρα», στον παρόντα κόσμο, αλλά προσβλέπει στο επέκεινα. Εκπαιδεύει τον άνθρωπο με σκοπό να αναχθεί στο απόλυτο Αγαθό. Τον εφοδιάζει με τις αρετές εκείνες που θα γίνουν τα φτερά που θα τον οδηγήσουν σ' Αυτό. Επίσης, κατά καιρούς διατυπώθηκε η άποψη, ότι η Πολιτεία αποτελεί ουτοπία και κάποιες από τις θέσεις της είναι δυσεφάρμοστες. Κατά τη γνώμη μας, από το σύνολο έργο του Πλάτωνα διαπιστώνεται ότι τα όσα έγραψε για την Πολιτεία οφείλονται στη βαθύτατη πολιτικοποίησή του και την αγωνία του για την πολιτική ζωή της Αθήνας, την οποία παρακολουθούσε εκ του σύνεγγυς καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Όπως ο ίδιος περιγράφει στην Εβδόμη Επιστολή του (324c- 326b) διακαιόταν από το πάθος του για την εύρυθμη λειτουργία της αθηναϊκής

πολιτείας. Ο ίδιος όμως, δεν ανέλαβε ποτέ, κανένα πολιτικό αξίωμα, παρότι πολλές φορές του προτάθηκε, επειδή συνειδητοποίησε ότι αδυνατούσε να διοικήσει με απόλυτη δικαιοσύνη, όπως επιθυμούσε. Η άσκηση αυτού του είδους εξουσίας, που θα είναι βασισμένη στην αρχή της δικαιοσύνης αναμένει να πραγματοποιηθεί από το «φιλόσοφο-βασιλιά», ο οποίος θα εγκαθιδρύσει ένα σύστημα διοίκησης μοναδικό, που δεν θα έχει καμία σχέση με τα ήδη γνωστά πολιτεύματα.

Ο Πλάτων άλλωστε, αντιλαμβάνεται την πολιτεία ως ένα μέγεθος ανεξάρτητο από τα πολιτεύματα, τα οποία, όπως ήδη τονίστηκε, θεωρεί ως πολιτειακή εκτροπή. Δε συνέδεσε ποτέ το μέγεθος «πολιτεία» με το μέγεθος «πολίτευμα». Τα πρότυπα που προβάλλει και οι αρετές, ανάγονται κατ' αυτόν στη σφαίρα των ιδεών και δεν αντιστοιχούν στα ζητούμενα του πολιτεύματος κάθε εποχής. Όλα αυτά συμβαίνουν, διότι κατά τον Πλάτωνα η πολιτεία αποτελεί ρυθμιστικό παράγοντα για το πολίτευμα και όχι το αντίθετο. Βασική σκέψη του είναι η υπεροχή της πολιτείας ως συνόλου «αγαθών» πολιτών. Μ' αυτόν τον τρόπο εκφράζει τη συλλογική συνείδηση, άρα το «εμείς», σε αντίθεση προς τον εγωκεντρισμό και τη φιλαρχία που εξέφραζαν μεμονωμένα άτομα μέσα από τα πολιτεύματα, κατά το πρότυπο των Σοφιστών. Για τον Πλάτωνα η πραγματική και ουσιαστική παιδεία είναι η αρχή και το τέλος-σκοπός μιας υγιούς πολιτείας, καθώς μόνον αυτή μπορεί να προάγει την ωριμότητα των νέων πολιτών που θα στηρίξουν τα θεμέλια της αληθινής πολιτείας. Μόνο σ' αυτού του τύπου την πολιτεία και με την καθοδήγηση του «άρχοντα –φιλοσόφου», οι άνθρωποι, θα βγουν από το σκοτάδι και την πλάνη της άγνοιας και θα οδηγηθούν στο φως της γνώσης και της αλήθειας.

Έτσι τελικά, θα κατακτήσουν την ευδαιμονία, στη φυσική αλλά και τη μεταφυσική της διάσταση, ξεπερνώντας τα όρια του πεπερασμένου υλικού κόσμου μας, φθάνοντας μέχρι τη σφαίρα του Απολύτου.

Βιβλιογραφία

Πηγές

Πλάτωνος, *Πολιτεία*, Εισαγωγή Αδ. Διαμαντοπούλου, μετάφραση-σημειώσεις Ανδρ. Παπαθεοδώρου, τόμοι Α', Β'. Αθήναι 1977.

Πλάτωνος, *Πολιτεία*, μετάφραση Ι. Ν. Γρυπάρη, Πρόλογος Ε. Παπανούτσος Ι-ΙΙ, Βιβλιοθήκη Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων, Εκδ. Ζαχαρόπουλος, Αθήναι χ.χ.

Πλάτων, *Πολιτεία Α-Β (περί δικαίου)*, Βιβλίο Πρώτο –Δεύτερο, μετάφραση Δ. Γ. Κολοκόντες, Ζ. Γκρουμούτη, Εποπτεία μετάφρασης Β. Γ. Μανδηλαράς, Εισαγωγή –Σημειώσεις Δ. Γ. Κολοκόντες, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1992.

Μονογραφίες-Άρθρα

Bailey A., *Τα προβλήματα της ανθρωπότητας*, Lucis Press Limited, Λονδίνο, Γενεύη, Κέηπταουν, Μόναχον, Αθήναι χ.χ.

Barker A., "Archita di Tarant e l' armonia pitagorica" *Annali dell' istituto universario orientale di Napoli*, N.11(1989)

Barrow, R (1975) *Plato, utilitarianism and education* London: Routledge & Kegan Paul.

Bollnow, O. F., *Το πνεύμα της άσκησης*, Εισαγωγή –Μετάφραση Ε.

Θεοδωρακόπουλου, εκδόσεις «Δωδώνη», Αθήνα –Γιάννινα 1993.

Βουδούρη, Κων. Ι., «Έρως και Παιδεία κατά Πλάτωνα», στο: *Έρωτας και Φιλοσοφία*(1989), 13-37.

Βουρβέρη Κων. Ι., «Το πνεύμα της συγχρόνου αγωγής», *Νέον Κράτος* 15(1938),
<http://eriane.elemedu.upatras.gr/eriane/synedria/synedrio4/kontomitros.htm>.

Βουρβέρη Κων. Ι., «Κράτος και Παιδεία κατά τον Πλάτωνα», *Νέα Εστία*, 17(1938),σ. 31.

Βουρβέρη Κων, «Η ελληνική συνείδησις του Πλάτωνος», Αθήναι 1965,
http://kenef.phil.uoi.gr/php?dynamic/auth_books.

Chaix-Ruy, J., *Για να γνωρίσετε τη σκέψη του Πλάτωνος* έκδοση: «Άπειρον» Αθήνα 1980.

Γεωργούλη, Κ.Δ., *Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας*, τόμ. Α', εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 1975.

Coleman J., *Η ιστορία της πολιτικής σκέψης* (τομ. Α'). Από την αρχαία Ελλάδα μέχρι τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους, μετάφραση Γ. Χρηστίδης, κριτική έκδοση, 2005.

Δανασσή-Αφεντάκη Αντ., *Θεματική της Παιδαγωγικής Επιστήμης*, 1^{ον} Παιδαγωγική Ανθρωπολογία, Παιδαγωγική Ηθική, Αθήναι 1975.

Derbolav J., *Einführung in die Pädagogik, Vorlesungen: W.S. 1967/68 und S.S. 1968*.

Δεσποτόπουλου Κ.Ι., *Φιλοσοφία και Διαλεκτική, Μελετήματα*, έκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1990.

Gaisfordum Th (ed.), «Διαλεκτική», *Suidae Lexicon Graece et Latinae*, tomus prior, Halle 1853, στ. 1291.

German Andy , “Tyrant and Philosopher: Two Fundamental Lives in Plato’s Myth of Er.” *Polis: The Journal of the Society for Greek Political Thought* 29.1 (2012):

Καλλιόφα Σπ. , *Επίτομος Γενική Παιδαγωγική*, εκδ. 2^α, Εν Αθήναις 1963.

Κοντού Παύλου, *Θέματα Φιλοσοφίας της Παιδείας, ιστοσελίδες:*
<http://eclass.upatras.gr/modules/document/file.../Φιλοσοφία%20της%20Παιδείας.pdf>.

Κοπιδάκη Μ. –Πατρικίου Ε., *Αρχαία Ελληνικά, Φιλοσοφικός λόγος*, ΟΕΔΒ, έκδ. Η', Αθήνα 2006.

Κυρίτση Δημ., «Φιλοσοφία της Παιδείας: Νοηματική οριοθέτηση, σημασιολογική αποσαφήνιση», http://taekpaideutika.gr/ekp_89-90/pdf/013.pdf.

Λιαντίνη Δ. , *Φιλοσοφία της Αγωγής*, τευχ. Α' *Η δραματική διάσταση της αγωγής, Σημειώσεις για τους φοιτητές*, Αθήνα 1983.

Lodge R.C., *Plato’s Theory of Education* London: Kegan Paul, Trench Trubner and co. 1947 1st edition, reprinted in paperback 2010.

Λούβαρι Ν. Ι, *Ιστορία της Φιλοσοφίας*, τομ. Α', εκδ. Ελευθερουδάκη, Αθήνα χ.χ.

Μαρκαντώνη, Ι. Σ. , *Παραδόσεις Παιδαγωγικής Ψυχολογίας*, Αθήνα 1984.

Μελανίτου Ν. , *Θεραπευτική Παιδαγωγική*, τ. Α', *Οι πνευματικώς υστερούντες παιδιά*, Εν Αθήναις 1960.

Μέμμου Νικ. Α., *Η Πολιτεία του Πλάτωνος*, εκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1994.

Μπαμπινιώτη Γ., «Διαλεκτική», *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, έκδοση Γ', Αθήνα 2008, σ. 485.

Παναγιωτίδη Γ., *Πλάτων, η ζωή και το έργο του*, εκδ. Μπάϋρον, Αθήνα 1976.

Πελεγρίνη Θ. Ν. , «Διαλεκτική», *Λεξικό της Φιλοσοφίας*, εκδ. «Πεδίο», Αθήνα 2013, σ. 173.

de Romilly J., *Αρχαία Ελληνική Γραμματολογία*, έκδοση 2^η, εκδ. «Καρδαμίτσα», Αθήνα 2010.

Schleiermacher F. , “Pädagogische Schriften”, Hg. von E. Weniger und Th. Schulze, in : *Pädagogische Texte*, Hg. v. W. Flitner, Düsseldorf-München 1970.

Smith N., “In Argument for the Definition of Justice in Plato’ s Republic” *Philosophical Studies* 35(1979), σ. 373-383.

Σκουτερόπουλου Ν. Μ, *Πλάτων - Πολιτεία*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2002.

Σολωμού-Παπανικολάου: Βασιλική Π. «Ο έρωτας στη θεώρηση του Πλάτωνος», *Δωδώνη*(Μέρος Τρίτο) 28 (1999), σ. 129-146.

Στοβαίου, Ιω. *Πολιτικά και Ηθικά Αποσπάσματα*, ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-C119/464/3087,12364/

Taylor, A.E., *Πλάτων: ο άνθρωπος και το έργο του*, δεύτερη έκδοση, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1992.

Τσάτσου, Κων., *Κοινωνική Φιλοσοφία*, εκδ. Εστία, Αθήνα 1970.

Τσώνη Αναστασία, «Η έννοια της Παιδείας στον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη ως προς τη συγκρότηση αναπτυγμένης κοινωνίας-Πώς η πολιτεία θα συμβάλλει σε μια «ακριβέστεραν παιδείαν» των νέων με στόχο τη γνώση της αρετής και την έμπρακτη εφαρμογή της», <http://filosofia.gr/item.php?id=702> .

Θεοδωρακόπουλου Ι. Ν. , *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, 5^η έκδοση, Αθήναι 1970.

Θεοδωρακόπουλου Ι. Ν., *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία*, τομ. Γ', Γνωσιολογία, Ηθική Φιλοσοφία, Αισθητική, Αθήναι 1975.

Vlastos, Gr., *Platonic Studies*, Princeton University Press, Second Edition, Princeton 1973.